

РІЧНИК ІІ. ЖОВТЕНЬ-ЛИСТОПАД 1929 ЧИСЛО 10-11 22-23).

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

ЗМІСТ.

1. Др. Ол. Бабій: Чого вчить нас 1. листопад 1918. р.	311
2. Я. Дуб: Еміграція російська та українська і боротьба за будущину Східної Європи	313
3. Юр Мілянич: На блудних дорогах	318
4. Проф. О. Мицюк: Фашизм (кінець)	328
5. Полж. К. Новохацький: З недавнього минулого	338
6. Інж. М. Сциборський: Щоби закінчити паперову війну	341
7. А. Тибурський: Між есерами	346

ОФІЦІЙНА ЧАСТИНА.

8. Програма виховання в Організації Українських Націоналістів	349
---	-----

ХРОНІКА.

9. На Радянській Україні	353
10. Під Польщею	356
11. Міжнародний огляд	360
12. Огляд господарського життя країн колоніальних та напівколоніальних	368
13. Меморіял «Української Громади» до Союзу Народів	374
14. Скандал	376
15. Лист кубанця	377
16. Як «гетьман» Остряниця компромітує українську справу перед чужинцями	377
17. Надіслані книжки та журнали	382

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ В ПРАЗІ.

(Knihkupectví F. Svoboda, Praha II., Václavské nám. 57).

Книгарня має на складі всі книги українських видавництв, як Державного Видавництва України, Всеукраїнської Академії Наук, «Книгospілки», «Сайва», «Руху», «Часу», Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, «Давін», «Червона Калина» і т. д.

Книгарня приймає передплату на всі періодичні видання Великої України, Західних Земель і закордону на умовах найбільш вигідних.

Замовлення виконуються негайно.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOVA NACII)

ОРГАН ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник II. Прага, жовтень — листопад 1929. Число 10—11 (22—23).

Др. Ол. Бабій.

Чого вчить нас 1. листопад 1918. р.*

Минають роки...

1-й Листопад 1918. р. належить історії. Нині — він чарівний спогад, неначе прекрасний сон, що приснився нашому народові. Проминуть ще десятки літ і тільки сивоголові старці будуть розказувати внукам про найкращий день в історії Галичини, про день, коли над вежами города князя Льва замаяли синьо-жовті прапори.

1. Листопад не впаде в забуття. Час буде накладати на стрілецькі могили під Львовом щораз то ясніший ореол і вінчати пам'ять стрілецьких героїв щораз дороцими лаврами. Залишиться ясна сторінка в історії України, сторінка записана золотими буквами: «був у нас великий день 1. листопаду, день, коли ми по 500 літах неволі бачили рідну державу, рідне військо на вулицях столиці галицької землі».

Дорогим і трагічно-болячим є для нас спогад того великого дня. Дорогим, бо в той день ми здобули самостійність і соборність наших земель, а трагічно болючим, бо здобути ми рано втратили.

В огні воєнних пожеж, в поломах великої революції в 1918—1920 р.р., у муках тисяч борців, що впали за свободу, у стогонах вязнів, що зігнили в тюрмах і на шибницях, та бряскіт кайдан, в оції великої трагедії української нації мали ми найкращу можливість пізнати самих себе, свої світла й тіні.

Революцію, яку ми пережили, це найкраще дзеркало духа нашого народу. Пам'ять борців, що впали після 1. Листопаду 1918. р. накладає на нас обовязок, не змарнувати цього Великого Дня, але використати кров і труд десяток тисяч для вдосконалення душі нашого народу. Бо тільки відважні одиниці та народи, що не вміють закривати своїх хиб серпанком мучинства та звалювати вину на ворогів і обставин, мають перед собою світлу будучість. Бо тільки ці виходять із життя побідниками, що мають відвагу глянути дійсності в очі, бачити нагу правду.

Тому в цей день великого свята, маймо відвагу бути чесними та вдалившихся у груди, сказати собі: нація має таку долю, на яку собі сама заслужила; за нашу трагедію виноваті ми самі, тому самі мусимо приняти на себе тягар її наслідків. Нема таких злих обставин, з яких життєздатна, здібна й сильна нація не вийшлаб побідником, і нема таких добрих обставин, яких безсила, квола й ледаща нація не змарнувалаб. І

*) Промова на листопадовім святі в Перемишлі.

РОЗВУДОВА НАЦІЇ

тому в день свята 1. Листопаду не кидаймо проклонів на ворогів, не рвім з розпуки волосся, але з твердим мужеським почуттям спокою в серці переведім обрахунок сумління.

Життя є боротьбою, в якій побіджав той, хто сильніший. У суспільнім житті так, як і в цілій природі, ролю грають лише взаємні відношення сил. Чи українська нація 1918. р. була вірна тому законові природи?

Тільки невеличка меншість нашого народу поставила нашу долю в залежність від самої сили власного народу. Тою святою неоціненою горсткою було українське військо та ті, що допомагали створити нашу збройну силу.

А більшість народу творила два табори: один з них вірив в абстрактну вселюдську справедливість союзу народів чи інших опікунів в ідеї блага; вірив у перемогу правди і з тим звязував долю нації. Другий табор вірив, що рішас ідея братання, що закон сили й боротьби це вмерлий закон, і що йому на зміну приходить ідея братерства, любові і спільноти між працюючими верствами усіх націй.

Міжтим наша революція показала нам наглядно, що законів природи не можна вважати існуючими лише до якоїсь доби, що не можна вірити, начебто культура, гуманізм, цівілізація 20. століття зможуть змінити основи життя. Революція навчила нас, що активними і творчими в 1918—1920. р. р. були тільки ті, що вірили в закон сили, а ті, що вірили в абстрактні ідеали, засудили більшість нашого народу на пасивність і довели до катастрофи й невдач навіть ту тверду й жертвенну меншість.

Що залишилось сьогодня із всіх надій на вселюдську справедливість, на побіду ідей братерства й любові між народами? Болючий ганебний спогад і каяття.

А що залишила та меншість, та горстка, що вірила тільки в силу меча і людської волі? Лишила по собі славу, яка не умре, лишила чарівну традицію, якою житимуть десятки поколінь, лишила велику легенду героїзму, самопосвяти й величі.

Коли над землями України пронеслася буря революції, український народ опинився самітний, опущений всіми, залишений на долю і недолю, зданий на власну міць і силу. Де були всі союзи народів тоді, як по тюрмах і таборах гинули тисячі наших братів? Де була ідея справедливості і братерства і гуманності? Де були всі перші, другі і треті соціалістичні інтернаціонали, коли український селянин і робітник гинули від куль робітників сусідніх народів і були катовані в тюрмах робітничими рукаами?! Хто станув на оборону покривденого українського народу, коли вся Україна спливала кровю і слізми працюючих верств?! Ніхто!!

Святкуючи роковини листопадового чину, святкуємо перш за все пам'ять тої меншості, що вибрала найправильніший шлях; шлях обеднання всіх творчих сил під одним національним прапором для боротьби проти чужинецьких сил. Вони залишили нам віру в силу національного духа, віру в єдність і нерозривність нації, що живе окремішним життям самостійного організму та не може й не сміс мати спільніх ідеалів із синами чужого народу без огляду на це, до якої кляси вони належать. Творці листопадового чину, що впали з крісом у руках, з крісом, що є найкращим символом сили, залишили нам кривавий заповіт, що має принести нам побіду в будуччині: український народ мусить стати на

Сході Європи на стільки сильним чинником, щоб бути пострахом для своїх сусідів.

Тому в день листопадового чину зложім низький поклон тіням Тих, що впали на полі слави з вірою в силу національного генія України.

Я. Дуб.

Еміграція російська та українська і боротьба за будчину Східної Європи.

Від хвилі припинення на Сході Європи визвольної боротьби та громадянської війни, компартія здобула собі — в супереч вірі та надіям ріжних соціальних груп чи політичних сторонництв — перемогу в Росії і навіть поширила панування совітської влади на Україну, Білорусь, Північний Кавказ, закавказькі та закаспійські терени, яким під час революції пощастило було відновити чи утворити власну суверенну державність. Себто Москві вдалося під фірмою Совітського Союзу затримати російське панування над цілим рядом тих кольоніальних теренів, що їх протягом останніх двох століть опанував російський імперіалізм. У звязку з цими подіями за межами Совітського Союзу опинилася до сить велика кількість вояків ріжних націй, а також звичайна чи політична еміграція, оскільки всі вони не примирилися із пануванням пролетарської диктатури на Сході Європи, або далі продовжують змагатися за відновлення власної суверенної державності. Разом із тим необхідно відмітити, що кількість цеї еміграції, української, білоруської та вірменської, значно побільшилась також завдяки тим групам громадян, які змушені перебувати на чужині в наслідок захоплення ріжних теренів Польщею, Румунією чи Туреччиною.

Біжучого року для значної частини еміграції минає вже перше десятиліття (для іншої частини цей сумний ювілей припаде в 1930. р.) поневіряння на чужині. За цей час еміграція вже пристосувалась до нових умовин свого життя та побуту. На початку більшість була переконана, що за рік чи два, у наслідок усіх можливих подій, вона поверне на батьківщину. Нині, після гіркого досвіду, твереза частина еміграції прийшла до висновку, що може ще 5 або й 10 років доведеться їй чекати того бажаного менту, коли вона зможе повернутися до дому.

Поміж еміграцією існують ріжні течії. Найактивніша її частина ще не втратила вірі та надії у неминучий в недовзі занепад пролетарської диктатури і зберігла той оптимізм, який перемагає всі труднощі та ріжні турботи злидненого перебування на чужині. Навпаки, пасивні групи пессимістично задивляються в будуччину і прикладають всі зусилля, щоб влаштуватися по ріжних країнах світу на довший час. Не треба також забувати, що еміграція усіх цих націй складається з ріжнофарбних політичних груп та ріжноманітних соціальних верств. Тимо перебування на чужині не для всіх груп еміграції є неминучим повільним виснаженням сил та передчасною зтратою працевздатності на ґрунті жахливих злиднів, голодування чи безробіття. Знову ж еміграція деяких націй знаходиться, так мовити, у привілеїованім становищі супроти всіх

інших. Наприклад, еміграція жидівська, завдяки допомозі своїх одновірців, розкиданих по всьому світу, перебуває мабуть у найкращім положенні. Далі, еміграція вірменська теж почасти завдяки допомозі старих вірменських громад, а головно завдяки добрим звязкам та своїй активності, перебуває може в негіршім становищі, ніж жидівська. Нарешті, еміграція російська з причин своєї великої кількості (це пояснює між іншим також той факт, що значна частина жидів, українців та інших емігрантів зарахована за росіян), як також завдяки своїй кращій організації та умінню використати обставини чи політичну конюнктуру, так само здобула собі упривільоване становище у порівнянні з еміграцією українською чи іншою. Ми не будемо тут зупинятися на фактах всім відомих, як власне росіяне здобувають собі фонди на різкі культурно-просвітні, філянтропійні та інші установи й цілі. Тому саме вони утворили свою богату пресу, видавництва тощо. Тимчасом українська еміграція спромоглася лише в Чехословаччині добитися чогось подібного. Еміграція грузинська, білоруська, козацька та інші не можуть, здається, похвалитися навіть і тим.

Одним словом, еміграція тих східно-европейських націй, що продовжують боротися за власну державність, безперечно не менша своєю кількістю від російської, однак вона знаходиться в гірших матеріальніх обставинах, а тому й не спромоглася налагодити відповідно своєї культурно-політичної праці та виконати ті важливі завдання, що припали на ню у процесі визвольної боротьби. І це в той час, коли навіть під пануваннямsovітської влади зростає невпинно політична сила й культура всіх східно-европейських націй. Ми не заперечуємо того факту, що еміграція російська своїм складом та завдяки колишнім звязкам з ріжкими европейськими державами й певними суспільними чинниками має деяку перевагу перед еміграцією інших націй. Проте ми повинні ствердити, що провідні кола еміграції української, білоруської, грузинської, козацької й ін., навіть вчасті не використали тих можливостей, на ґрунті яких можна було добитися значно кращої оборони власних інтересів, як правних так і матеріальних. Ще в більшій мірі можна це саме ствердити дотично тих національно-політичних завдань, що власне й являються причиною та оправданням перебування такої великої кількості емігрантів поза межами їх рідних земель. Тільки з тих причин европейська суспільна думка знає переважно російську еміграцію та є пересвідчена, що вся еміграція веде боротьбу лише проти пролетарської диктатури. Себто, Європа ще й нині замало освідомлена про наші пляні та далеко менше рахується із неросійською еміграцією, а тому в певних колах европейських впливових чинників запанувала думка, що зі западом большевицького панування на Сході Європи вся еміграція поверне до дому та візьме активну участь у господарсько-політичнім відродженні майбутньої Росії, яка має охопити всі ті країни, що нині творять Сovітський Союз. Російська еміграція використовує цей факт і в міру своїх сил провадить агітацію та пропаганду, щоб переконати Європу про необхідність збереження гегемонії Росії на Сході Європи, бо, мовляв, без цього там ніколи не буде тривкого миру та взагалі ладу і спокою. Характерно, що ціла російська еміграція усіх політичних напрямів уважає Сovітський Союз неподільною російською державою та разом з цим не допускає навіть думку про відділення від Росії України, чи

інших національних держав. Мало того, вона мріє навіть про віднову російського панування на побережжі Балтику тощо. Із цього боку є російська еміграція більш імперіалістичною та войовничу, ніж сучасна Сovітська Росія.

І справді, російські монархісти та націоналісти припускають у будуччині, на випадок, якби їм вдалося захопити владу в свої руки, лише можливість певної обласної самоуправи чи дуже обмеженої автономії для деяких теренів Східної Європи, а республіканці та соціялісти віявляють останню федерацівною російською республікою зі значно більшою перевагою Москви, ніж це маємо в Совітському Союзі. У цьому питанні в колах російської еміграції нема ні одної групи, що годилася на суверенність України, Грузії, Кубані чи якої іншої країни. Навіть найменш войовнича група Чернова годиться лише на збереження Совітського Союзу, перетворивши його у спілку держав відповідно до своїх бажань. Ми вже не кажемо про те, що за винятком соціялістичних груп, російська еміграція обстоює в тих чи інших розмірах віднову старого суспільного а, почасти, і політичного ладу, що, зрозуміло, цілком не є в інтересах ріжких націй Східної Європи. Отже, на нашу думку може саме з вини української еміграції європейська дипломатія та взагалі європейська суспільна думка вважає всю еміграцію переважно лише антибольшевицькою і замало рахується з тим, що неросійська частина еміграції змагається в засаді за своє визволення, себто за поділ Східної Європи на ряд національних держав. Правда, українській еміграції власними тільки силами може, в дійсності, дуже важко зрушити той консерватизм закоріненого погляду, який ще й досі панує в колах європейської дипломатії чи суспільної думки дотично Східної Європи. Так само не легко доводиться теж грузинській еміграції чи будьjakій іншій при обстоюванні своїх справедливих прав на відновлення власної незалежної державності. Тимбільше, що на ґрунті відокремленого ставлення державності української, грузинської, білоруської чи козацької неросійська еміграція не всілі дати свого широкого пляну для будуччини цілої Східної Європи, себто поставити власну імпонуючу концепцію проти російської. Нажаль, як це ми знаємо з досвіду, відокремлена проблема українська чи грузинська, не прокидают у міродайних колах Європи належного для себе зацікавлення, під час коли російська еміграція має можливість поборювати наші заходи саме тому, що еміграція тих націй Східної Європи, які продовжують боротьбу за суверенну державність, ще й дотепер не спромоглася створити відповідний спільній осередок для поборювання російських затій та для успішної пропаганди власної концепції. Крайня пора, нарешті, подбати про такий осередок, щоб спільними силами поставити питання будуччини Східної Європи в цілій повноті. Цілком зрозуміло, що будучина Східної Європи залежить у першу чергу від внутрішніх сил кожної нації та від того, наскільки вони зможуть використати майбутні події для свого визволення. Проте завданням еміграції є полегчiti цю боротьбу за державність шляхом певної акції на міжнароднім фронті, бо між іншим велики європейські держави безперечно матимуть певний вплив на остаточну розвязку східноєвропейської проблеми. Себто, оскільки еміграція, ще завчасу, належно не підготовить ґрунту для бажаного розподілу Східної Європи на ряд національних держав, то вона не виконає може най-

важливішого свого завдання. Одночасно треба підкреслити, що ліквідація більшевицької диктатури та створення цілого ряду національних держав спричиняється також до радикального перегляду ризького договору, тому сучасна роль дотичних еміграцій повинна йти в напрямку видвиження обґрутованої концепції політичної Східно-Північної Європи.

Завданням української еміграції з ріжких земель є взяти на себе почин у справі створення згаданого політичного центру всіх тих націй, що обстоюють радикальний поділ Східної Європи на ряд національних держав. Ми не ставимо своїм завданням подібно обмірювати тут плян праці та потрібні шляхи її засоби. Зате пригадаємо, що ще 12 років тому, а саме у серпні 1917. р. у Києві на Конгресі народів Східної Європи, що його скликала тоді Українська Центральна Рада, такий осередок для спільної оборони, під назвою «Союз Народів» бувшої Россії, вже був заснований. Не треба рівно ж забувати, що в 1919. р. під час паризької Мирової Конференції, делегації на конференцію від України, Білорусі, Литви, Естонії, Грузії, Кубані, Азербайджану й ін. так само фактично створили були такий осередок, що тижня майже на особливих нарадах представників делегацій обговорюючи ріжкі справи та можливість спільної акції. Не згадуємо про те, що також пізніше були деякі спроби в цьому напрямі, однак ця дуже важлива та відповідальна справа опинилася у невідповідних руках, а тому до певної міри її навіть скомпромітовано. Проте це зовсім не доказ її нежиттєвости та нереальності. Незалежно від праці над створенням обговореного осередка, перед усьою українською еміграцією стоїть завдання утворити свій єдиний осередок для охорони своїх правних та матеріальних інтересів взагалі, а зокрема перед Лігою Націй, наскільки остання до деякої міри опікується еміграцією. Як відомо, польно-фільська група А. Лівицького взялася за цю справу, але не підготовивши належно ґрунту, не добилася бажаної мети. Сталося це тому, що ця група надала своїм заходам певний політичний характер, а зокрема через те, що фактично вона організувала навколо себе лише меншість усієї української еміграції, хоч після невдачі намагається доказати, начебто приблизно 90% еміграції підтримує її акцію. Нема сумніву, що на ґрунті відокремлення себе від української еміграції із наших західних земель (Галичина, Волинь, Буковина), як також східн.-південних (Кубань), а почасти навіть від тієї української еміграції із Східної України, яка негативно ставиться до групи А. Лівицького, ніколи до створення єдиного українського емігранського осередку не прийде. Ми вже не кажемо, що навіть обєднана українська еміграція в Європі мабуть не спроможеться зліквідувати гегемонію росіян в еміграційних установах, оскільки нам власне вдається порозумітися з еміграцією грузинською, білоруською, козацькою й ін., щоб разом з ними спільним фронтом поставити питання про реорганізацію усієї системи опікування еміграцією на нових бажаних нам засадах. Ми переконані, що лише таким робом можна добитися принаймні деяких значних змін. Себто, передумовою успіху є в першу чергу створення єдиного українського еміграційного осередку, який мавби належний авторитет репрезентувати всю нашу еміграцію в Європі. Ми знаємо ці величезні труднощі, що їх необхідно перебороти, щоб добитися мети. Проте без такого обєднання, у першу чергу нашого, як теж без порозуміння з еміграцією інших націй, всякі нові заходи напевно скінчаться невдачею,

бо росіяне завжди матимуть проти нас перевагу вже хочби тому, що під фірмою російської еміграції зарахована також еміграція козацька, грузинська й ін. Отже добитися зорганізовання української акції на зразок вірменської справді дуже важко, оскільки в нас не було спільників. Тимбільше, що у росіян є такі спільники, як жиди та певні козацькі групи й навіть українці-русофіли (автономісти чи федералісти). Як бачимо, польноніфільська українська група еміграції взяла на себе непопулярне завдання, а програвши справу, намагається перекласти вину за невдачу на інші групи української еміграції. Це стара метода виправдати себе в очах своїх прихильників.

Ні, у боротьбі проти упривіліюваного становища російської еміграції ми повинні піти іншими шляхами та вжити нових засобів. Бо не треба забувати, що навіть ця внутрішня боротьба між ріжними частинами всеї еміграції має також політичне значення. Це добре розуміють і росіяне, бо колишньої Росії вже нема фактично, але в Європі всю східно-європейську еміграцію вважають російською. Залишилася, отже певна фікція, яка витворює ілюзію, що принаймні на еміграції затрималася традиція «єдиної та неділімої Росії». Тому росіяне за неї дуже міцно тримаються і дуже вистро поборюють і будуть завжди поборювати спроби української еміграції добитися розподілу «російської еміграції» на ріжні національні акції чи частини. Колиб до того прийшло, то цей факт свідчив про те, що бувша Росія справді перестала існувати навіть у головах непримиримих російських імперіялістів. Бо тоді останні не могли заперечувати, що визнання української еміграції цілком окремою від російської до певної міри свідчить про перемогу ідеї поділу Східної Європи на її національні частини. Із тих причин також еміграція грузинська, козацька й ін. повинні підтримати наші заходи, бо без України ніколи не прийде до визволення інших націй Східної Європи. Мало того, виникає сумнів, чи втримаються надалі навіть такі існуючі нині держави, як Естонія, Латвія та Литва. Із цих саме причин ми вважаємо конечним, щоб майбутній обєднаний осередок української еміграції мав соборницький характер. Лише тоді українська європейська еміграція зможе налагодити відповідно співробітництво з українською еміграцією в Америці, та покласти остаточно кінець парткуляризмові і провінціональному патріотизмові.

Як видно, справа охорони правних культурних та матеріальних інтересів еміграції досить тісно звязана з завданнями національно-політичними. Усяке польноніфільство чи русофільство являється величезною перешкодою на шляху до обєднання еміграції української, як теж до створення того спільнотного еміграційного осередка, що мавби своїм головним завданням пропаганду радикального розподілу Східної Європи на національні держави. Не дивлючись на всі труднощі й перешкоди, процес організаційного обєднання народів Сходу Європи проти Росії мусить початись.

Юр Митяинч.

На блудних дорогах.

1. Зовнішня фасада німецької дійсності.

Пересічний чужинець, що відвідує сучасну Німеччину, спостерігає тут назовні всі ознаки сконсолідованості, тревалої солідності, енергійності та навіть деякої заможності й сили. Великі німецькі міста пульсують інтенсивним модерним життям, цілком під ритм Парижу, Лондону, Нью-Йорку чи Чікаго. Ніде нема враження, що це країна, яка програла затяжну виснажливу війну майже з цілим світом, перейшла потім крізь некло інфляції і дефляції, суспільного розкладу, голоду й нужди, крізь заверюху політичних переворотів, окупацій, тяжких національних втрат і припинень, — зрештою, що не країна, на якій ще й нині лежить оловяній тягар т. зв. мирових договорів і міліардових репарацій. Тутешня людська маса виглядає сита, добре й ограйно вдягнута, вона має свою працю і правильні заробітки, вона находить також доволі часу й засобів для всякого роду розваги. Організація всіляких суспільних інституцій, комунікаційних сполучень і публічної безпеки є зразкова, місцями навіть блескуча. У країні панує спокій, точність, всякого роду вигода й порядок. На кожнім кроці німці намагаються знову дістатися у перший провідний ряд, у техніці, науці, мистецтві, організації суспільних установ, діяниці спорту, міжнародні торгівлі й навіть сповідно в політиці. І справді, здається, що в нутрі цієї нації скриваються велітенські несподіті творчі енергії, здібні перемогти найважчі удари, переборювати найбільші труднощі. Одного дня «граф Цепелін» чудує цілий світ своїми бравурними гльобальними полетами, на другий день інженер Дарнієр презентує світові трансокеанічного величчя-літака, др. Герсон винаходить попросту чудотворний спосіб лікування найбільш безнадійних випадків туберкульози, граф Арко доводить до досконалості методи радіо-передачі і загалі ставить на ноги імпозантну радіову промисловість. Німецькі пароплавні інженери будують «Бремен», плаваюче морське чудо, Німеччина перша розвязує і практично пристосовує методи далекобачення і бездротної картинопередачі. Американці, горді на свою згукову фільму, мусять одного дня принести до відома, що німецький «Тобіс» має свої власні й неменш від американських докладні й досконалі згукофільмові апарати. Німецькі спортивні одним ударом здобувають собі на останній Олімпіаді одно з перших місць. Ніякий науковий конгрес не важиться вже к книжці і преса знову плине в міліонових накладах і тиражах за кордони держави. У музичні ведуть нині німці, як і колись вели; їхні дірігенти, опери, оркестри і драматичний театр стягають на «season» до Німеччини сотні тисяч чужинецьких туристів. Німці електрифікують неймовірним темпом свою країну; їхня «воздушна Ганза» тримає монополь у летуванській пасажирській службі, взагалі ж, їхня широко розгалужена і всестороння комунікація показує статистично найвищий на світі ступінь безпеки й точності. Берлін, розростаючись на очах, перестає бути німецькою столицею і робиться натомісъ одною із сімох метрополій світу. Німці будують скрізь і з величезною натугою. Їхні великі промислові концерни, трести й картелі є останнім словом модерної господарської організації, їхній хемічний трест є зразком економічної раціоналізації і технічної організованості. Чужинець бачить в Німеччині на кожнім кроці, у кожнім місті, на кожнім двірці, у кожнім готелі й курорті, лад, точність, річевість і разом з тим невисипущу рухливість та незломний розріст у всіх виявях і площинах життя. Так і видно: ця нація живе. Дихає повними грудьми, працює напруженням всіх клітин свого мозгу, своїх нервів і своїх мязів, її вітальність здається безмежна, її майбутність блескуча, певна світлих виглядів і можливостей... Подив і респект такого чужинця тим більший, коли собі усвідомить, що все це стається щойно десять літ після жахливої війни, шість літ після глибин інфляційного упадку, що Німеччина піднімається наверх уже не темпом авта чи літака, але попросту темпом оцелівської ракети. І не тільки чужинці, але теж самі німці є знову схильні вірити у своїй безконечній здібності й життєву силу, свое національне здоров'я і міцність суспільної будови, у свої можливості й своє світово-історичне призначення.

А все ж таки... Оті блескучі очі, оті румянці на щоках, ота пружливість і сила мязів, ота енергійність рухів й ініціативність, — все це неначе після встрикнення сильної дози наркотику, якої-небудь морфіну чи кокаїну, у знеможене, обезсильене тіло. Як довго цей наркотик ділає, так довго тіло затримує всі познаки здоров'я і життєздатності. Що, коли цьому організмові несподівано відтягнути побуджуючу отруту, чи

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

буде здібний він ще перемогти природнім порядком неминучу в такім разі реакцію; приходити із власних сил до себе та виявляти оту сучасну рухливість, енергійність та експансивність?

Німецької дійсності, справжнього стану німецького національного здоровля і життєздатності не можна зображені з виду тутешніх великих міст, із краєвиду сітої провінції, ні взагалі з познак динаміки, блеску й богоцтва зовнішнього життя. Поза усміхеною підмальованою маскою зовнішнього добробуту і сповидної життєздатності скривається суща німецька дійсність, тим більш трагічна, чим яркіше блестить її зовнішня фасада. Щойно, коли пройти блудні дороги десятилітної німецької повоєнної політики, можна пробратись поза мальовані куліси та віч-на-віч побачити німецьку правдиву правду. Вонаж бо справді не весела...

2. Граф Брокдорф-Ранцуа.

Перед побіденою Німеччиною стояли дві можливості політики, дві площини діяння, з яких можна було почнати «нове життя». Це була: або *політика послідовного спротиву*, послідового «ні» супроти побідників, або *політика сповнювання*, отже політика послідового «так» у відношенні до всіх домагань антанти. Котра з них доріг вела до німецького піднесення і зневолення? Постанови версальського диктату переходили поза межу німецької виносливості й німецьких сил. Практиче здійснювання цього тракту було однозначне з викресленням Німеччини споміж провідних, ба навіть друго-третворядних держав і націй світу. Цей безглазий, драконський диктат був психолоґічною базою для постановки політики послідового «ні», політики німецького національного спротиву. Однак Німеччина була з усіх боків оточена ворогами, її внутрішня спайка і здисциплінованість заломались, фронт був фізично вловні виснажений, а зашпіля не тільки фізично але й морально. Рішуче «ні» було неминуче привело до окупації, хто зна, чи не цілій Німеччини, військами антанти, Німеччина стянула перед періодом інвазій, знищень, голодової і політичної бльокади, на неї спадали і все нові й все страшніші удари, у Берліні правили французькі штаби, у Бреславі сиділи політи, у Дрездені чехи, у Відні й Мінхені італійці, на Гамбург, Бремен, Любек, Данциг і взагалі німецькі пристані були поклади руку англійці. Неминуче прийшло ліка експлоатація німецького угілу, зализа, річевин; робітництво працювало під бағнетами, інтелігенція, отже т. зв. німецький «середній стан», взагалі зникла з обличчя землі. Дійсно, картина наслідків, які неминуче було потягнуло за собою оте «ні» — справді жахлива.

Питання стояло так: чи є в стані Німеччина витримати систему збірних антанських окупаційних репресій та до самого кінця дотримати політику пасивного спротиву, бо про активне змагання з ворогом не мотло вже бути мови. Така політика катастрофи була дуже ризиковна, але не цілком безвиглядна. Це була політика переможеного звязаного, малтретованого чоловіка, який мимо всього має доволі внутрішнього завзяття і сили характеру, щоб до самого кінця говорити: «ні». Ця політика вимагала б душевного геройства цілої нації, найвищого напруження національної волі включно з погодженням із можливістю власної смерті. Але якраз тут починається оправданість такої політики, бо окрім особу можна фізично знищити і вбити, але цього не можна зробити з цілою, кілька-десять-мільоновою нацією. Очевидачки, займанці були під такім випадку тримати свою важку руку над Німеччиною 10 чи 20 літ, неминучим наслідком чого були б домашні заварюхи, революції, дефетистичні групи на грунті загальній анархії, тупа угодовщина, партікулярні сепаратизми, і нація без сумніву терпіла фізично й морально понад міру уяви. Ale мимо всього: чи витримали б також противники Німеччини довгі роки, ба навіть десятиліття загальної європейської політичної й економічної анархії, яка існувалаб ляtentno так довго, доки Німеччина стянула на базі свого «ні»? Не тільки німці, але й аліянти дихали під кінець останками сил; мимо побіди на фронтах Італія лежала в судорогах суспільних переворотів, Франція стояла перед загрозою економічної руїни, інфляції й неминучих революцій, Англія, ота велика, могуча, випробована в сотнях боїв Англія ще найбільш була схильна до дефетизму розуміючи, що рівнобіжно зі затратою величезних енергій в Європі, розпражується і розпадається вся Британська Імперія. Над Європою висіло марево большевизму; витримуючи політику рішучого «ні», німці вскачували в торну безодню, але не самі, бо всілу річи вони втягали туди за собою усіх зажерливих і заспілених ненавистю сусідів. Аліянти здавали собі з цього справу, до чого їх могла довести політика німецького спротиву. Англійці не хотіли політики катастрофи. Також Італія. Предусім Америка. У таборі побідників панували різкі і зле скривані

Р О З Б У Д О В А Н А Ц І Ї

суперечності; вже тоді позначались лінії розриву поміж Англією й Америкою, поміж Францією й Італією, вже тоді було очевидно, що вчораши антанські союзники вже завтра будуть різкими взаємними ворогами. Правда, політика німецького «ні» — була б знову ще на деякий час скоментувала до купи мурантанти; однаке, чи були англійці, звязані в Європі справою німецького спротиву, спокійно приглядались, як тимчасом Америка використовує ситуацію і вломлюється у старі британські імперіальні позиції? Чи зрештою не були забажали англійці погодитись з німцями, щоб рятувати річи значно більші, отже загрожені станов імперського посидання? Отож не тільки Америка, але в ще значнішій мірі Росія розсаджувала в Азії споєння Британської Імперії; неминучий загальний економічний хаос, викликаний спротивом Німеччини, бувби страшно відбився на житті працюючих англійських мас і нема сумніву, що цей спротив бувби отворив доступ большевизмові до англійських робітничих мас. Не інакше виглядала справа в Італії. Німці були викликані в Европі безконечний хаос, може й самі були перейшли через пекло большевизму, але вони були осягнули одне: свободу своїх рухів, були вже в самім коріні знищили підстави версальського укладу Європи, отже підстави свого власного поневолення. Вони потерпіли страшні ушкодження тіла й душі, але вони малиб перед собою майбутність, малиб можливості свободного розвитку, малиб щось, що є цінніше від усіх благ світу: свободи націю. Вони могли звільнитись від оков версальського трактату щошли тоді, колиб мали доєть відваги витягнути всі послідовності із програної війни. Перед німцями стояла ділема: або революція, голод, розклад, анархія і — збереження волі, або порядок, лад, сittst, праця і забезпечення за ціну визнання політичної системи побідників. Ххнє «так» означало лад в заміну за неволю. Ххнє «ні» означало хаос в заміну за національну волю.

Німці довший час хитались поміж тими двома можливостями. Це хитання поміж «так» і «ні» виповнює п'ятилітній період їхньої повоєнної політики, від 1918. р. аж до осені 1923. р. Раз говорено «ні», другий раз говорено «так», якось одної послідовності лінії німці не вміли знайти. Цей період хитання замикає щойно плян Доуса. Політика національного «ні» нашла свій найбільш рішучий вислів в особі графа Ульріха фон Брокдорф Ранцау. Політика послідовного сповнення волі побідників нашла свій вислів в особах Ерцбергера, Ратенау і врешті Штреземана.

Граф Брокдорф Ранцау, один з найбільших і найздібніших політиків повоєнної Німеччини, представляв одну з найбільш оригінальних і разом з тим трагічних фігур сучасного політичного світу. Нащадок старого прусського аристократичного роду, grand seigneur, пан із крові й кости, стриманий до крайніх меж, врослий своїми родовими традиціями і своїм світоглядом у світ «старих» монархічних, мало що не феудальних, порядків, не вмів особисто зжитись з модерним світом. Звідси його мовчаливість, замкненість і недоступність. Монах ідеї аристократизму був звязаний з людьми ще тільки одною ідеєю: мітом нації. Він вірив у Німеччину, любив її фанатично, не було занадто великих жертв, якихби він не приніс і не вільв другим віддавати перед маєстатом нації. Ще тільки одна ціль стояла перед його очима: визволення Німеччини з воєнного упадку, піднесення її на давню висоту сили й величі. І дивна річ, цей аристократ з діда і прадіда, чоловік, який органічно ненавидів усажу революцію, ексклюзивний консерватист і юнкер, так далеко був відданий справі своєї батьківщини, що від хвилини, коли зрозумів, що це визволення і німецьке піднесення може здійснитись тільки шляхом революції, беззастережно акцептував революційну ідею, дарма, що у своїх перших біявах вона мусила приносити нації тільки велітенські шкоди. Але йому йшло тільки про кінцевий ефект; він зізнав, що свободу нації можна буде окупити тільки тяжкими ударами й ранами. Але він був готовий їх приняти навіть за ціну немину чого знищення власної особи чи теж власної суспільної кляси. Він бачив підстави для політики німецького «ні». Він oprавдано рахував на противенства і розбіжності в політиці німецького «ні». Він оправдано рахував на противенства і розбіжності в таборі противника. Німеччина була прибита до землі, знеможена, без якихбудь засобів сили. Що, коли вона створила собі засоби сили якраз із своєї безсилості? Не було вже більше армії, воєнної флоту, золота, давньої сили? Так, але засоби, якими він хотів організувати політику спротиву, були інакшого порядку, нові революційні. Він хотів передусім поставити Німеччину у провід усім поневоленим. В Європі дивились на німців малі використовувані держави: 40 міліонів національних меншин було становуло в один фронт спротиву. Німцям відібрано кольонії? Чи це не отворило можливостей і розпочати грандіозну пропагандиву кампанію за визволення рас від поневолення і визиску? Тим гаслом німці могли здобути собі сотні міліонів союзників, могли поставитись на чоло величезного руху. Німці не були самі, велике «ні» графа Брокдорф Ранцау мало свої підстави. Французи були ще деякий час борвались у сплянілій

злобі, були ще деякий час тримали Німеччину ногу на шиї, але версальського диктату були не здійснили. Америка вже була відскоцила, Англія хиталася, в Італії приходив до влади фашизм. Мимо реакції і неминучих ударів шлях до визволення, що його показував Ранцау, був не найгірший.

Перший раз це «ні» сказав граф Брокдорф Ранцау як провідник німецької мирової делегації у самім Версалі. Коли з початком червня 1919. р. поставлено йому ультимативне домагання підписати беззастережно версальський диктат, Брокдорф Ранцау відмовився, і не могучи переконати революційні німецькі національні збори в доцільність свого «ні», демісіонував із державної служби. Становище німецької конституціантів було першою заповідю політики беззастережного «так». Ваймарська конституція приймає у червні 1919. р. версальський диктат і тим самим втовкмачує Німеччину на шлях політик сповнювання.

3. *Non possumus.*

Після свого першого невитриманого «ні» у Версалі Німеччина ще два рази пробувала вступати на шлях спротиву. Раз у 1922. р., заключуючи з большевиками договір у Рапалльо, а другий раз під час окупації Надренії французами в 1923. р. Однака Рапалльо й «руська авантюра» були відокремленими явищами, вирваними неорганічно із загальної системи політики «ні», тому вони не могли викликати сподіваного ефекту й мусили заломитись. Рапалльо, політика пасивного спротиву в Надренії і над Рурою були доцільні що лише як органічні звена в цілій системі політичних активів. Однака виявилося, що Німеччина не є в стані витягнути зі своєї ситуації останніх послідовностей, виявилось велике німецьке *non possumus*. Вої політика послідовного «ні» вимагала в першу чергу такої цупкості й такої інтенсивності німецького національного почуття, щоб можна було вірити, що ніяка матеріальна нужда не зможе проломити лінії спротиву й ніякі політичні й суспільні перевороти не захитають єдності й цілості нації. Того у німців не було. Крім того на Німеччині відбивається політика вильгельмівської ери, тих 50 літ від встановлення пісарства в 1871. р. аж до вибуху війни 1914. р. Це був період глибокого, незрушимого миру, період обміщення Німеччини, період, в якім поняття точності, системи, порядку й послуху так глибоко вкорінились у німецький національний організм, що він перестав бути здібний для якінебудь революції. Німці западто привикли до ладу й послуху, зарадто звязались з вигодою і фізична сітість зробились так далеко законом їхнього життя, що вирішення підставової німецької ділеми щораз сильніше почало схильнятись в бік такої розвязки: сітість, лад порядок й управильнені відносини взаміну за політику сповнювання, політику зігнутої шиї в ярмі побідника.

Першим ідеольгом політики сповнювання був Ерцбергер. Він рано впав жертвою атентату. Потім оту політику продовжував німецький жid Ратенау. Згинув від кулі заговірників. Вже тут виявлялась слабість німецької національної опозиції; вона завсідія була здібна на поодинокі спорадичні вчинки, на Рапалльо, на Рур, на відокремлені атентати, але вона ніколи не вміла свого спротиву звести в систему, так як її бачив граф Брокдорф-Ранцау. Після Ерцбергера й Ратеная прийшов до слова Штреземан, який зрозумів, що Німеччина до великого визвольного чину із власних сил уже не здібна, що німці можуть жити і працювати тільки в упорядкованих відносинах, тільки в певних умовах вигоди, забезпеченості й безпеки. У 1923. р. він остаточно повернув керму в сторону беззастережного «так». Обсада Рури й капітуляція уряду Куно були останнім організованим етапом політики національного «ні». Не треба було великих революцій, ані теж проливу крові, вистарчло тільки одної інфляції, щоб німців зломити. Вони зігнули карки й дали впряттись в Каудинське ярмо побідників. За це їм підсипано ножики в жолоб. У 1924. р. прийнято піані Доуса, який тимчасово управильнував справу репарацій, німці підписали все, зложили зброю і велика міліардова позичка Доуса, якою підшерто нову німецьку валюту була цюю першою інекцією морфіни, якою побуджено охлялих німців до «нового життя».

4. Штреземан.

У 1924. р. сталося це на що чекав Брокдорф-Ранцау ще від 1919. р. і що він передбачував у майбутнім: версальський коаліційний мур розіпався. Однака це вже не було в стані хоч чимнебудь допомогти німцям. Версальський пакт був принятий і хоч за ним вже не стояла збита фалянга альянтів, тимнеменіш він був базою відношення цілого світу до Німеччини, певною зафіксованою позицією, з якої зйті було-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

виключено. У той час французи й італійці вже гоетрили на себе шаблі, поміж Англією та Америкою зростало щораз більше напруження, Англія починала готовитись до змагання на два фронти, проти Америки й ССР, — і граф Брокдорф-Ранцау, сидячи в Москві на пості німецького посла, міг мати сумну сatisfaction, що всі, але то буквально всі його гіпотези щодо майбутнього світовополітичного розвитку як найбільш докладно справджаються. Однаке на політику великого «ні» було вже запізно. Раз вже принятій і ратифікований версальський пакт міг бути від тепер усунений або змінений тільки мирним способом, тільки шляхом пертрактації, тільки тактикою його лояльного сповнювання.

Дальша дорога німецької політики позначується такими етапами: плян Доуса, Льюарно, приступлення до Союзу Народів, Туарі, конференція репараційних знатоків у Парижі, конференція у Гаагі і поміж тим всім постійні конвенції німців із провідними мужами європейської політики під час періодичних засідань Союзу Народів у Женеві. Цей період — другий після програної війни —тягнеться від пляну Доуса аж до конференції в Женеві в 1929 р. Цей період політики сповнювання позначений такими моментами: занепад німецької національної опозиції, втягнення Німеччини у фронт західних демократично-капіталістичних держав, врешті, втягнення Німеччини в орбіту імперіалістичної політики Америки. Всі ті почини, розвитки й тенденції є нерозривно звязані з особою Густава Штреземана, німецького міністра закордонних справ.

Штреземанівська ера не мав послідовної лінії розвитку, що виростає з конкретного поставлення цілі. Першим вузловим пунктом цієї політичної лінії був плян Доуса. Німці згодились на його попроту на сліпо, не знаючи, скільки ж як довго їм Доуса. Усе, що вони знали, було, що ім американці позичають більші суми, скажуть платити. Усе, що вони знали, було, що мусітимуть платити щороку $2\frac{1}{2}$ міліярда, і що якась нова репараційна конференція означить колись останочну висоту репараційних рат і протягом їх плачення. Плян Доуса був зрезигнованим відрухом змученої виснаженої, виголоднілої людини.

Друга вузлова точка на політичній шляху Штреземана це — Льюарно. У цьому вже скривається деякя конструктивність ідеї. Ідея Льюарна виросла в Англії із якостей відборонної політики Англії перед Америкою і большевиками. Англійці зтворили собі з Європи базу відборони на оба фронти, союзницький блок, доволі сильний і спілений, щоб могти витримати написк революційного Сходу і наступ доляра. Не без значіння був розвиток справ внутрі окремих континентальних держав. Через Європу 1924 р. хлинула хвиля політичного злівіння: у Франції бачимо упадок уряду Шуанкарє і приход соціалістичного картели, в Англії твориться перший робітничий кабінет Мекдональда. У Німеччині республіканці закріплюють ще більше свої позиції. Виринає осьтак уперше «ідея Європи» в найзагальніших обрисах, ідея європейського силовополітичного блоку під проводом Англії, Франції і Німеччини. Заключено ряд гарантійних судейських договорів, особливож поміж Францією й Німеччиною. Перштєнь довкола Німеччини почав звільнюватись. Тим бльковим європейським тенденціям пришли в допомогу французько-німецькі економічні відносини. Заключено цілій ряд індустрійних, хемічних, зализничих, вугільних та інших пактів які зили велике індустрії обох країн в одну цілість. Все це завершено дуже далеко йдучим торговельним договором поміж обома країнами. Але ідея Льюарна, отже ідея союзу Англії, Франції й Німеччини, розбилася об французький політичний та англійський економічний спротив. Французи злякалися останніх послідовностей Льюарна, бо це було тож саме з політичним визволенням німців. З другого боку, Льюарно могло стати підмурівкою тоді константним чинником нової світової політики, коли його підмурівкою загальними економічними пактами в роді французько-німецьких. Англійці, що завсіди мали страх перед занадто далекодійчим ангажуванням себе в континентальні справи в останній хвилі відмовились від фузії своїх великих підприємств з підприємствами німців і французів. Все це тяглось до 1926 р. У цім році повернув до влади у Франції Шуанкарє. А рік пізніше ідея льюарнського європейського блоку перемінилась у франко-бритійську антанту. Французи були може і згідні приняти німців до спілки, але вони бажали зробити це на базі версальського диктату. Вони відмовились підкорити німцям політичні конcesії. Мала Антанта осьтак знову зміцніла, між Польщею і Німеччиною розгорілась затяжна митна війна, Німеччину знову відкинуто на самі задні позиції, довкола неї знову почало творитись колесо з кільчастого дроту. Ідея Льюарна практично заломилася; тимненеш німці приняли льюарнську фікцію за дійсність і почали з неї витягати послідовності. Отож Німеччина сиділа в раді Союза Народів, за нею признано формально великородзянне становище, німці знову почали, такби мовити, тикатись з величими світу цього.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

І тут перший раз ми бачимо яскраве зображення від нездійснюваних, що правда, але тимнеменш ляtentних ідей Брокдорф-Ранцау. Німці увійшли, що правда, в мандатну комісію Союзу Народів, але з якою для себе користю? Отримали може назад своє кольонії? Не! Але за це втратили, або принаймні станули перед загрозою втрати всіх симпатій у колірівім визвольницькім світі. Вож знають всі оті раси надто добре, що це таке «мандатна комісія Союзу Народів»! Одною з великих ідей політики спротиву було стремління станути у проводі маліх поневолених і використовуваних держав. Але, коли в 1927. р. «малі» підняли в Женеві атаку, звернену проти диктатури франко-британського блоку, німці станули по... антанськім боці барикади. Таким робом випустили вони з рук великі пропагандиві козирі; всі оті потенціальні союзники Німеччини, на яких тяжіла в тій чи іншій формі версальська система, зробилися обережні і скептичні. Занадто легко німці пішли на політику Льюкарна, занадто швидко прийшли спільні демарші Німеччини разом з антиантою в малих столицях, у Білгороді, у Софії і в Коні. Занадто дипломатично німці промовчували іхній «революційний» клич, про «право меншин», щоб всі оті *gentes minori* могли ще й далі і без застережень почувати себе в однім фронті з Берліном. У всякому разі, на льюкарнського туза німці не виграли нічого, зате засипали собі богато інших доріг, замкнули за собою не одні двері. Все це не зблизило їх політично до визволення ні на один крок, і штреземанське «так» було покищо політичним ударом по воді.

Коли взагалі можна говорити про певну конструктивну ідею в політиці сповнювання, то її можнаб від біди дошукуватись в ідеї обеднаної Європи. Льюкарно було одним типом цьої європейської ідеї, типом офензивним, чисто силово-політичним; в його підставах лежало імперіалістичне обеднання трьох найбільших держав Європи в цілях виконування спільнотої континентальної гегемонії. Ця приемлива для німців концепція не здійснилась. Є ще, однаке, друга площини, в якій можнаб розглядати т.зв. «ідею Європи», отже таку можливість розвитку, де ціла нинішня європейська державна система перейшла у вищий федераційний тип політичної спільноти. У данім випадку впали спершу усі митні, а потім політичні кордони, прийшли загальне розроздбання і Німеччина, сама по собі, розвязала осьтак питання «аппілую» і своїх національних меншин; акумуляція європейського виробництва й господарства у зміжнароднених європейських установах, сама по собі, розвязувала економічну проблематику країни. Без сумніву, в того роду обеднаній Європі версальські політичні й економічні основи злетіли з Німеччини самі по собі. Навіть більше, з усуненням політичних і митних кордонів, європейський союз зробивсяси силою фактів не союзом держав, але союзом націй і, завдяки своїй чисельності й культурним впливам, Німеччина була предиспонована, як центральна європейська країна, для відгрівання першої ролі. Того роду ідея Європи є дорогою до визволення; питання лежить однаке в реальності і здійснності цьої ідеї. Політика сповнювання, отже разом з тим політика найменшого спротиву була, без сумніву, доцільна, колиб в її кінцевім ефекті прийшло до такої трансформації цілої Європи. Чи така ціль, чи саме цей шлях отримався перед очима Штреземана, коли він рішався на політику беззастережного «так»? Чи бачив він може якимось ясновидочим зором, що гіпотеза Паневропи не є піяким блефом, але лежить неминуче на дорозі розвитку сучасної історії? У перших повоєнних роках Штреземан стояв беззастережно на позиції графа Брокдорф-Ранцау, беззастережно вірив у доцільність і здійснімість політики рішучого «ні». Що було причиною, що він врешті змінив фронт і пішов по лінії політики Ерцбергера й Ратенау? Чи одинокою причиною цьої зміни була резигнація і переконання в німецькій національній *non possumus*, чи може справді не Брокдорф-Ранцау, але європейський пацифізм мав рацію, і не геройське боєве «ні», але беззастережне «так» веде до німецького визволення і піднесення?

Третію вузлову точкою на політичній дорозі Штреземана було приступлення Німеччини до Союзу Народів, що було скоком в темне невідоме, та одночасно зірванням ще одного мосту за собою, бо через приступлення до Союзу Народів німці стратили можливість повернутися в разі потреби до тактики «ні». Льюкарно й Союз Народів, це дві різні європейські можливості; перша з них виразно силово-політична, друга ж пацифістична. Далішій розвиток німецької політики хитається на будьдій дорозі поміж тими обома можливостями, і ще й нині в головах богатьох німців ворується думка про можливість мілітарного союзу з французами й англійцями, — як продовження неактуальної й покищо закинутої ідеї Льюкарна.

Німецького оптимізму не потрафило захистити навіть відновлення франко-британської антиантої. Штреземан тримав далі свій «курс на Захід»; репараційна паризька, а потім гаєська конференція, позначають даліші етапи політики сповнювання. І зновуж

таки, з нагоди гаєської, а потім женевської конференції черговий раз виявилась уся хиткість і азартність цього курсу; не маючи найменших даних допускати, що європейська гіпотеза штреземанівської політики колинебудь здійсниться, німці тимнеменш приймають її як щось настільки конкретне, що далі з подиву гідно послідовністю засилують собі пляхи відвороту. Цікава була в цім відношенні позиція Штреземана в Женеві в меншиновій справі на останній сесії Союзу Народів. Гасло: «за всіх по неволених», — колись один із підставових козирів проектированої політики спротиву, обернулось нарешті в руках пацифістичних німецьких республіканців щолиш у засіб пресії супроти версальських побідників. Раз Штреземан бив у Женеві кулаком по столі, заповідаючи розгорнення меншинової проблеми на всю ширину. Це було перед репараційною конференцією. Ще довгий час буде тайною, що німці виторгували для себе на тій конференції взамін за мовчанку в меншиновій справі. Таксамо буде ще довго тайною учасників гаєської конференції, за яку ціну німцям знову побідники замкнули рота в тій самій справі; дійсність є однака та, що на Х. сесії Союзу Народів безбарвні заявлення Штреземана в меншиновій справі були настільки біdnі й скромні, що це викликувало невдоволення не тільки в рядах «революційних» німецьких республіканців, але теж консервацію поміж версальськими побідниками. Одна велика революційна ідея, здібна дати німцям у руки непереможну політичну пропагандивну зброю, зробилася в системі німецького сповнювання і притакування щолиш об'єктом позакулісowych рекомпенсат і коншахт.

На лінії політики Штреземана лежать ще дві дальші вузлові точки, а саме: остаточне управильнення справи репарацій і звільнення Надрепії. Особливо звільнення Надрепії, неначебто справді, показує і доказує правильність курсу притакування та пнатякає на можливості погодження і тісного порозуміння німців із французаами в перспективах штреземанівської європейської ідеї. Тимчасом розвязка репараційної справи ставить проблематику німецької політики в цілком нову, позаєвропейську площину.

5. Рахунок без господара.

Крім льокарнської і женевської є ще одна «ідея Європи» — вашингтонська. Також американці творять свою Паневропу, однак з більшим успіхом, ніж Бріян і Штреземан. В американськім випадку масмо до діла зі своєрідним поутом в історії європейської політики, зі системою політичної тактики, яка майже цілком випадає поза рамки дотеперішніх європейських політичних метод.

Після війни Америка заявила у відношенні до європейських політичних справ своє désinteressement і залишила старий світ на власну долю. Єнкі не вмішувались безпосередньо до чічого, не приймали участі в ніяких договорах і комбінаціях та, заслонюючись доктриною Монро, тримали скрізь у старім світі щолиш своїх т. зв. обсерваторів і докладно інформувалися про розвиток європейських справ. В Європі все йшло своїм старим традиційним порядком: творено комбінації, коаліції, угруповання; ми бачили розвиток англійської, франкарівської, радянської, італійської та ще всяких інших зовнішньо-політичних систем, Європа почувалась зовсім, як і перед війною, самовистарчальним світом, неначеб думала, що вона сама. Американську проблему бачено тільки так, що, мовляв, Америка заинтересована в Європі тільки економічно, що Америці ні про що більше не йде як про бізнес і корисну льокату капіталів. І справді, американці покищо тільки приглядались, мовчали і — садили в Європу гроші. Спочатку десятки, потім сотні міліонів, вкінці міліарди. Осьтак поодинокі європейські держави довжні Америці в міліонах доларів: Англія 4,600, Франція 4,064, Італія 2,036, Бельгія 463, Польща 160, Чехія 113, ССРС 247, Югославія 63, Греція 17, Фінляндія 9, Естонія 17, Латвія 6, Литва 6. Не вчисляючи туди Німеччини й Австрії, Європа довжна Америці кругом 10 міліардів доларів. Є це європейський довг, затягнений в американській державній скарбниці. Ці позички приносять Америці щороку 2 міліарди доларів баришів. Крім цього Європа довжна Америці понад 3 міліарди доларів за всякі товари. Усякі приватні товариства й банки інвестували в Європі дальших 3 міліарди доларів в європейські міста, індустрійні підприємства тощо. Валюту всіх європейських держав стабілізовано на американських позичках.

Америка давала гроші всім, і тим, що нападали й тим, на яких готовлено напад. Італії таксамо як Югославії, німцям і французам, полякам і большевикам. Французи й англійці взялись було навіть творити протиамериканську збройну коаліцію, але це не перешкоджало американцям далі позичати їм гроші: у той час, коли секретар французького закордонного міністра Бертельо готовив у Лондоні в 1927. р. франко-британську антанту, коли французький президент Думерг відвідував англійського ко-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

роля і Чемберлен ішов послушно на шнурку Бріяна, у той час, коли загроза розриву світу на дві половини знову зробилась акутною, — Пуанкарے стабілізував франка на американськім золоті й фабрики амуніції, що їх пущено з огляду на політичну кон'юнктuru швидшим ходом, теж працювали скрізь американськими капіталами. Цьою політикою Америки не можна було попросту розуміти, треба було допускати, що або американці таки справді дурні, що дають гроши на свою власну загибель, або, що поза всім тим скривається якась нова, діявольська хитра метода опанування противника.

Ціла десятилітня позичково-фінансова політика Америки була щолиш прелюдією і в моменті, коли у Вашингтоні вирішено, що наспілі догідна пора й європейські справи відповідно назріли, почалась велика політична офензива Америки в бік старого світу. Непередній фінансовий барабанний обстріл зробив своє. Американський політичний наступ розпочався пактом Келлога. Парадоксальна річ: європейські держави, які на протязі десятка років боятись у всіх системах своїх комбінацій, груп і коаліцій, все це з метою закріплення своїх життєвих позицій навіть коштом нової війни, всі вони до одної, тихо й мовчки, підписали пакт Келлога про обеззаконення війни, відбираючи тим самим всякий зміс усій своїй попередній дипломатично-союзницькій роботі. Підписали, бо не могли не підписати; виявилося, що американці міцно сидять в Європі, що ціла легенда європейської політичної самовистарчальності є блефом, що політична Європа старого типу перестала існувати і, що американці творять з Європи щось цілком нове, політично ще дотепер небувале. Політичний наступ Америки цілком помішав густо й майстерно плетену сітку європейської союзницької політики. Усе пішло в переверті.

Показалось, що європейські держави зробили свій рахунок без господаря. Також Німеччина. Німці брали в американців щораз то більші позички, платили ними reparacii, почали «оздоровлювати» свій господарський апарат. Німецькі марки, не ніщо інше, як розмінні, німецькою мовою друковані, долари. Америка не тільки позичила німецькій державі міліарди доларів. Вона осадовилась скрізь, вона викупила тушець автомобільну індустрію, вона здобула сильні позиції у провіднім німецьким електричним тресті, вона перед кількома тижнями здобула вплив у провіднім німецьким хемічним концерні, вона опанувава фільмову й радіову промисловість, вона в скрізь, у кожній установі, на кожнім кроці.

Але американці не вмішувались до німецької політики. Це викликало, зрештою, переконання, що Німеччина може робити таку політику, яку хоче. Тільки на підставі цьої фікції було можливо, що в Німеччині могла собі здобути ґрунт т. зв. «європейська гіпотеза», будь це у виді федеративної Паневропи. Якби там американці не вели свою політику, як дуже вони й не були певні її успіхів, симплемені від 1924. р. почав поволі творитись під проводом Англії протиамериканський фронт. Творення цього фронту представляло великі шапси для німецької політики; за ціну приступлення до союзу західних держав німці могли здобути немалозначні уступки й концесії. Але вони першої цей фронт розбили і мусіли це зробити. Коли у 1927. р. виринув проект Келлога, німці зараз же поспішилисказати своє «так». Це розсадило, що правда, антианглійський фронт, але зничило теж можливість коли-небудь до цього фронту активно доскоочити. Блудна дорога німецької політики виявилася однаке не тільки в цім, що, ідучи американцям на руку, німці не дозволили антанті достаточно закріпитись. Річ радіше в тім, що коли в противеності до франко-брітійської антанти на світових горизонтах почала обрисовуватись можливість комбінації Америка — СССР, Німеччина, ідучи по лінії свого «так», звязалась із західними державами вже так далеко, що засипала собі дорогу також до евент. американсько-радянської комбінації. Якраз тут виявилася уса сила політики американців, і разом з тим уса безсилість, уса політична беззвартисть сучасної Німеччини. Бо, коли навіть і допускати, що європейська гіпотеза Штреземана є одиноко правильна й що визволення Німеччини зможе прийти тільки шляхом політичного сконсолідовання, згл. зблъковання Європи, то одночасно німці є примушенні цьому зблъкованню як найбільш активно перешкоджати.

Пактом Келлога американці зничили можливість створення самовистарчальної Європи. Європа мала три евентуальністі, довкола яких могла оформитись: ідея Льюкарна, ідея Союзу Народів, ідея франко-брітійського фронту. Ні одна з тих ідей не була в стані здійснитись. Але за те здійснюється щось інше: Паневропа американська, Паневропа як база для свіжих світових наскоків американського імперіалізму. Ця Паневропа йшла етапами: плян Доуса, плян Юнга, засновання європейського репараційного банку. Нині стає аж занадто очевидним, що американці до самостійного зблъковання Європи в ніякій разі і в ніякій формі не допустають. Зате вони обеднюють Ев-

ропу під іншим аспектом, роблючи зі старого світу фронтовий причілок у поході американського золота на простори СССР, передньої Азії і північної Африки.

Американська політика в Європі є вимушеною зализною льгікою американського капіталістичного життя, американського економічного імперіалізму. Вона є одним із льгічних складових елементів т.зв. «курсу Гувера», який, однаке, не є нічим іншим, як тільки втечою від кризи. Сучасне американське життя є побудоване на ідеї т.зв. prosperity ідеї доброту, вигоди й заможності, ідеї доброго бізнесу. Це є одинокий елемент, який втімуює американську суспільність в купі; інакших ідей вона не має. Тому держава стоїть і буде там стояти так довго, як довго вона гарантує своїй населенню оту prosperity. Америка в осьтак вже по своїй психольогії імперіалістична, вона до нині затримала грабіжницькі інстинкти своїх перших колоністів. Нині американське золото заливає передусім Південну Америку. Але мимо цього в образі американського життєвого ідеалу, в отій prosperity показуються вже віддавна загрозливі тріщини й риси. Земля робиться тісна. Щораз частіше стрічалися американці на світових ринках з конкуренцією, передусім з англійською, разом з тим щораз більше зростають американські апетити, дурійка оцьою prosperity. Перед американцями стала альтернатива: або підняті змагання з англійцями за місце при жолубі світу, або погодитись покищо з ними і то на так довго, як довго буде можливість задовольняти свої апетити коштом когось третього. Система задовження Європи зайшла в міжчасі надто далеко, вічний коловорот американського золота в Європі виявився по суті настільки непродуктивним, що виринула потреба і разом з цим конкретна можливість довести до акумуляції Європи в одній точці й розпочати похід на нові поля наживи та спрямувати всі оті, в Європі увязнені американські економічні енергії на нові позаєвропейські підбої. Поки є можливість наживлюватися десь на боці і Америка й Англія сходять собі покищо з дороги, навіть більше, заключують своєрідно експлататаційну спілку, і настільку це торкає Німеччини, втягають її в коло своїх помічників і трансантів. Політика притакування завела нарешті Німеччину на бік євро-американського демократично-капіталістичного фронту, бо в системі цієї політики лежав примус платити репарації, а їх німці могли дістати тільки в Америці. Осьтак, оскільки Німеччина нині живе тільки завдяки інекціям американського золота, остильки теж політично вона джурою, у кожній хвилині готовим до послуг, голосом свого пана, сліпим знаряддям у руках англіосаксонського імперіалізму. Вистарчить, щоб американці замкнули німцям хобчи на один місяць свої кредити, у Німеччині знову пічиться страшний інфляційний танок, хаос і заверюха. Блескуча зовнішня фасада завалиться, Німеччина знову виявиться хворим, розбитим, знеможненим чоловіком. Фікція німецької сили і життєздатності, підpirана американськими костурами, не повинна засліплювати людям очей, бачити річі не такими, якими вони є в дійсності. Нині доволі трудно передбачити напрямки й ударні точки в розвиненні цього західнього демократично-капіталістичного фронту. Не виключена річ, що силово економічних репресій репараційного банку СССР стане перед альтернативою: або приняти щось в роді «санаційного» радянського плану Дуса, або бути приготованими на блокаду і капіталістичну тактику виголоджування. Нині англіосаксонці схиляні йти цею першою дорогою. Англійці знову називають дипломатичні зносини і акумульований англіосаксонський капітал буде старатися опанувати СССР шляхом т.зв. «мирного просякання». Не в теж виключене, що під натиском цього капіталу, чи то зізовні чи то знутра, прорвється теж протикаپіталістична ідея большевизму.

Загально політика сповнювання була однозначна з програмою ідеї піменецької революції. Цю ідею оформив граф Брокдорф-Ранцау кідаючи гласо: за всіх поневолених. Німеччина не знайшла в собі стільки революційного патосу, щоб дати тій ідеї ударну силу. Її революція рослилась в піску, не знайша крил для польetu, оміцнилась. Німці зрадили свою революцію за американське золото. Вони відскочили від великого революційного фронту, що твориться нині скрізь, як реакція проти абсурдності сучасного укладу світу. За свою блескучу фасаду вони віддали щось для нації найбільш цінне: волю. Іхня сучасна держава блудить на опуртуністичних дорогах.

6. Гугенберг.

Дефектистична політика притакування не була однаке страшна, якщо в Німеччині існувалаб здорова національна опозиція, готова вразі небезпеки перебрати до рук владу, та повести країну поному. Те, що можна називати німецькою опозицією, висловлюється в особі Гегаймрата Альфреда Гугенберга. Він є тим чоловіком, що презентує німецьке опозиційне «ні». Однаке, яка величезна ріжниця поміж отим «ні»

графа Брокдорф-Ранцау, а кволим «ні» його ешіона Гугенберга. Брокдорф-Ранцау, це була ідея, програма, гасло, Гугенберг, це партійна машина, бюрократичний механізм, організаційний апарат. Його опозиція не випливає з якоїсь конструктивної ідеї, крашого знання справи, із певних позитивних цінностей, які він міг би поставити на місці небажаного ладу. Його опозиція має тільки один стимул: сліпий, непоборимий гін до влади, яка вважається йому самоціллю, а не засобом для здійснення певного світовидування, певного ладу, певної ідеї. Цей ідеї не має республіканська Німеччина, але не має її теж і німецька опозиція. Що вона поставила на місці зненависленої республікі? Реститувала давню монархію? Гугенберг знає, що це неможливе, принаймні неможливе у старих формах і зі старим змістом. Яку державну ідею несе опозиція, що буде здійснювати, коли вона одного дня діб'ється до влади? Обґрунтуючи свою політику притякування, Штреземан добився принаймні до своєї європейської гіпотези, намагався підсунути під ту політику певний конструктивний зміст. Німецька гугенберська опозиція, що заперечує існуючий лад і притакуючи політику республіканської держави, не має в собі конструктивних ідей графа Брокдорф-Ранцау. Ця опозиція називає себе консервативною. Консерватизм, сам по собі, бувий для сучасної Німеччини чимсь неоцінним, але консерватизму не можна змішувати з реакцією. Німецький консерватизм стоїть перед завданням надати органічну форму повоєнним державним змістам. Але німецька опозиція до цього не є здібна. Опозиційна негація німецької революції не родиться із стремління, щоб сили цієї революції в себе втягти і для себе використати, але родиться вона радше зі сліпої, глухої і тупої реакційної, передусім соціальної, ненависті. Парадоксальна річ: німецька національна опозиція в матеріальному дуже могутня. Вона блескучо зорганізована. Вона розпоряджає велитенською пресою. Вона контролює німецький фільмовий промисл і завдяки фільмам і пресі має можливості імпозантної і постійної пропаганди. Сам Гугенберг, т. зв. король німецького фільму й німецької преси, є одним із найбільш богатих людей Німеччини. Він є головою німецької національної партії, отже найбільшої консервативної національно-орієнтованої парламентарної групи, за якою стоять міліони виборців. Він править цею партією на засадах диктатури. Він тримає руку на підйомах величезної організаційної машини, має необмежені гропеві засоби, фанатичну волю до влади, але не має ідей. Муж, який посідавши ідеї, міг би зробитись наявіть у нинішній Німеччині диктатором. Ленін чи Мусоліні творять собі владу, надають зміс державі по силі своєї особистості. Гугенберг разом зі своїми грішми і організаційними здібностями не вміє вліти певних творчих субстанцій в опозиційний партійний апарат. Ця опозиція вичерпується осьтаком у спорадичних висококах сліпого бунту, з неї виростають безцільні пущі й атенати, німецький націоналізм вичерпується або в крикливої демагогії і вуличних бійках тутешніх «фашистів», або націоналістів, або загублюється в сантиментальнім вихвалюванні минулого блеску і в неплідній негації цілого сучасного життя. Німецька національна опозиція мала всі дані, щоб підхопити зраджену ідею німецької революції, втівкмати її в консервативні державні форми, надати старій державі новий зміст і вступити на вказаний графом Брокдорф-Ранцау тернистий, але геройський шлях національного спротиву й визволення. Цього опозиція її зробила й затубилася таксамо на блудних дорогах ненависті й безсилого ресентименту, як і політика притакуючої республіканської Німеччини.

Finis Germaniae — залита читач. Мимо всього: ні! Нова Німеччина оте «das dritte Reich» прийде. Це буде ще незараз, бо при існуючій стані справ імпульси для нових політичних суспільних і культурних розвитків прийдуть мабуть від інших і молодіших націй. У всякім разі цієї нової Німеччині не треба шукати ні в правім ні в лівім таборі. Там її нема.

Проф. О. М и цюк.**Фашизм.**

(Дискусійна стаття)

(К і н е ц ь)

Переходимо тепер до царини соціально-економічної, в якій фашизм піднимас розвязку вікової проблеми боротьби праці й капіталу. Виходячи з інтересів нації, він за розвиток витвірних сил робить солідарними всіх витвірців, які, як частина національного організму, залежать у своїм добробуті од богацтва й величі цілої нації. Закон із 3. IV. 1926. р. так регулює відносини поміж працею і капіталом. Визнається (арт. 1—9) існування незалежних від будьяких міжнародних союзів, з національного погляду надійних синдикатів, окрім роботодавців і окремо працівників розумої та фізичної праці. Дляожної виробничої групи роботодавців чи працівників може бути визнаний лише один союз. Такий «національний» союз набуває права оподатковування як членів так і не-членів союзу, однак приналежних до даної професійної групи; ріжними внесками в розмірі не вищім від деякого заробітку. Внески ці, подібні до комунальних, стягається із зарібної платні в час виплати їх вноситься у каси союзів. Визнані синдикати стоять під контролем уряду, а одним із способів державної контролі є затвердження урядом обраного голови й секретаря кожного союзу. Такі синдикати мають право поручати своїх представників в адміністративні органи аж до сенату включно, а також право укладати колективні умови праці, що мають силу для всіх осіб певної виробничої групи. Невиконання таких колективних договорів, звичайно зложених в адміністративних органах і проголошених в адміністративних виданнях — потягає за собою цивільну відповідальність. Службовикам адміністрації, суду та війська участь у синдикатах чи будьяких обєднаннях заборонена. У цілій низці держав конфлікти між працею і капіталом можуть піти під добровільний арбітраж. У фашистівській Італії всі непорозуміння між працею і капіталом (арт. 13—17) передано на обовязкове їх примусове для сторін розвязання суду, а тому при апеляційних судах засновано окремі магістратури праці. Найзагальнишим іх завданням є охорона вищого інтересу національного виробництва. Інтереси виробництва поставлені над інтересами поодиноких кляс, у тім числі й над інтересами робітництва. Передавши всі конфлікти сторін на примусовий судовий розгляд, фашистівський законодавець (арт. 18—22) під загрозою суворих санкцій не дозволяє припинення чи іншого порушення непереривності та регулярності виробництва шляхом штрайку (спосіб боротьби працюючих) чи льокавту (протиспосіб капіталістів). Як штрайк так і льокавт відсуджено, «зложено до архіву» бу, як казав Мусоліні, нині вже не можна дозволяти собі розкоші минулого віку, — захищати приватні інтереси шляхом порушення виробничого процесу, — що спричинює ускладнення і так складного завдання задоволювання потреб широкої людності та наносить страти цілій нації. Для вияснення повище наведеного закону видано (29. VI. 1926. р.) ще окремий правильник, у яким, між іншим, встановлено поняття корпорації, як організації, що обеднює всіх робітників і їх ріжні синдикальні

обєднання окремої галузі виробництва. Корпорації, що їх фашизм уводить у низку публічно-правних органів держави, це примусові обєднання за професіями, піддані по думці арт. 28—31 правильника суворій державній контролі. Рішенням Великої Фашистівської Ради (з 31. III. 1926. р.) половина членів сенату постійно призначається з поміж кандидатів корпорацій — рівно від робітників і підприємців. Після видання правильника Мусоліні, що приняв також портфель міністра корпорацій, заявив, що «корпоративний устрій держави є довершеним фактом». Після наведеного закону і правильника, кажуть фашисти, робітники й роботодавці поставлени на службу загально-національному інтересові, на службу принципові загальної солідарності витвірців; завдяки ім можливнене співробітництво класів, співробітництво праці з капіталом, на місце класової боротьби стає класова гармонія.

Приблизно після одного року — 21. IV. 1927. проголошено приняту Великою Фашистівською Радою хартію праці, що в деякім доповнює закон про корпорації. Перший артикул говорить, що «Італійська нація є організм..., єдинство моральне, політичне та економічне, реалізоване в державі фашизму». По думці другого арт. «праця у всіх формах... признається соціальним обовязком, через що її бере в охорону держава. Виробництво у загальнім і цілім є з національного погляду єдиним..., і його вислід полягає в добробуті витвірців і розвитку національної сили». Солідарність ріжких чинників виробництва (арт. 4.) «знаходить свій вислів в колективній умові, що має служити примиренню інтересів підприємців і робітників та підпорядкуванню вищим інтересам виробництва. Магістратура праці (арт. 5.) є органом, при помочі котрого держава управильноє суперечки між працею і капіталом, наглядає за умовами праці й ін. Визнані законом синдикати наглядають за підтримкою і поліпшенням дисципліни в процесі виробництва. Корпорації складають із себе організації виробничих сил, репрезентуючи інтегральний інтерес нації, їй тому, як сказано вище, вони визнані органом держави. Корпоративна держава (арт. 7) вважає для інтересів нації більш корисним приватний почин в обсягу виробництва, однак вимагає від нього ставати на послуги національним інтересам, тому робить організаторів підприємства відповідальними перед державою. Професійні асоціації підприємців (арт. 8) є зобовязані всіми силами старатися про збільшення виробництва, злішнення виробів і зниження цін. Інтервенція держави в ділянці виробництва (арт. 9) має місце тільки тоді, коли приватний почин відсутній або незначний та коли цього вимагає політичний інтерес держави; вона виявлятиметься в формі контролі, заохочування (*encouragement*) чи в безпосереднім заряді. Під контролею органів корпорацій працюють бюро праці, що ведуть реєстрацію осіб, які шукають заняття. Підприємці мусять брати робітників (арт. 23) записаних в бюрах, але повинні брати на увагу наперед членів партії фашистів та фашистівських синдикатів, а потім інших, по черзі запису. Ця точка колективної умови приневолює працівників записуватися у фашисти чи у фашистівські синдикати, щоби не залишатися без праці. Хто не впишеться, того вважають антифашистом по думці засади: хто не з нами, той проти нас. У корпорації можуть вступати тільки італійці й тому не-італійці в Італії праці не одержують.

На основі вище наведеного законодавства вся економічна діяльність

країни зосереджена в 15 примусових корпораціях. Із них є підприємчих: хліборобська, промислова, торгівельна, водо-перевізна, залізнично-перевізна та банківнича. Відповідно до них є також 6 федерацій робітничих. окремо стоять ще 3 федерації представників вільних професій. Кожна із трьох груп обєднана в одну загальну федерацію, а цілу систему завершує вкінці союз чи корпорація корпорацій, яка є урядовою установою.

Приглядаючись основним рисам фашистівської організації економічного життя країни, не можна не помітити, що в ній як і в ділянці політичній, є чималі подібності із совітською системою. У большевиків в ім'я світової революції, у фашистів в ім'я національної «фашистівської революції» (циого терміну постійно вживають офіційні документи фашизму) однако суворо проведений принцип етатизму. У большевиків удержані професійні союзи, у фашистів — удержані корпорації; там всі робітники повинні бути вписані у професійні союзи, що стали помічними органами совітського апарату, тут не можна не вписатися в корпорації, що служать фашистівському апаратові; там вони підпорядковані установі комуністичної держави, тут фашистівської; там і тут штрайки заборонені; там забарвлени на комуністичну краску профсоюзи одержують від уряду підпомогу й певні вигоди, тут в аналогічнім упри巍ільованім положенні фашистівські синдикати; там член комуністичної партії береться на працю поза чергою, тут члени фашистівської партії; там особа витвірця проглинута профсоюзами й іншими удержаніми економічними організаціями, тут вона тоне в корпорації, а корпорація у державі. Обі системи використовують перш усього на користь членів правлячої партії: там клясової, робітничо-селянської партії комуністів (10. I. 1927. мала 1,192.488 членів), тут надклясової партії фашистів (1927. р. — 1,106.000 членів). Там і тут офіційно запевнюються, що пануючі партії уявляють втілення духа й характеру нації. Комунізм не встидався взяти чужу аграрну програму, подібно й фашизм, одкидаючи соціалізм і комунізм, не вагався «брати з усіх програм живу їх частину й її здійснювати» (Мусоліні). І треба сказати, що фашизм дуже богато запозичує в централістичного соціалізму. Основою останнього є регуляція господарських процесів і фашизм у примусовім корпоративнім устрої й у примусовім підпорядкуванні самоврядувань далеко пішов на шляху регуляції. У фашистівській Італії, так само як і в большевиків зовнішню торговлю регулюють дозволи на довіз і вивіз. І там банківський кредит може бути виданим тільки за дозволом влади й у фашизмі тільки за візою урядового комисаря. У большевиків відкриття промислового приватного підприємства, начислюючого більше 10 душ, може бути у винятковім порядку концесійним, у фашистів дуже тяжко одержати урядовий дозвіл на відкриття промислового підприємства, яке малоби поверх 10 робітників. У большевиків внутрішня торгівля монополізована й «частнік»-а допускають до торгівлі тільки на основі окремих дозволів і торгівельних норм; у фашистів без урядового дозволу не можна булоб відкрити ні одного торгівельного підприємства. В обох державах досить розвинені т. зв. «добровільні збори»...

Фашизм взяв у руки робітництво; коли численні підприємства, як ткацькі і деякі інші фабричні підприємства переживали кризу, фашистівські синдикати зобовязали своїх членів відмовитися від всякої винагороди за додаткову годину праці; у цей спосіб зменшувано витрати

виробництва, щоб збільшити конкуренційну здібність товарів на закордоннім ринку. Однаке розрахунок капіталістичної кляси на те, що фашизм буде на її боці, не спровадився. Вправді робітництво взято в шори, але фашизм ніколи не давав більше «ресурсу» капіталістам в порівнанні з робітниками. Правда, він завів не 8-годиновий, але 9-год. робітничий день (закон з 30. VI. 1926.), однак заборонив знижувати існуючу заробітню платню; при звільненні робітника підприємці зобов'язувані виплачувати дуже високі відхилені допомоги; масове звільнення робітників є заборонене. Коли в 1925. р. під впливом інфляції ціни зростали, тягнучи за собою і номінальний зрості зарібної платні, а промисловці стали вимагати збільшення грошевого обігу, тоді Мусоліні відповів: ніякого збільшення емісії, навпаки, різке її скорочення для підняття курсу ліри й пониження цін, чого саме й бажали середні стани. Як бачимо, фашистський режим не пішов у бік інтересів промисловців і банкірів, хоч вже самий тільки спад курсу цінних паперів у звязку з підняттям купівної сили ліри приніс їм страти. Мешкальне законодавство (січневий закон з 1926. р.) діткнуло інтереси наємників, їх зізди навіть заборонено, але теж законодавство натиснуло й на другу сторону, на капіталістів-домовласників. Політика економічної свободи для привілейованих кляс — на чім стоїть лібералізм — за фашизму для них провалилася. Фашизм ставить у певні рамки вимоги до капіталістичної кляси з боку працюючих, знизу; однак одночасно, визнаючи «соціальну функцію капіталу», як «велику й історичну силу» і як «систему, яка має перед собою довгі роки існування», обрушується на капіталізм величезними тягарями зверху. Він по свому опікується добробутом мас і, чуючи за собою силу, не знижується до підлещування юрбі. Мусоліні часто підкреслює, що інтерес держави стоїть над окремими інтересами й що лише принцип координації створить ґрунт для загального добробуту Італії. А у промові з приводу пятиліття фашистського перевороту він, звертаючись до «чорних сорочок», хвалився господарськими досягненнями й між іншим вказував, що побідоносний захист ліри, житловий закон і хартія праці вийдуть в історію фашистського режиму.

Перейдемо тепер до аграрної політики фашизму, що його навіть іноді розглядають як своєрідну форму аграрного руху, поборюючого пролетаризацію селянства. Большевики, мовляв, прагнуть до індустріалізації в інтересах, насамперед робітництва, а фашисти — до руралізації, яка зробить Італію селянською країною, країною куркулів. Мовляв, Мусоліні не тільки на словах, як большевики, але на ділі повернувся «лицем до села», на що вказували ще традиції античного Риму..., які обробку землі вважали вищою горожанською чеснотою. Подібного роду толкування не мають оправдуючих підстав.

Як і за часів античного Риму, так і в сучасній Італії існують ляти-фундії великого розміру, про небезпечність яких вказував ще Пліній, а в боротьбі з якими наклали тоді життям славні брати Гракхи. Їх власники, у величезній своїй більшості, не провадять самі господарства, але здаючи землю в оренду, проживають ренту в містах. Дрібні орендарі, виплачуючи кабальні арендні ціни, незацікавлені в раціональних методах виужитковання землі й не мають до того належних засобів; штучне гноєння земель селянами є там ще рідкістю. І от за цих відставших аграрних відносин у добу, коли ціла Європа переводить аграрні

реформи, фашистська Італія стоїть на боці від них. Як вже вище зазначено, залишено в Італії велике землеволодіння недоторканим, не переведено жадної аграрної реформи, що наділила масу безземельного й малоземельного селянства, — сільських робітників й орендарів — землею за рахунок малонаселених лятифундій. Чи можна, за таких обставин, говорити про аграрний характер фашизму, про руризацію? Коли говорити, то хиба тільки в дусі противників фашизму, які кажуть, що фашизм є в руках аграріїв, що перші у свій час його підтримували, за що він тепер полішив поміщиків у спокою. В окремих провінціях фашизм організував «земельні управління», які переконали деяких поміщиків, щоби вони здавали частину своїх земель на підставі наємного договору селянам у довготривалу аренду. Пропагується обробітка землі через зацікавлення працюючих у прибутках сільсько-господарських підприємств, думаючи в той спосіб довести до певного зближення поміж аграрними класами на селі. Все це, розуміється, не дасть того наслідку для зменшення перелюднення країни, який далоби вивласнення лятифундій та їх розділення між трудовим населенням.

До світової війни зайві робучі руки в селах відпливали в заокеанську еміграцію і в тимчасову — заробітчанську. Остаточна еміграція з Італії забирала на завжди: у 1880. р. — 37,9 тис., 1890. р. — 104,7 тис., 1900. р. — 153,2 тис., 1905. р. — 447 тис.; перед війною еміграція доходила річно іноді навіть до 800 т. душ. Коли попередні уряди не знали, що ім робити зі зайвим населенням і раді були еміграції, фашисти пішли на впрост протилежний шлях. «Numero è Potenza» — кинув Мусоліні. Тільки з великою кількістю населення Італія може стати великою і тому не лише заборонена еміграція*), але фашисти стали їй на шлях підтримки звищення приросту народжень тим, що облегчили від налогових тягарів многочисленні родини**), призначили ім навіть окремі нагороди та обтяжили великими податками нежонатих. У такій спосіб зростає головна основа (людський кулак!) для майбутніх імперіялістичних стремлінь. Коли для комуніста провідною зіркою є всесвітня революція, в якій евразійці добачують російський імперіялізм, то для фашиста — імперіялізм це вищий прояв національної гордості; фашистський імперіялізм своїми алярмами нині поважно турбує передусім цих імперіялістів, які визнають тезу, що за кольоніальним столом вже нема більш місця для спільнених претендентів. Закривши всі проходи для будьякого одливу населення за кордон, Італія стала подібою до паровика, переповненого парою, отже треба тій парі дати вихід, щоби сам паровик не розірвався...

Коли для зменшення перелюднення не використано аграрної реформи, як також еміграції, виникла потреба звернути увагу на інші можливості, зосібна агрокультурного характеру. Фашистський уряд досить богато робить для підняття сільського господарства на вищий рівень, що в наслідку дозволяє на одній площі вмістити й прохарчувати більше людності. Заведені з липня 1925. р. митні ставки на довізне зерно

*) Виїзди закордон унеможливлені; не можна виїхти навіть до купелевих місць, бо... «наші — кажуть фашисти — найліші».

**) Родина, що має сім і більше синів, та коли батько родини служить чи працює, звільнена від податків; коли ж у родині 12 і більше синів --- вона звільнена від усіх податків за всяких обставин.

та борошно підняли ціни на сіль-госп. продукти, що спричинюється до інтенсифікації сільського господарства а з тим зростає й «трудомісткість» теренів. Підняття цін на довіз хлібів було допомогою в «bataglia del Grano», у боротьбі за зрист продукції пшениці. Річ в тім, що в післявоєнній Італії, головне харчеве збіжжя, пшениця, впало у виробництві, як щодо площі засіву — у 1907. р. — 5,230 т. гект., а в 1920.—24 р. річно 4,645 т. г. — так і щодо збору збіжжя — у 1907. р. 62,565 т., а в 1920.—24. р. р. тільки 48,487 т. квінт. Тимчасом споживання пшеничного хліба вслід за зростом населення піднеслося на 7,5% і довіз її (1924—1925. р.) досягав 25,738 т. кв., або більше 50% власної продукції пшениці; такий значний довіз робив Італію залежною від країн вивозу, а торгівельний білянс її пасивним. Фашистівський уряд підняв кампанію за те, щоб у постачанні населенню пшениці стати незалежною самовистарчальною країною, і то робив він «в ударнім порядку», подібно як це проводять у певних випадках большевики. Під пшеничу засівну площу стали брати землі з під інших, навіть часом більш інтенсивних культур; ціна в той спосіб поширилої продукції пшениці перевищає вартість довезеного продукту, щодо певної міри компенсовано довізними митами (до 60 лір на квінталь); тобто поширення пшеничних площ відбувається на рахунок споживача. У державнім бюджеті знаходяться такі видатки на агрікультурні ціли, як на: мандрівні хліборобські школи, досвідні й селекційні станції, поширення ушляхотненого зерна, сільсько-госп. вистави й нагороди, державні допомоги на купно с.-г. машин, винагороди за викриття фальсифікації с.-г. продуктів, довготерміновий державний гіпотечний кредит (на 30 років з 4,75%), раціоналізацію виробництва й ін. Щоб заохочувати до вжитку електричної і моторової сили тим сільським господарям, що стають на шлях цього новотарства а) даються премії (10 сентісімі) за кожну К.В.-годину, і б) вживаний за такої обробки дізельмоторами бензін чи петролесум відпускається без обłożення митом чи акцизом. Передбачувані бюджетом агрікультурні заходи й заохочування до вжитку електричної і моторової сили є здебільшого продовженням агрікультурних заходів ще дофашистівської Італії, але значно побільшеними. Крім «bataglia del Grana» взялись фашисти за справу ґрандіозних меліорацій — величезних, з часу занеї паду античного Риму непридатних і запущених теренів середньої і південної Італії, як от тосканські «маремни», розсадника малярії, що нині позбавлені будьяких ознак людських жител. Розуміючи, що Італія, позбавлена мінеральних покладів і джерел сирівців, ніколи не стане промисловою країною, фашисти видвигнули розраховану на 14 літ програму с.-г. меліоративних поліпшень: осушки багниць, регулювання рік, проведення каналів, гребель, водопроводів, битих шляхів, наводнення висохлих пустель й ін. Цей плян вимагає 7,5 міліярдів лір, з яких половину дає держава, а половину примусово має постарчiti консорціюм поміщиків. Вже нині осушується відомі Понтійські багниці між Римом і Неаполем, як теж Римську Кампанію, — куди має бути скерована частина тих людських лишків, що раніше знаходили собі місце в заокеанській еміграції. Здійснення цих плянів обіцяє в майбутності зробити Італію щодо збіжжя вповні самовистарчальною країною.

Ціле сільське господарство Італії підпорядкували фашисти системі відповідного регулювання. Вироблено загальний плян сільського госпо-

дарства і кожний мусить виконати визначену йому ролю. Хто не зробить того, що йому приписує корпорація й агрономічні осередки, або виявить без поважної причини байдужність до свого господарства, той підпадає певній санкції аж до втрати права управляти своїм маєтком. Причинивши штрайки сільсько-господарських робітників на однім боці, фашизм зобовязав з другого боку земельних власників давати працю осіло живущим у районі маєтку зарібникам. Отже, залишаючи велику земельну посілість, фашизм наклав на неї низку тяжких соціальних обов'язків так, що держава стала співгосподарем у приватно-власницьких маєтках. Політична диктатура йде тут у парі з диктатурою економічною у всіх галузях народного господарства; загальна дисципліна простягається на всю націю.

Виховання молодого покоління Італії відбувається в дусі засад фашизму. Мусоліні якось сказав: «мені байдуже до старшого покоління; хай доживає свій вік афашистами й навіть антифашистами; мене цікавить майбутнє і тому мусимо працювати над молодю, підлітками й дітьми»... Виходячи з цього, величезну увагу присвячено вихованню молоді, щоби вона пройнялась націоналізмом і фашизмом. Вчителі мають організувати з учнів фашистівські гуртки й нині ціла Італія вкрита клюбами фашистівської молоді. Вступ до них добровільний, але з тим звязано стільки принадного — розваги, ігри, гімнастика, спорт, вишкіл, кіно, театри, прогулки по Італії — і навіть вигідного — урядові й приватні знижки й іншого роду матеріальні полекші — що молодь вступає до клубів дуже охоче. Якийсь хлопчик, ставши членом клубу, робиться «балілою» і його записують у центурію, вдягають у фашистівський однострій — чорну сорочку, чорну шапку з фашистівським гербом та короткі чорні штанці. У вихованні психіки підростаючого покоління зручно використано й нахил дітей грati «у військо», і традиціїдалекої і близкої минувшини — центуріони могутнього античного Риму й легенду Баліла. Баліла був 14-літній хлопець — генуеєць, що 80 літ тому назад кинув перший камінь в австріяків — гнобителів рідного краю — і тим дав гасло до всенародного повстання проти Австрії. Камінь Баліла став іскрою, що спричинила вибух національної визвольної боротьби італійців. Фашисти пригадали той легендарний випадок і зробили ім'я того хлопчина-героя збірним ім'ям усєї сучасної фашистівської молоді. Кому з підлітків не хочеться бути балілою, борцем за свободіню велику батьківщину, іти в перших лавах національно-патріотичного руху? І молоде покоління йде в ряди балілі, добровільно підлягає суворій дисципліні, слухає старшого фашиста в центуріоні, машерує по вулицях як справжні жовніри; так підготовляється майбутня армія національної Італії. Цікаво, що й антипод фашизму — комуністи так само уділяють величезну увагу вихованню, розуміється в своїму дусі, молодого покоління, організувавши комуністичний союз молоді, комсомол. У комуністів — антінаціональні комсомольці, у фашистів — національно-патріотичні балілі надія майбутності...

Далі, дома у себе, в Римі, фашизм має осередок могутньої католицької церкви. Як не сильна нині фашистівська диктатура, а проте вона не пішла, на зразок комуністів, дорогою перманентної боротьби з церквою, боротьби, що так болюче бє самий комунізм. Фашизм не дав можливості католикам виховувати італійську молодь у своїм дусі, але поза тим він

урахував значіння замирення з католицькою церквою і пішов навіть на відновлення папської держави-ліліпута. Цей крок приніс фашизмові більше його зміцнення; на тім одначе він, як побачимо зараз, не зупинився.

Складалася струнка й по свому досконала система керування Італією. Здавалося, чого ж треба? Одначе Мусоліні рішив, що вінцем цілої системи мусить звітитися корпоративний парламент. Фашизм із призирством ставився до парламентаризму й народоправства; парламент, вибраний загальною подачею голосів, цим «неорганізованим гулом мас», фашизм усунув. Проте, руйнуючи вітварі «збудовані демосові, її величності юрбі», він одначе не одмовляється від того, щоб підкріпити режим правління одної партії, якою є імітацією народного представництва і системи виборів. Саме в період розквіту диктатури Мусоліні чомусь звертається до демократичної фасади своєї будови. Індивід, як самопіль, для фашизму не має значення; він корисний лише настільки, наскільки мислить перш усього про державу і вже після того про власні інтереси; він, отже, цінний наскільки є частиною великого цілого, укладається в рамки обеднань, корпорацій та обслуговує інтереси державної цілості. Не сам по собі, але як член якої-небудь виробничої економічної галузі і професійного обеднання, індивід — на думку фашизму — має право на участь у політичній житті держави. Тому не повинно бути індивідуальних виборів по партійних списках, але мусить натомісъ вибирати організації професійних союзів, синдикатів, корпорацій. Індивід, як член професійної групи, мусить вибирати своїх професійних послів, що, по переконанню фашизму, з дійсно ліпшої частини народу складуть народне заступництво, яке стане справжнім виразником духових інтересів нації і буде одночасно одбиттям всіх виробничих сил країни. Одначе професійні організації не мають повної свободи виборів; обеднюючі всі роди праці із корпорацій тільки намічають кандидатів, під час коли одну четвертину намічають культурні установи й організації. Списки кандидатів надходять на розгляд Великої Фашистівської Ради, яка має право скреслення одних осіб та заступлення іх іншими, що не попали у список кандидатів. Вироблений таким чином Великою Радою список 400 кандидатів ставиться на одобрення громадян. Вся Італія уявляє зі себе одну виборчу округу, а кожний виборець може голосувати за чи проти цілого списку. Якщо більшість голосувала «проти» — що практично неймовірне, бо правом голосу користуються тільки фашисти й «добрі громадяне» — то призначається нові вибори. Така конституція завершує організацію країни на засадах професійного обеднання й означає кінець парламентарного режиму в Італії та віддання цілої країни під контроль фашістівської партії.

Перші вибори по цій системі відбулися у першій половині 1929. р.; на основі конституції вони тайні, у дійсності техніка виборів така, що тайне голосування обернулося в одверте; розуміється, виставлений був тільки один фашістівський список. Маючи на увазі систему догляду над громадянами, треба дивуватися, що всеж 130 тисяч голосів подано проти уряду; інші противники режиму не взяли участі у виборах. Фашістівський режим святкує перемогу; режим диктатури контрасигнований народнім «плебісцитом». Щоб про цей плебісцит не говорено, але фашизм відважився на те, на що ніколи не зважився: режим большевицький.

Таким є у стисло конспективній формі й при тім у самих основнійших зарисах італійський фашизм. Він прийшов як певна реакція проти хиб демократії і соціалізму, з наявністю у високій мірі напруженого волевого елементу й перевагою прямої дії над теоретичним ідеольгічним обґруntованням. Розчарована безсильністю і безвіллям парламентарного режиму та невмілістю соціалістів, Італія, можна сказати, з цікавістю зустріла фашистів, шукавших нових шляхів. Виходячи зі засади, що державна керма мусить належати меншості, «аристократії духа», фашизм пішов шляхом диктатури як методу державної перебудови. Поклавши в основу світогляду ідею національності, фашисти силкуються протягнути нитку колишнього величного античного Риму; ідея націоналізму XIX. століття навязується до мрій про відновлення могутності колишнього Риму, забуваючи, що за сучасних умовин ця мрія не має ніяких підстав до свого здійснення. У фашизму можна навчитись організаційного хисту, в обсягуж оригінальності принципів він дає, покищо, дуже мало, йому ще богацько бракує до тої цілісної системи, яка давала б відповідь на ріжноманітні запити людського буття.

Фашизм прийшов у формі диктатури, що своєю природою все є явищем виключним і тимчасовим, хоча вона в данім випадку протримується довший час. Постійна диктатура носить в собі зародки власного розвитку. Йї потрібні не раби, але аристократія духа; однак під час пасивного стану мас, під час спілкої підлегlosti й служнності всебічно розвинені люди, які тільки й можуть надаватися на державних діячів, не можуть з'являтися, бо в часі хронічної диктатури висихає власне те джерело, з якого родяться активні й творчі елементи. Диктатор сам розуміє певний вищий інтерес держави, нації чи кляси, які заступає, але механічні виконавці його волі стають за його спину переважно зі своїми егоїстичними інтересами; диктатурам все загрожують підлизи, що непомітно накладаються на них своє тавро. Диктатор завсіди приписує собі непогрішливість, він непохитно певний, що його устами говорить сама правда, в його промовах — манія величності. Диктатури створювали справді видатні особистості, але заступники диктаторів ніколи не дорівнювали творцям диктатури. Диктатор лише тоді матиме успіх, коли відчує духа часу й стане провідником ідей, які бодай у зародку носяться в повітрі; здається, що такого відчуття не бракувало Мусоліні ні на початку, ні тоді, коли він до режиму диктатури припраг демократичні декорації.

У фашизму богацько подібного з большевизмом, але про взаємозапозиченість не може бути й мови. Подібності є соціальгічним наслідком будування і там і тут однакової форми авторитарної держави. Обидва є яскравими явищами епохи, маючи кожний окремих симпатиків. Переїдова західно-європейська демократія більш чи менш толерує большевизм, ставляючись різко негативно до фашизму, який для неї став лайливим словом. Навпаки ж, вороги соціалізму й прихильники реакції з далечини захоплюються фашизмом до самозабуття, вбачаючи в ньому протиотруту супроти соціалізму й демократії. Ці симпатії реакціонерів збудовані на незнанні суті фашизму, на уяві про нього, як про твердиню чорної сотні в Європі. Вище вже одмічено, що фашизм не міг піти й не пішов шляхом реставрації і реакції. У ньому є елемент великого гнету людської особистості, деспотизму, коли хочете тиранії, але від тих признаків не є вільні соціалізм і комунізм. Відомо, що комуністичні, теоре-

тичні концепції іноді були будовані на основі рабства (у Платона); і на практиці соціалізм сполучався з кріпацтвом, як було подекуди й у нас на Україні до 1861. р. а комунізм сучасного С. С. С. Р. гнетом особистості, деспотизмом і тиранією перейшов фашизм мабуть більше, ніж у квадраті. Відомий німецький літератор Шеффер, знавець совітської дійсності, після одвідин Італії слушно вазначає: «нинішньої Італії вже не можна вважати капіталістичною державою. Вона в широкій мірі здійснює державний соціалізм з виключним вмінням зберігаючи в якості будівельного матеріалу приватно-власницькі елементи». І далі дає таку прогнозу: «зараз двозначність тої форми, которая називається фашизмом, закривається неймовірною означеністю тої волі, которая називається Мусоліні. Але в ту будову, которую він буде, не підійде ніхто після нього: ця будова дуже легко може бути захоплена соціалізмом того чи іншого типу». На підставі моїх власних спостережень у часі моого одвідання фашистської Італії в 1927. р. я можу приєднатися до наведеної вище характеристики й прогнозі.

Тимчасом деякі праві, упривілейовані елементи ріжких держав здебільша намагаються наслідувати засади фашизму. Іх споріднює з фашизмом — негація парламентаризму, демократії і соціалізму та комунізму; однаке взяти фашизм у цілому вони і не зможуть і не зхотять. Фашизм виріє на своєріднім ґрунті Італії, в національним італійським явищем і в цілій своїй не лише політичній, але й в соціально-економічній суті — як люблять говорити фашисти — не призначений для експорту. Праві елементи беруть типовий для фашизму культ ватажка, його волеву напруженість і методи дії, щоби поставити їх на службу своїм антинародним пілям; це тип псевдофашизму і його замало для успіху. Такого роду псевдофашистська диктатура витворилася в Іспанії, однак вона там одквітає, не розвівши. Подібну долю переживає чеський фашизм під проводом екс-генерала Гайди й численні інші ріжновидності того псевдофашизму, в який, захоплені успіхами Мусоліні, задумали перефарбуватися невдалі крайно праві чорносотенні організації. Вони не розуміють, що у фашизму не знайти анальгії з чорносотенством, вони не знають, або зачиняють очі на те, що фашизм прийшов не з права а з ліва, і то не є випадковістю а його внутрішньою істотою.

Питання пересаджування на чужий ґрунт якоїсь, хочби надто доеканалої форми режиму, не можна вирішати у формі простого механічного запозичення. Взяти з одної держави готову програму й перенести її в незміненій формі на другу — неможливо; можна тільки критично брати те, що підходить до рідього ґрунту; потрібна творчість на національній основі, а не сліпе наслідування чи механічні пересаджування.

Наш час є свідком кризи, як парламентаризму, так і соціалізму в широкім зміслі слова. Поява італійського фашизму для них мemento. Вони мусять перевести свою ревізію — фашизм на те вказав імперативно. На те вказує також приниження чи повалення парламентів, більш менш на зразок італійського фашизму, в Туреччині, Польщі, Литві, Югославії, почасті Португалії...

Людство ніколи не перестане шукати, доки воно існуватиме*).

*) Основи цього нарису про фашизм читав я, як доклад, літом 1927. р. в Українській Громаді в Римі, а потім повторив його в Українськім Правничім Товаристві в Празі та в моїм семінарі політичної економії в Українській Господарській Академії в Подебрадах.

Полк. К. Новохацький.

З недавнього минулого.

Нище оголошуємо урядовий звіт полк. Константина Новохацького до українського уряду з діяльності «Військово-Санітарної Комісії Українського Військового Міністерства для справ військових полонених у Німеччині». Цей короткий історичний документ наглядно освітлює відношення тодішнього гетьманського уряду України до надзвичайно важливої справи повороту українських полонених до Батьківщини в тім часі, коли інші новоповсталі держави, зокрема наш національний ворог, Польща, докладали всіх зусиль до того, щоб як найшвидше стягнути до краю своїх полонених та збільшити свою військову силу. Що більше, треба заважити, що інші держави намагались ще за своїми межами створити правильні військові відділи, а «Армія Галлера», що запевнила полякам побуду в іх боротьбі з українцями, є достаточним на це доказом.

Редакція.

Після призначення мене на посаду голови Військово-Санітарної Комісії 13 липня 1918. р. я приступив до складання ІІ.

Зразуж стрінув я непорозуміння внаслідок установного листа Комісії, уложеного надзвичайно невдало. Невідом з чого було ні компетенції, ні взаємовідносин членів урядовців Комісії: так що, на приклад, хвершали та машиністика виступали в установнім листі як члени Комісії, скарбника та рахівника в чому зовсім не передвижено, а тому справу рахівництва прийшлося доручити молодшому діловодові Луговенкові, котрий і виконував її так, як умів. Призначена установним листом платня теж була надзвичайно мала для життя за кордоном. Тому було дуже трудно зібрати повний персонал, відповідний потребам праці, а просто неможливо було знайти людей, зпаючих німецьку мову.

Врешті зложено Комісію у складі 5 осіб: мене, ст. лікаря Воєвідки, единого, що зізнав добре німецьку мову, лікаря Журавля, мол. діловодів Трезвінського й Луговенка.

Із самого початку формування Комісія зустрічала велики перешкоди з боку проти української течії, яка дуже боялася повороту наших полонених, ослаблених як: «большевики й бунтарі» і це відбивалося на виїзді Комісії і навіть на призначення кредитів для неї. Між іншим: до п. Воєвідки підсідано агента «охранки», котрий прохав прияти його хоч на яку-небудь посаду до Комісії, але був вчасно відкритий.

Виїзд загальновувано всіма засобами. Вкінці, щоб приспішити діло, я добився послухання у голови Держави і словесно докладав про необхідність негайного виїзду Комісії. Мені обіцяно всяку можливу підтримку й видано наказ приспішити виїзд Комісії, при чим пан гетьман особисто доручив мені вжити всіх заходів до негайного повороту полонених на Україну й принести всі міри для захисту їх прав і поліпшення добробуту. У цій справі мав я звертатись до нього особисто, коли виникне така потреба. Але й це мало допомогло ділу, а кредиту для Комісії Рада Міністрів так і не затвердила до самого нашого виїзду. Якби не позичка грошей з виданого на подарунки полоненим міліона, то невідомо, чи взагалі Комісія виїхала б колинебудь до місця свого призначення.

Протиця течія робила все можливе, щоб вирвати з моїх рук діло допомоги полоненим. Самий склад Комісії, улаштованої моїми заходами без жадного московина або «малороса», турбував декого і, навіть, незадовго до виїзду, мене арештовано причім просидив я у Лук'янівці 16 днів «по обвиненню во вредной пропаганде, направленной к свержению существующего строя», як це було сказано в розпорядку про арешт. За час арешту мене повідомлено при помочі вартового, щоб я відмовився їхати до Берліну, «бо убъть». Від того ж вартового я довідався, що передбачається теж арешт голови другої Комісії, п. Чехівського. Випущений з Лук'янівки після особистого наказу гетьмана, я знову взявшись за своє діло й добивався приспішити виїзд Комісії. Мушу заважити, що колиб не захист отамана Галкина, що зінав мене із моєї діяль-

Р О З Б У Д О В А Н А ЦІ І

ності за час головування Мінською Українською Громадою, то я, мабуть ще довго, підпісувався на стінах лук'янівської тюрми.

Зроблений у мене трус не дав бажаного для шукачів наслідку, але цей випадок доказував мені, що діло допомоги полоненим може бути вирване з моїх рук і передане в інші, не українські. Це примусило мене вжити всіх заходів, щоб як мога швидше вийти до Берліну.

До Берліну виїхали ми 9 жовтня. Там відвідав я німецьких представників українського посла барона Штенгеля. Німецькі представники, покликуючись на безпосередню згоду з Київом, вважали справу відправки полонених несвоєчасною, мовляв, Українська Держава згодилася липити полонених на прохання німецького уряду до кінця війни, як необхідній підтримати нас перед німецьким урядом плятонічно порадив звернутися до Українського Військового Міністерства. Німецька влада ставилась до нас більш ніж обережно й завіті авомовила давати «фаршайни» (це також затруднило діло, бо грошей на поїздки в нас не було, а найголовніше перешкода була та, що під час демобілізації на приватні білети проїзду ніякого не було). Неприхильне відношення до нас, підкреслювали німці нераз: нач. штабу Альфред, у Карлсруе, коли ми офіційно відвідували, приняв нас коло порогу й не просив сісти, а майор Вюрц, у Берліні, призначив побачання Комісії, которую я мав йому представити, а коли ми всі зібралися і прочекали у вітальні більш як пів години, переказав через сот. Швайцера, що сьогодня приняти не може, бо затурбовані іншими справами.

Положення Комісії було справді тяжке. З одного боку доводилось чути від полонених, що уряд «продав їх, залишивши в полоні». З другого боку я знов, що частина існуючого українського уряду повороту полонених бойтесь. До того було наглядне, що німецький уряд мало рахується з Україною взагалі, а з Комісією зокрема, і всіма засобами стане на перешкоди нашій роботі; бо відпустити на волю безкоштовних рабів у хвилю, коли бракує робочої сили, німці ніяк не згодяться, а примусити їх до того у нас нема сили. Вкінці з боку нашого посольства допомоги сподіватись даремно, бо пан посол не визнає ріжниці між українцями й москвінами. Коли я пізніше протестував перед ним, що німецький уряд не хоче відділяти інтересів України від Росії, то він «пояснив» мені, що це цілком справедлива річ, бо ніякої ріжниці й не має, а сама українізація серед полонених є лише наслідком примусу і праці кухні людей.

Загляду на те все я був примушений приняти більш рішучі міри. Шоб заспокоїти полонених і підняти повагу Комісії перед німцями, я мусів афішувати Комісію, як післану з наказу голови Української Держави, від якого вона дісталася найширіші повноважності й особисте дорученням дбати про негайний поворот полонених, а урядові піslav я належні депеші, в яких засловував, що настрий полонених не бальшевицький, але тільки настрий «голодних та змучених неволею людей». На німців моя політика зробила відповідний вплив; ми вже почали бути виробляти з ними план правильної евакуації на грудень, полонені заспокоїлись і стали дожидати. Про це я доносі Сталій Комісії з настриливим проханням висилки грошей на допомогу полоненим та на організацію культурно-освітньої праці, а сам почав працювати над справою приспівлення евакуації.

Зрозуміле, що в тім становищі, в якім я опинився, необхідно була підтримка Києва, як грошева так і дипломатична, але на всі мої дописи, депеші та інше я за 4 місяці ні слова не одержав від Сталій Комісії і навіть не міг добитися відповіді на запит, чи підготовано щонебудь для полонених на випадок їх повороту в межі України.

Настрій в таборах був дуже тяжкий; згодом зросло страшне обурення проти німців; однакож агенти української розвідки (одного з них на мое жадання вислано із Зальцведелю) стежили за кожним нашим кроком і словом.

Відношення німців до Комісії покращало тоді, коли вони виявили собі, що Комісія післана «вищою владою» і має особисті уповноваження гетьмана, але все ж таки дати дозвіл членам Комісії на вільні обізди мішаних таборів Міністерство одмовило та й взагалі не погоджувалось на побідки членів Комісії до інших таборів, як 4 українських. Коли я настоював, що нам необхідно зібрати відомості про число українців в мішаних таборах, то п. Швайцар заявив, що він розіслав уже анкету і треба чекати відповіді на ю. Німецька влада не тільки була проти нашого обізу мішаних таборів, але також не дуже погоджувалася і на часті обізди українських. Навіть «пас» хотіли нам видати один, загальний на всіх, і лише на мое рішуче домагання дали окремішні «аусвайси». При поїздках по українських таборах, німці стежили за нами, і це примушувало до великої обережності і свіжого підкреслювання високого значення Комісії.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Після поїздки нашої по українських тaborах німці трохи заспокоїлися і відношення їх стало дещо прихильнішим, але щодо відправки, то діло не поліпшало. Ледви добився я переговорів про правильну відправку й ми вже приступили — до виробки пляну евакуації, по 12 тисяч полонених місячно. Однак події після уступлення Вільгельма II знову загальмували діло.

Новий представник Військового Міністерства, п. Шлезінгер, зовсім не рахувався з українцями, але вважав їх за одне з росіянами, і навіть одмовив подавати в українській часописі розпорядки Міністерства до полонених, а друкував їх виключно в російській, чим збільшував популарність ворожого нам органу серед полонених. Приступіть Комісії він ігнорував цілком. Мій протест перед послом п. Штайнгелем був без успіху, я не добився підтримки своїх домагань про ранішній віїзд українців, бо це: «может взвинити возмущеніє среди русских», коли українців повезуть раніше.

Становище робилося все важчим, а з Києва не тільки грошей, але навіть і звісток ніяких не було. До нас доходили ріжні чутки, однак певного нічого не було. Післятия когось було неможливо, бо звязку майже ніякого не було та її поверту не можна було сподіватися. Вкінці я вже й сам перестав домагатися відправки, бо пішли поголоски, що на кордоні й за кордоном нічого не влаштовано для перебрання полонених.

Я звернувся врешті до пана посла з проханням ужити заходів перед польською державою, щоб дістати дозвіл на переїзд полонених через Польщу і щоб використати ті потяги, що мали бути післані за німецьким військом на Україну; але він одмовився мене підтримати — «по формальним основанням». Тоді я звернувся безпосередньо до польського представника, п. Німоєвського і дістав надію на його підтримку; може й добився бажаних наслідків, але тут вибухла війна між Польщею та Німеччиною, а Німоєвського відкликали.

Щоби добитися захисту прав українців та допомоги роботі Комісії, я звернувся до п. Шайдемана, але й він одмовив, бо справа полонених до нього не належала.

По кожній нагоді й кожній можливості я просив допомоги Сталої Комісії, але без жадних наслідків. Врешті я післав до Києва як курієрів п. п. Петренка та Роменського з діспісами та проханням грошей і, не маючи певності чи Стала Комісія ще існує, післав ще до Головного Штабу депешу з проханням грошей на допомогу полоненим. Також передав діспіси через міністра п. Доропенка, Шаповалу та ін., але на все це жадної відповіді не дістав.

Міжтим стала доходити, правда ще не провірені, поголоски, що замісць обіцяної нам аграрної реформи та поліпшення народного добробуту, існуючий український уряд повернув політику в сторону «єдиної неділимої» на монархічних основах; це нас зовсім пригнобило. Стало ясним, що Комісія в такім стані працювати не зможе. По тaborах пішла така сильна російська агітація та пропаганда, що нам без копійки грошей, без певних звісток з Києва й без підтримки з боку уряду соромно було в тaborах показуватись. Важко було дивитись, як росіяни організували й виконували допомогу своїм полоненим, а ми місяць тому післиали Петренка й Роменського до Києва, однак до нині сидимо нечинно й немаємо жадної відповіді від уряду.

Ще раніше просив я дозволу Сталої Комісії приїхати з особистою доповіддю, що було на мій погляд необхідне, і тоді отримав відповідь, але відмовну.

Чекаючи звісток з Києва, Комісія все ж працювала: подавала протести, відвідувала тaborи, вислуховуючи від полонених гірку правду, допомагала дещо тільки (за браком грошей), культурно-освітній праці; крім того призначила комісарів до українських тaborів та виготовила анкету про число українців у мішаних тaborах.

Подані мною протести Військовому Міністерству проти відношення до нас Шлезінгера зробили свій вплив і становище Комісії з цього боку полекшало, якщо ми могли виказатися відповідною підтримкою Києва.

Анкета, по мішаних тaborах дала всього коло 30.000 українців і п. Шлезінгер обіявся за місяць всіх відправити на Україну. Ми рішили на випадок, коли б звісток з Києва й далі не було, іхати всім до Києва остаточним поїздом.

Обережними витратами асигнованих мені на 4 місяці грошей я заощадив ще на 5. місяць деяку суму на забезпечення працівників Комісії, але зрозуміло, що нічого було й міркувати, щоб за ці гроши організувати ще допомогу полоненим; на це треба було богато грошей. У справі здобуття грошей на цю мету я звертався до посла Штайнгеля, але він одмовив мені, мовляв у нього грошей нема, хоч я чув, що він недавно отримав велику грошеву посилку з Києва. Теж звертався я й до голови Фінансової Комісії, але і його відповідь була відмовна.

Щойно 14. січня повернувся з Києва Петренко, отже місяць після відізду з Берліну та привіз давно прохані гроші й наказ мені «здати всі діла лікарю Воєвідці». При цім не подано ніяких основ моого усунення.

Негайно приступив я до ліквідації справ і передав їх п. Воєвідці, а також передав йому решту грошей готівкою в кількості 11.337 мар. та 47 фен.

За час праці Комісії німецька влада відправила українців: з табору Ращтат та Ган. Мінден — всіх, з тaborів: Вецліару — 11.500 д., Зальцведелю — 6.000 д., Руленбену — 652 д., Торгау й Ешвеге — 98 д., Пухгайму — 1.400 д., Шнайдеміль — 2.900 д., Ульм — 250 д., Генберг — 615 д., Касель — 438 д., з Гютерсле і пр. Голанд звідомлення про число не отримано. Це тільки ті полонені, про яких повідомило нас Військове Міністерство і про відправку котрих ми дбали. Крім того богато відправлено під час розвалу німецького державного апарату без повідомлення нас, як також разом з росіянами.

Кінчаючи цей звіт, хочу завважити, що діяльність самої Комісії була поставлена незалежними від неї обставинами в такі межі, що при всіх найліпших бажаннях щось більшого зробити не було можна. Потрібні були ширші повновласті, дипломатична допомога, головно під час зміни нім. влади, треба було богато грошей та більшого зацікавлення з боку уряду самою Комісією; тоді можливо було б чекати кращих наслідків. Все ж треба завважити, що приспішити повороту полонених ніяка Комісія не мала сили, бо поперек цього завдання стояли незалежні від неї обставини, як також несподівані події: переворот у Німеччині, демобілізація, війна з ляхами, штрайк та ін. Ще колиби були гроші та звязок з Києвом, то можна було б хоч поліпшити стан полонених по таборах та підняти настрій людей. Однак, як вже вище зазначено, Комісія не знала навіть, чи для влаштовання полонених у межах України зробив що-небудь гетьманський уряд.

Інж. М. Сциборський.

Щоби закінчити паперову війну.

За останній рік, здається, не було випадку, щоби «Тризуб», орган польнофільської групи А. Лівицького не кидав на Організацію Українських Націоналістів паперових бомб. Особливо інтенсивності цей «вогонь» набрав у звязку зі становищем Проводу до акції п. Шульгина в Союзі Народів, яку офіційно і для «народу» група А. Лівицького титулуве «акцією у справі оборони прав української національності»...

На ці виступи «Тризуба» Провід у свій час відповідно реагував як у пресі так і шляхом публічних виступів своїх представників, без наміру знову вертатися до цієї теми.

Але остання «тризубівська бомба», стаття п. Шульгина, вміщена у «Тризубі» чч. 36, 37: «В альбом націоналістам» заслуговує на те, щоб нею більше зайнятися. У широкім її закроєні бачимо перш за все тенденцію п. Шульгина виправдати свое пеясне становище в женевській справі, а далі спробу охопити зміст націоналістичного руху, і, врешті, намагання «аналітично» довести «конструктивність» польнофільської політики групи А. Лівицького з одночасним підкресленням «шкідливості» соборницької акції націоналістів. Як бачимо, теми складні й широкі та вимагають річевого розгляду для свого зясування. Однак стаття не вийшла ні polemічною, бо претендує на суверенітет, не вийшла й поважньою, бо в побіжна і слабо обставлена аргументами, вкінці не є рівною критичною, бо виказує слабу обізнаність із критикованим предметом.

Кидаетесь насамперед у вічі той «тактичний» крок, яким започатковує свою статтю п. Шульгин. Він твердить про подвійність «гурту» українських націоналістів, більша частина якого складається «з людей чесних, порядних, гарячих, які лише не відають, що творять», в часі як менша складається з «провідників», які «чудесно знають, що роблять і в чих інтересах». Що цим бажав сказати п. Шульгин?.. Неважевін справді думав, що зможе цим дешевим, демагогічним «реверансом» у бік «націоналістичних низів», обезцінити й наплямувати націоналістичних провідників? Якщо п. Шульгин має певні відомості про те, для чого і в чих інтересах працюють націоналісти, то що власне стримало його виступити з відповідними доказами й фактами, замість того, щоб послугуватися недостойними поважного діяча методами безпідставних, провокативних натяків? Я, на приклад, відважуюсь отверто заявити, що п. Шуль-

гин, вкуні з іншими провідниками групи А. Лівицького, веде працю, яка у своїх наслідках відповідає інтересам ворога-займача, Польщі, якої гріши місце акцію переводиться, і від якої сам п. Шульгин, так і інші «унерівські діячі» цілковито залежні. Тверджу, бо це є фактом... Хай подібно ясно ставляє справу п. Шульгин, коли тільки має докази «подвійності» іпраці націоналістів. Можна запевнити п. Шульгина, який має нахил ставляти необґрунтовані а то навіть неправдиві твердження, як це вже було у справі його женевської акції, що його намагання пересувати націоналістичний «верх» і «низ» не дадуть сподіваних наслідків: «гурт» націоналістів уявляє силу, споєну довір'ям, дисципліною і моральною сдієстю, а націоналістичні провідники, це не особи, обдаровані запліснілими «титулами», що служать до використування мас, а кров і кістя від цієї маси, яка наділила їх довір'ям не в силу «традиції» і пожовкливих «континуїтетів», але в наслідок їх здібності чорної невдачі працювати.

Переходячи до женевської справи автор робить зусилля перекинути цілій її невдалий фінал на націоналістів. Як відомо Організація Українських Націоналістів поставилася стримано до представництва п. Шульгина в Союзі Народів з наступних причин:

1. він не представляє всієї еміграції, а лише кілька громад, що перебувають під безпосереднім політичним керуванням групи А. Лівицького;

2. згідно з відомостями Проводу він у дійсності боровся не так за справу оборони прав української національності, як радше за приняття його як представника т.зв. «уряду УНР» до Ліги Націй, замасковуючи цю свою, суто політичну ціль громадсько-національною справою;

3. п. Шульгин у своїй акції не узгляднів українців-емігрантів із усіх окупованих земель соборної України, що більше, — виявив тенденцію поліпшити цілком українців-емігрантів із земель окупованих Польщею та Румунією;

4. акцію оборони прав української національності п. Шульгин фактично віддав до рук польського міністра закордонних справ, п. Залеского, з чим націоналісти ніяк не могли погодитися.

Як же спростовує всі ці обективні твердження націоналістів п. Шульгина? На цей раз він вже признається, що в дійсності всієї еміграції віл у Женеві не заступав і «не мав бажання заступати»... Переbrав він заступництво лише тих громадських організацій, «які не збилися з національного шляху» (?)... Цікаво, які ж організації п. Шульгин вважає «не збившимися з пути праведного» і якими критеріями послуговувався він, діючи ці громади під оглядом національної певності «на праведних» і «грішних»?... Згідно з його словами в пілі еміграції існують лише такі організації «праведників»: 1) Центральний Комітет у Польщі, 2) Комітет у Румунії, 3) Генеральна Рада у Франції, 4) Республікансько-Демократичний Клуб у Чехії, 5) Громада в Туреччині і... 6) Громада в Китаї (!). Після «статистики» п. Шульгина названі організації складають 90% еміграції, яку «з повним правом» п. Шульгин і заступав у Женеві.

Попробуй, хоч побіжно, розшифрувати цей статистичний підрахунок. Беру для прикладу Чехію. Тут перебуває ціла низка громадських організацій, з яких найважливішими є «Українська Громада» (коло 300 чл.), «Український Комітет» (100 чл.), «Робітничий Союз» (700—800 чл.), «Допомоговий Комітет» (100 чл.) а ціла низка інших організацій. Ніодна з цих організацій не була заступлена п. Шульгіном а всіх їх цілком зігноровано як «збившихся» із шляху... Гідним уваги п. Шульгина виказався лише «Республікансько-Демократичний Клуб», організація навіть негромадська, але сутово політична, що нараховує щось біля 100 членів.

Одже на 2000 організованих громадян у Чехії, п. Шульгин представляє лише найбільше 5—8%. Погляньмо на інші країни... У Німеччині існує «Українська Громада», що має сотки членів та «Допомоговий Комітет». Вони також не виказалися «праведними». У такім ж стані опинилися громади в Австрії, Данцігу, Болгарії і Бельгії, які обеднюють майже всю організовану еміграцію у цих країнах. Щож до Франції, то що собою фактично виявляє «Генеральна Рада», в імені якої репрезентував п. Шульгин українську еміграцію у Франції? Факти говорять, що на кілька тисяч еміграції у Франції названа «Генеральна Рада» обеднює лише дві-три сотні людей. Решта, це або неорганізовані, або власне обеднані в цілій низці громад, що ставляться негативно до «Генеральної Ради». Отже бачимо, що з многотисячної еміграції, яка перебуває на теренах Чехії, Німеччини, Австрії, Данцігу, Югославії, Болгарії, Бельгії, Франції і Люксембургу, п. Шульгин ледби представляє кількасот людей. Дяж ці 90%, що про них твердить п. Шульгин?

Правда для цієї справи він зберіг свій останній аргумент — «представництво громад Польщі та Румунії»... У дійсності «союзницька підтримка», яку має п. Шульгин

від цих держав, не дасть так легко вияснити, в якій мірі тамошня еміграція була — здволена із представництва п. Шульгина... «Оддзял дефензиви» і «сітуранца» є сильними аргументами... в користь представництва п. Шульгіном української еміграції в Польщі й Румунії. Є всі підстави думати, що і там справа стоїть не дуже гаразд. Доказом цього є останній зізд «Центрального Комітету в Польщі», на якім виявився сильний опозиційний рух проти «державних діячів».

Як бачимо десятки громад із тисячами членів, що розкидані по ріжких европейських теренах п. Шульгин не був в стані добачити і притягти до праці, натомісъ сягнув аж по громаду... в Китаю. Вони і справді для рахуби все придається! Що п. Шульгин заступав лише невелику кількість еміграції, обєднаної у громадах, що перебувають у безпосередній політичній підлегlosti групі А. Лівицького, підтверджують це також цинізм і безоглядність, що їх виявив п. Шульгин у своїх кваліфікаціях національної певності тисячів емігрантів лише тому, що вони не поділяють політичної концепції групи А. Лівицького. Власне факт представництва організацій конкретного політичного напрямку і поминення організацій інших політичних переконань вказує, що п. Шульгин мав на меті ведення у Женеві *суто політичної* акції, на яку, безперечно, не міг сподіватися згоди загалу еміграції. Це підтверджує також і скликана в Празі «еміграційна конференція», що була прикладом політичного кругтіства в такій мірі, що з нею не могли погодитися навіть співпрацюючі із групою А. Лівицького українські соціал-демократи, які участи в конференції не взяли й подали до відома громадянства протест проти негромадських методів її скликання. Але все це не перешкоджає п. Шульгинові заявити: «а все ж я представляю 90% еміграції»...

Зрозумілі й оправдані закиди націоналістів що п. Шульгин у своїй акції в Женеві не узгляднiv емігрантів із земель окупованих Польщею та Румунією, спростовує він в той спосіб, що мовляв «справа захисту справ емігрантів із цих земель не стояла на порядку дня в Лізі Націй»... Крім того, як виявляється, «поставлення цієї справи сквилювало представників дотичних держав», які вважають її свою внутрішньою справою. Свята простота! Дійсно, у такім випадку представники Польщі та Румунії не виявили «союзницького» захоплення вимогами п. Шульгіна, а тим більше не мігби він сам користуватися «приятельською» підтримкою п. Залеского. Алеж хiba справа полягала в тім, щоб знайти собі співчуття з найманців?... Як п. Шульгин не може, ще й тепер, прийти до того простого висновку, що власне у звязку з непоставленням справи захисту українців *всіх* окупованих земель на порядок денній у Женеві, *святым обв'язком* українського представника було якраз домагатися, щоб вона була поставлена на обговорення в Союзі Народів? Що власне тенденція Польщі й Румунії вважати що шекучу справу свою внутрішньою справою, змушувалах українського представника демонстративно поставити цю проблему в цілій ширині на женевському форумі? Лише тоді він міг був розраховувати на активну підтримку цілої національної еміграції, без ріжниці її територіального походження. Во коли всю справу «захисту прав української нації» зводилося лише до дозволу писати в нашпрогах українських емігрантів «українець», замісъ «рускій», то годіж надавати їй такого важливого й кардинального значіння, як це робить п. Шульгин. І без ласки п. Нансена в багатьох країнах еміграція добилася вже цих прав. Тут ішло про *консолідований виступ цілої еміграції* у справі захисту й популяризації української еміграційної, а разом з тим і визвольної проблеми. Скаже п. Шульгин, що в такім разі справа була в поховані зразуж. Меньше з тим! Поховав її також п. Шульгин і своїм ставленням. Алеж, які моральні цінності давби для нашої загальної справи таїкі виступ! Зрозуміло, що п. Шульгин не міг виконувати такої місії. Він був фатально звязаний цілим змістом залежної від Польщі та Румунії орієнтаційної політики групи А. Лівицького. Справді, цікаво було подивитися, що залишилося від цілого «уряду» і його «державницької» політики після того, як що п. Шульгин відважився у згаданий спосіб ставляти справу в Союзі Народів. Певно одне... «мокре місце». Тому вірімо, що п. Шульгин не міг найти нічого кращого для «справи оборони прав української нації», як звернутися за допомогою і підтримкою до... польського міністра. Переповідаючи про свої перетрактації з цим п. Шульгин переповнюється таким штізмом та почуттям «безмежної вдячності» й пошані до окупаційного ворожого міністра, що в мене мимоволі опускається перо. Як видко, не має у світі сили, якаб переконала п. Шульгіна, що відношення до представника держави, яка провадить терор знищення на українських землях, є актом ганебним й ілюстрацією духово-політичного льокайства. Цей крок п. Шульгіна заслуговує на найбільше наплямовання. Є відомо, що Польща у своїх інтересах стремить перебрати на себе роль «присяжного інформатора» міжнароднього політичного світу про українську справу. Група А. Лівицького немало прислужилася

до того, щоб забезпечити Польщі цю роль «олігана» і «протектора» української візвольної політики. Які «цінності» принесе для нашої справи це «союзницьке» посередництво, зясувати не доводиться. Але п. Шульгин, свято «вірючий» у спасеність польського «союзу», зайкий раз скріпив положення Польщі в її ролі «міжнародного експерта» в українських справах. Щож «блажені віруючі!»

Справу захисту прав емігрантів з окупованих Польщею та Румунією земель п. Шульгин силкується спростовувати слідуючо: «Щож ми можемо ще просити для цих емігрантів?» — читає він. «Іх же ніде не зміщують з росіянами і взагалі не роблять жадних труднощій...» Базуючись на його словах можна скласти собі враження, що польсько-румунські консульти готові приняти в обійми кожного емігранта, лише ці останні (лайдаки!) чогось не хочуть вертати до цього раю і продовжують безирравно тулятися за кордоном... Цинізмом і фальшивістю заносить від цих штучно-наївних слів! У дійсності, п. Шульгин добре знає, яка кількість емігрантів з Польщі й Румунії поневіряється по світі, вновні залишена на поталу окупаційних консульятів, і як зручно ці держави вміють використовувати своє членство в Союзі Народів власне для того, щоб утруднити життя українських емігрантів за кордоном. Але злідні цих нещасних людей, що колись кровю виборювали право на державність української нації, для п. Шульгина є вновні байдужими. Очевидно, лише довголітня політична і психохологічна залежність від польсько-румунських «союзників» може дати у своїх наслідках такий кляїчний приклад заскорузлої загумінковості й тупого егоїзму, які виявив у данім випадку п. Шульгин.

Залишається, нарешті відмітити ще один факт, який кидає відповідне освітлення на ті методи, якими послуговувався п. Шульгин у своїй «громадській» праці. Як відомо, після програмної справи в Женеві, п. Шульгин на публічних виступах твердив, що Провід надіслав до Женеви протестуючий меморіал, який, головно пошкодив справі. Також заявляв п. Шульгин, що відомості про меморіал подали йому відповідальні чинники з Союза Народів. У звязку з тим кілька громад спровокували п. Шульгіним, подали протести проти Проводу Укр. Націоналістів. *Провід категорично спростовував ці твердження, бо в дійсності жадного меморіалу він не надсилає. Я особливо, перевібаючи у Франції і стверджуши ту безосновну кампанію проти націоналістів, на своєму прилюднім, сикладі в Парижі назвав слова п. Шульгина брехливими, а саму його методу спекуляцією.*

На цей раз він, забуваючи про свої початкові твердження «фабрикує» вже іншу редакцію: ніби Провід протестував не безпосередньо, але посередньо, у «союзі» з п. Галаґаном, поставили свій підпис на протест «Української Громади». Що відповідати на це п. Шульгинові? Хиба лише те, що і в данім випадку він виявив приклад безоглядної брехні, яку Провід постарається довести документально*)». Цікаво знати, що зарядить тоді п. Шульгин? Ось до чого приводять пегідні методи боротьби. За це, звичайно, громадська опінія жорстоко карає. Вона ж не вся... в Китаю! І так буде з кожним дальшим започаткованням групи А. Лівіцького доти, доки вона не начвиться у громадсько-політичній праці метод ясності й значеності. Принципи отвертих дверей!

Покінчивши з женевською справою, п. Шульгин переходить до зясування цілей і змісту праці націоналістів. Сказавши кілька засловених фраз про відсутність «принципів» у націоналістів, кинувши по дорозі ще один невиразний натяк про «чийсь» інтереси, для яких працюють націоналісти «старанно поборюючи державний центр, який занепокоїв самий большевицький Парнас», і поставивши собі запитання: «для чого взагалі існують націоналісти» — п. Шульгин приходить до безапеляційного висновку: «для того, щоб знищити державний уряд УНР. (безперечно також у «чийсь інтересах»), який спирається на 90% еміграції, не кажучи вже про українські народні маси». Не варто було п. Шульгинові аж так перециновати як самого себе, так і того оточення, в якім він працює. Також радивши йому докладніше розріжнити: «УНР» (Укр. Нар. Республіку) і той гурт людей біля А. Лівіцького, що хоче творити «уряд» УНР. «УНР» ми, націоналісти, нинішні не збираємося і становимось до неї як до добутої кровю найкращих людей правної формули наших визвольних змагань. Акціюючи того гурту, що купчиться біля А. Лівіцького, ми вважаємо шкідливою. Чому, пояснюючи не буду, бо про це була мова богато разів. Її ми вважаємо хоробливим виявом нашої сучасності, хвилюємо викривленої невдачами та недавньо пережитою національною трагедією. Її розвиткові ми перешкоджати будемо безперечно. Але ставити знищення групи А. Лівіцького метою свого існування, зовсім не думаємо. І то з цілком простої причини. Бо знаємо, що в недалеких процесах майбутнього політична концепція

*) На другому місці оголушуємо «зміст меморіалу» Української Громади в ЧСР.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

А. Лівицького знищиться сама собою, яків підпірки з «відсотків» і «народних українських мас» під неї не підкладати. Вже й тепер саморозклад, закостеність і деморалізація у групі А. Лівицького є занадто очевидні. Вона є лише безвладним виявом попередніх процесів, що заглохне у хвилях нового динамічного руху.

Цікавий є зясований п. Шульгіном зміст еміграційної політики та окреслення його становища до соборності української держави. П. Шульгин плятонічно «вірить» в соборність, але на думку його «еволюційної» теорії, досиати останньої вдається, приблизно за дві-три епохи. Покищо він пропонує будувати державність «в межах можливого, виходячи з фактів і кордонів, які встановлені трактатами» (читай: у межах тих претенсій, які викажуть до України — Польща й Румунія). Щоб остаточно довести правильність своїх поглядів, п. Шульгин заявляється за орієнтацією «на Захід» і переконує націоналістів також стати «західниками». Тут кидаються у вічі дві основні хиби, що фактично зводять на нівець цілу його політичну концепцію. Перша помилка та, що п. Шульгин чомусь вявляє ту міжнародну конюнктуру, яка склалася після великої війни, як щось стабільне, незмінне й непорушне на віки вічні, і на ній буде свою політику, з якої логічно випливає орієнтація на Польщу та Румунію, відмовлення від соборності й ін. Міжтим, так не є. Наша дійсність є доказом що існуючої конюнктури і розподілу світових сил неможливо трактувати як вислову остаточної рівноваги.

При цім нескристалізовані стані базувати свою концепцію на одній можливості є абсурдом. Де є певність, що внаслідок відповідної конюнктури завтрашнього дня, Польща не втратить свого питомого політичного тягару в загальній стихійній грі світових сил? Ці симптоми виявляються вже й нині. Щож тоді вявлятиме орієнтаційна політика групи А. Лівицького, яка має свій сенс лише в якості приховності польського імперіалізму й то на східні простори? Конструктивна українська політика сучасності мусить бути самостійною й поборювати активно ті спроби, що, як напр. група А. Лівицького обмежується фаталістичною вірою в польський месіанізм на Сході з усіма його фатальними для української нації наслідками. Вона мусить вміти знайти відповідь і мати вихідну базу на випадок зреалізування цілої низки можливостей і конюнктур. «Орієнтація на Захід», яку обороняє в своїй статті п. Шульгин, зводиться в інтерпретації автора власне до замкненості України від проповідуваного ним самим Заходу муром із польсько-румунських кордонів і залишення для України сумної можливості використовувати всеобщі здобутки Заходу не безпосередньо, але крізь призму польсько-румунського імперіалізму й експльтотації. П. Шульгин, як професор історії, мусіві знати, чи богато «здобутків» Україна мала в минувшині від західного сусідства Польщі, яка завжди стреміла перетяти для неї безпосередній звязок з Європою.

Такі приклади мусять вчити, але... як видно, не всіх.

П. Шульгин висловлює своє невдовolenня націоналістами з того приводу, що вони вважають групу А. Лівицького васалем Польщі. Щоб довести противне, він заявляє що ніякі «сили таких людей, як він, Лівицький, Лотоцький й ін. не в стані зробити чимось васалами. Але чи до речі цей перехід на особистості? Що це — апель до «вотума довірря» з боку «відсотків» і «українських народних мас?» Над цим не хочу довше спинятися. Скажу лише, що якраз серед названих осіб були такі «міністри» (здесья «внутрішніх справ»), які, не маючи можності виявляти своєї «міністерської» влади й «адміністрацію» на еміграції, займалися іншого роду «державним адмініструванням»... у вигляді періодичних звітів польському консулатові про «благонадійність» тих нещасних емігрантів, що бажали іхати до Польщі, шукаючи кусня хліба. Цей приклад наводжу лише тому, що насьогодні він є вже «секретом Полішнелля». Щож, всякий по свому розуміє «працю» на користь «Неньки».

Закінчує свою статтю, п. Шульгин знову «масним» запитом: «Cui prodest? Кому на користь працюють націоналісти?» Закінчує і я свої замітки відповідю на цей запит: на користь Української Самостійної Соборної Державності, в якій нема наддніпрянів, галичан, полтавців, чернігівців, але є єдина українська нація, для котрої завжди будуть чужими і шкідливими «союзницькі» акції п. Шульгіна і Ко.

A. Тибурський.**Між есерами.**

Українські політичні організації продовжували своє існування на еміграції передусім у наслідок традиції та бувалої слави; в силу цілковитого їх відірвання від реальноного громадського та політичного життя на українських землях їх роля обмежувалась щолиш на працю серед еміграції. Всеж, чисельність української еміграції в Чехословаччині, Франції, на польських землях Польщі тощо, — давала і для таких організацій досить широке поле для політичної й особливо професійної роботи. Та мало хто пішов на таку «чорну» роботу. Переглянте ріжні партійні органи, обіжники, оголошення, послухайте суперечок представників ворогуючих політичних груп у суді, куди завели їх сварки й особисті закиди, — а найдете там усе: хоробливі амбіції, старі вилинлялі фрази безконечні й нудні програмові декларації, складні й утоміні пляни, і врешті особисті гордощі. Але ніколи не найдете в тих політичних групах хочби слабих познак, що вказували на справжню політичну роботу, па звязок із краєм в цілі підтримки еміграційних гасел, коли не широкими масами в краю, то бодай певними гуртами. Тому й не дивно, що організаційне досягнення таких організацій стало звужуватись, щобільше, партійні організації вмирали: політичними доказами ніхто не цікавився; вмирала й політична преса, хоч її в більшості й розсилали безплатно; люди почали варитись самі в собі.

Яскравим прикладом такої долі може служити катастрофальний розвал українських соціал-революціонерів, т.зв. шаповалівців. Обективно ця група мала всі підстави найбільше розвинуту свою роботу серед еміграції й особливо в Чехословаччині, де вона мала свій центр, а тим більше, що тут користувалась вона величезною фінансовою підтримкою чехословацьких кол. Всеж, стан цієї групи можна нині охарактеризувати — розвалом.

Були часи, коли шаповалівці керували Громадським Комітетом у Чс. Р.; мали чисельність «Селянську Спілку»; створили «Революційно-Демократичний Союз»; організували «Союз громадських організацій у Чс. Р.», а після ліквідації Громадського Комітету — «Український Комітет»; видавали «Вільну Спілку», «Нову Україну», «Суспільство», і «Українського Робітника»; були провідниками культурних плянів еміграції; з ентузіазмом закликали Америку до підтримки зорганізованого ними «Робітничого Університету»; почали організацію «Соцільогічного Інституту»; мали власну друкарню; розпоряджали значними фондами, що дозволяли оплачувати своїх співробітників у розмірі — більше ніж добром навіть порівнюючи з чеським міністерствами.

Але все це належить минулому. Заникли неславно «Революційно-Демократичний Союз» і «Селянська Спілка», вмерла партійна преса, зліквідовано Громадський Комітет, закрито друкарню; замкнено скелепи, наповнені політичними брошурами невідомо для чого друкованих. Вже в початку біжучого року зміст політичної роботи шаповалівців обмежувався професійною роботою в зорганізованім ними «Робітничим Союзом у Чс. Р.», що складався переважно з бувших стрільців Української Галицької Армії. Поза цим — хiba соцільогічний семінар міг до певної міри претендувати на певне політичне значіння його роботи, якщоб не знижувався до ролі авдиторії, спеціально пристосованої до соцільогічної підготовки самого провідника семінаря — М. Шаповала. Зрештою «Соцільогічний Інститут» існував радише у схемах ніж у пляновій роботі, а «Робітничий Університет», на жаль, ішов уже до свого катастрофального кінця, не виконавши ні своїх програм ні своїх обіцянок.

Переглядаючи роботу шаповалівців доводиться ствердити, що широчінні її у микулі визначував розмір відповідних субвенцій, з припиненням яких припинявалася і сама робота, та що підсумки їх політичної праці були дуже незначні й у добі розквіту партії, а з бігом часу послідовно зменшувалися. Власне на політичнім грунті зазнали шаповалівці найбільше невдач (Революційно-Демократичний Союз, Ліга Нового Сходу, питання координації роботи з соціал-радикалами в краю й «Обороною України» в Америці тощо). Група шаповалівців ніколи довший час не перебувала в стані стабілізованої конструктивної роботи: якраз внутрішні конфлікти, що почалися ще від часу розходжень з Грушевським не припинялися до останнього часу, поруч із хібами в тактиці та невідповідністю політичної лінії привели групу до нинішнього ізольованого становища.

Цьогорічний конфлікт у травні-липні був лише льогічним вислідом такого стану.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Більшість організацій, що складалася з робітництва та молодшої інтелігенції, вже довший час виявляла своє невдоволення з напрямку, змісту, метод роботи й зокрема з відносин провідників, М. Шаповала та Н. Григорієва, до рядових членів. Вже після засновання «Ліги Нового Сходу» більшість подебрадської і празької організацій виявили своє негативне відношення до подібного кроку, який рішуче розходився із зasadами програми партії. Конфлікт на цім ґрунті попередила заява починців Ліги, що участь в Лізі особиста й не вяже організації. Але становище чимдалі — тим більше йшло до катастрофи. Координації роботи з соціалістами-радикалами в краю та «Обороною України» в Америці без огляду на спільні засідання в минулім році (головного комітету шаповалівців з представником «Оборони України» — Цеглинським і секретарем соц. радикалів — Стаковом) — не досягнено. Ще перед тим соціал-радикали ігнорували шаповалівців, рахуючи М. Шаповала виновником розвалу с. р. організації в 1925. р. Партия обмежилася, таким чином, еміграційними гуртками без жадного впливу на політичне життя українських теренів. Не без ваги буде згадати відомий осуд М. Шаповалом революційної акції на Західній Україні (У. В. О.), що викликало велике невдоволення. Найбільш марканні вияви пригніченого українського населення, що всьому світу казали й кажуть про живучість і революційність українського духа (листопадові події в 1928. р. у Львові) — М. Шаповал охарактеризував прилюдно в Подебрадах як вчинок «із за рога». Нічого, звичайно, не могли очікувати при такім стані ті члени організації, в яких ще бойай трохи лишилось революційного натхнення і пошани перед мучениками революційної боротьби на Західній Україні.

Справа Робітничого Університету тільки погіршила становище. Робітничий Університет, зорганізований в 1927. р., вважали шаповалівці тією базою, яка не тільки буде провадити велику культурну місію серед робітництва та селянства на українських землях та на еміграції в Європі й в Америці, яка не тільки буде провадити в бажанім напрямку політичне виховання, але й даст можливість розвинуті на цім ґрунті широку політичну акцію. Звичайно, при загальній постановці цеї справи і при тій жертвенності, яку виявило американське українське робітництво — можна було досягнути значних успіхів. Допомога з Америки прийшла за час існування університету приблизно в сумі 170 тисяч корон, а кількість слухачів у травні місяці ц. р. досягла числа 280 (цифри, що подавав «Вісник Університету», — з агітаційних оглядів були дуже перебільшені). Але не дивлячись на те, що сукупні платні за навчання, внесені студентами разом із допомогами, перевищувала вже суму всієї платні за навчання, яка малаб поступити від усіх студентів при умові закінчення університетом усіх оголошених курсів — до травня місяця б. р. виконано лише біля третини цілої шкільної програми і крім того університет наробив 43 тисячі корон боргів. Друк лекцій і висилка їх студентам були припинені. Університет ішов до ліквідації. Замісце сотень студентів з Америки — було їх лише 48 з Америки й 26 з Канади. Отже база, на яку покладано великі надії — була в такім стані, який вимагав негайних заходів до її рятування і збереження престижу організації в Америці. Загальна заборгненість Соціальний Інституту разом із Робітничим Університетом і бувшим видавництвом «Вільною Спілкою» — на 1. травня перевищувала вже 100 тисяч кч.

Тут для ілюстрації — два приклади. Пойздки представників партії, Шаповала і Григоріва, до Америки при відомім, особливо американським українцям, матеріальнім успіхові виступів цих представників, — на партійну роботу не принесли ні цента. І другий, неменш цікавий приклад: після отримання в осені минулого року від урядових кол субсидії, у сумі трицять тисяч к. ч. на видання «Нової України», видано лише одне число «Нової України», вартістю в шість тисяч к. ч.

Очікувати направи згори не доводилося, бо протягом декількох місяців засідання головного комітету зовсім не скликувалося. Направи очікувати можна було лише від низів, від «хлопців», як називав їх сам М. Шаповал. І не дивно, що збори празької організації ц. р. в травні місяці були одноголосним віявлом рішучої критики її невдоволення з діяльності провідників, М. Шаповала й Н. Григорієва, що довели організацію до жахливого стану; вказувано конкретні методи рятування організації взагалі й Робітничого Університету зокрема. Тому, що на ці збори і М. Шаповал і Н. Григорів не зявилися, — ухвалено винести рішення аж після заслухання пояснень обох провідників. На продовженні цих зборів був присутній лише Н. Григорів, але він замісць того, щоб вказати шляхи направи — обмежився декількома-годиновими закидами на адресу провідників Українського Комітету й Робітничого Союзу, що на попередніх зборах виступили з критикою діяльності організації. Рішені по суті цих непорозумінь — знову не внесено, відкладаючи їх на спеціальні збори. Але наслідки голосування при виборах до Управи празької організації, які теж були на-

деннім порядку зборів, — були вже показні: кандидатуру Н. Григорійва на голову організації відкинено значною більшістю голосів.

Після цього почалася «соціалістична війна». На другий день після цих зборів — засідання неповного головного комітету шаповалівців розвязали працьку організацію, а членів її виключено з партії, в тім числі і членів самого головного комітету, Куліківського та Клименка. (Льогто виникало питання і про правосильність членства самих провідників, М. Шаповала та Н. Григорійва, бо й вони були членами працької організації, яку розвязали). Зараз після цього Н. Григорійв негайно звільнив: керуючого справами Робітничого Університету за те, що дозволив собі на партійних зборах вказати на катастрофальне становище університету; бібліотекаря Соцінституту за те, що на партійних зборах критикував провідників; секретарку музеоархіву за те, що не виступила в захист провідників і рішуче не зазначила свого відношення до критики діяльності партії. Тут треба додати, що остання мала дитину в школі й хорого на сухоти чоловіка в санаторії; однак це після практикованих Григорійом зasad «соціалістичної» охорони праці — не перешкаджало *негайному* її звільненню.

Міжтим «розвязана» працька організація в дійсності існувала далі й домагалася вневаження неправного рішення головного комітету. Заразом робітничі есерівські організації в Німецькі Ябліні, Цвікові та Мімоні повідомили головний комітет, що рішення про розвязання працької організації вважають неправним і шкідливим та зажадали скликання партійної конференції, на що дали свою згоду подебрадська і працька організації.

Однак конференції не скликано просто тому, бо на конференції упалив дотеперішні стовпи організації й засуджена була їх діяльність. На це вказує обставина, що делегатський з'їзд Робітничого Союзу, відбутий в червні, пройшов уже під повним впливом опозиції; 63-ма мандатами з 68 присутніх обрано управу з опозиції (Клименка, Куліківського, інж. Журжу, інж. Клименка й Миценка) так, що Григорійву прийшлося залишити делегатський з'їзд.

Тоді робітничі есерівські організації в Мімоні, Цвікові та Німецькі Ябліні доручили скликання партійної конференції працької організації. Остання покликала її в липні б. р., запросивши на конференцію всіх членів партії з часу перед конфліктом, у тім числі, звичайно, і провідників. Та Шаповал і Григорій на конференцію не прибули. Тоді вибрано новий виконавчий комітет партії у складі Куліківського, Клименка Л. і Мезинціва, цілком осуджено Шаповала та Григорійва й порвано з ними всякий звязок.

Нова організація вжila заходів до скликання надзвичайних загальних зборів Українського Комітету, на яких мали бути вибрані нові органи, щоби осудити діяльність члена комітету, Григорійва, що відвідав Міністерство Закордонних Справ і подав неправдиві відомості про працю комітету, у складі якого опозиція рівноож була в перевазі. Передбачаючи рішення загальних зборів Комітету, Григорій, Шаповал та ще декілька членів Комітету подали заяви про вихід їх із Комітету. І дійсно, збори виключили їх із Комітету та вибрали нову управу в складі проф. Швеца, Клименка Л., Куліківського, інж. Журжу й Мезинціва. Як бачимо, методи роботи М. Шаповала й Н. Григорійва осудили навіть самі їх партійні товариші, у тім числі й робітництво, які довгий час завзято боролися проти тієї громадської опінії, якою оточені були ці два діячі.

Таким чином еміграційна партія есерів, позбавлена реального українського оточення, позбавлена можливості перевірити свої здобутки, хиби, громадську життєвість в українських масах, дійшла до катастрофи програмово й організаційно.

В останній редакції програми накопичена сила протиріч і неясностей у сфері народно-господарській; у ділянці національної бачимо відсутніз дотеперішніх позицій (Ліга Нового Сходу), а в політичній частині таки просто абсурди (диктатура, трудова демократія, соціалістична демократія тощо). Щодо організації — то в місцях повного розвиття і розпорощення. Зараз формально існує вже три організації есерів: перша під проводом Куліківського, Клименка Л. і Мезинціва, друга під проводом Богданського й Паливоди, і третя — Шаповала і Григорійва. Останні, звичайно, з громадського життя і після останньої поразки не відійшли, але продовжують оперувати старою назвою. Найважнішою є ще перша група, що має в руках Український Комітет і Робітничий Союз. Треба однак зазначити, що у складі Робітничого Союзу є люди різних політичних переконань, зокрема досить поважне число українських націоналістів. Виглядів на ширшу політичну акцію ця група не має, хочби із за браку відповідних провідників.

РОЗВУДОВА НАЦІЇ

Група Богацького й Паливоди протягом останніх років на політичному форумі після себе не виявила, обмежувалась роботою в «Громадським Видавничим Фонді», головою якого є Богацький.

Спроби Шаповалої досягти обєднання з цією групою кінчались завжди невдачею, бо група ця аж занадто пізнала на собі властивості Шаповалої після розвалу в р. 1925, коли на сторінках «Нової України» були їй безпідставно кинені закиди громадської крадіжки в кюску бувшої «Української Хати». Остання спроба обєднання переведена була 28. жовтня б. р., однак без висліду.

Годі очікувати якоєсь раціональності в ієнуванні таких груп, які служать на-глядним прикладом, як не повинна бути ведена партійна робота; хиба тільки це може виправдати їх тимчасове місце в українському політичному світі до того часу, доки вони в силу інерції не скотяться на сам його епід.

Коли залишились ще між есерами молоді люди із правянім революційним пори-вом безкомпромісово у своїх національних почуваннях, люди, які чинно хочуть при-служитися справі українського визволення й добробуту українських мас, то хай вони мерщій покидають те багно, в якім потапають. Навколо себе вони знайдуть нові шляхи, де і гасла, і організаційні форми й методи революційної боротьби і внутрішні відносини — підпорядковані й керовані вищою метою, але не рознудданою волею від-живих одиниць.

Офіційна частина.

ПРОГРАМА ВИХОВАННЯ

в Організації Українських Націоналістів.

Духові й політичні ідеали українського націоналізму зросли із своєрідною ду-ховостію молодої української генерації. Вони є в сучасніх хвилях систематично офор-мленім виявом того процесу освідомлення, в основі якого нуртує джерела живлової енергії, шукаючи собі прориву для творчого розвитку назові. Цей певсипущий гін внутрішніх сил до оформлення створив у психіці молодого націоналізму могутній ду-ховий розмах, що стремить завершитись у тверді форми світогляду, розгорнути на-всю ширінь життєвій ріст нації, кинути на шлях її історії зобовязуючий образ світ-лої будучності та поставити сучасності в заповіт: *ідею української великороджав-ності*. У своїх основах скриває націоналістичний рух великі можливості й ця його глибинна динаміка віщує в українській історії рішучий зворот життя нації в напрямі до остаточного створення своєї внутрішньої і завінішньої рівноваги. Натура волі, смі-лість політичних овидів і той максималізм думки, первово виявлюваний як у заду-мах так і в безпосередній чинності — це закономірна конечність історичної льогіки: наздігната приспішеним темпом зусиль втрачені в сонній нечинності століття нашої минувшини й таким чином дотримати кроку в боєвій гонитві народів. Звідси деяка хаотичність нашої доби, не вложені в русло міщних берегів, що понеслоб життєве річище нації в рішучім напрямі та вкінці надміру гостро відчутий величеський опір, виявлюваний власним середовищем, що безвладно лежить на шляху простувань на-ціоналізму.

Перед українським націоналізмом стоїть велике завдання: *української революції*, зрозумілої одночасно в духово-культурнім, внутрішньо-суспільнім і зовнішньо-по-літичнім значенні. *Української революції* того типу не було. Зате були тільки меха-нічно наслідувані рухи революційної фізіотомії, невдало виконувані під такти чу-жої музики, що глушила сентиментальну мельодію пробуджених починів власного визволення. Революція або родиться із духових глибин органічних людських спіль-нот і тоді вдається, або її зовсім нема. Тільки духовно суцільна й самостійна нація у випадку потреби здібна виконати акт внутрішнього перевороту, інакше вона за-єдужена ляти на чужий операційний стіл — і встати з нього скаличеною. Не підля-гає сумніву, що наслідуючи чужі рухи, ми приняли признаки зовнішньої переміни й найшлися, послідовно, на далі в повній, подвійній нелові: національній і соціальній. Соціальна революція Леніна пролетарським бичем пігнала українців до спільногого лівого фронту, і розвязавши національне питання паперовою федерацією, приказала трудитися над соціалістичним будівництвом, що поза скасування на Україні чужо-національного поміщицького землеволодіння, доконаного ще до приходу большевизму.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

— сутєво не поступило. Це був щолини перший елементарний крок, початок змін соціальної системи, але не кінець. На продовження начатого діла соціальної розбудови треба такої форми соціально-економічної політики, яка найшлаб своє виправдання в загальніх інтересах нації, нормованих і управильюваних її самостійним державним осередком, але не штабом ІІІ. Інтернаціоналу і стратегією його скарбниці, зацікавленою у здійсненні програми світової революції.

Політичне визволення української нації в аспекті ідеї соборництва диктує непредумови основних внутрі-національних переродин. Тільки по трупі нині ще живого народу-раба, обтяженої психікою вікового невільництва, можливо здійснити ідеал нації що стане вільною у власнім державнім чині.

Духова сила націоналізму і тривкість його політично-суспільних досягнень лежать на лінії внутрі-національного революційного процесу, що його остаточним методом назначеним є витворення нового типу українця-громадянина. З новими етичними, культурними і соціальними цінностями, з новою формою духовості мусить виступити націоналізм до бою, щоб здобути примат своєї правди і таким чином перевніти вагу творчого почину на свій бік. Тому у хвилю організования своїх сил у моноліт необхідно йому найперш і в цілій основі здійснити зміст свого світогляду та свою моральну волю па власних членах і прихильниках. Внутрішнє угруповання Організації Українських Націоналістів вимагає стійких програмових і методичних засад і норм, на грунті яких кожний націоналіст-член вишколювався на *просвідника, творця і виконавця*. У трьох площинах — провідництва, членської виконності і самодіяльноти шляхом самовиховання — поступає виховний процес в Організації Українських Націоналістів.

ПРОВІДНИЦТВО.

I. Загальні засади.

Осередня мета українського націоналізму полягає в тім, щоби виправдовувати теоретичну програму національно-політичного визволення на грунті ідеї державництва та створити конкретні засоби її реальні умови, потрібні для повного її здійснення.

Націоналістичний рух стремить шляхом постійного організования до оформлення ріжких родів співпраці під гаслом однієї головної ідеї і під кермою одного проводу.

Організація Українських Націоналістів, як перша форма втілення націоналістичної ідеології, бачить своє основне завдання у виправданні творчим почином та життєвої дійсності своїх засад і клічів.

Націоналісти мусять показати її доказати широким верствам свого народу те, чого дотепер ріжні українські організації виконати не могли, не вміли або не хотіли.

Програма Організації Українських Націоналістів утворена так, що вона згори заставляє своє членство до найбільшого обов'язку з метою, дати йому після цього найменше право: бути провідним чинником національного визволення і державного будівництва.

Націоналісти мусять розуміти світ і життя глибше і краще ніж їх оточення, хотіти більше й упертіше ніж воно, працювати подвійно: за себе й за тих, що не працюють або зле працюють.

Етична максима націоналізму звучить тому: *права треба здобувати працею, обов'язок іде перед правом, праця є основою меж права*. Хто працює найбільше й найліпше — веде. Хто не веде — повинується.

Проводити — не значить приказувати тільки, подібно як повинуватися — не значить виконувати чужі доручення без власної волі. Обі функції в *етично рівнопартні*, коли випливають із *внутрішнього почину*, а не в накинені ізовні. Як моральне завдання в обов'язок наслідком волевого самоозначення, — і тоді він не є гнітучим тягарем, але творчим подвигом. Хто не поставив собі сам обов'язків, тому *накинуть їх інші*, і він мусить тоді сповнити їх як невільник — без усякого морального вдоволення.

Проводити — це мати *відвагу рішати і за рішення відповідати*. Повинуватися можна добре тоді, коли є довір'я до себе за правильне виконання дорученого рішення. Щоби рішення виконувати, треба його розуміти, т. з. зробити його *своїм власним*.

Всі обов'язки члена-націоналіста є його власними постановами, всі рішення є власними рішеннями.

Право вести треба здобувати й за всякої спротиву умов — здобути. Націоналісти мусять хотіти стати просвідниками, а не чекати вибору. Бо вибирати просвідника можна

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

там, де всі рівні. Дійсність не знає такого стану, тому вибираю провідники відчувають своє право як *накинений тягар*; вони бояться самостійно рішати, а тому не ведуть, але заводять.

Провідник вибирає себе сам тим, що збуджує до себе найбільше довір'я на основі своїх визначних чинів.

Боротьба за провід в боєвою зустрічю, прямим зміренням якостей, з котрих побіджав та, що на її боці виграва перевага.

Зasadniczo має кожна організація гіерархічну будову, а тому переводить розподіл функцій за принципом якості. Де ця будова основана на *дійсних передпосилках*, а не уявленіх, там праця організованої громади є найменше внутрішньою боротьбою членів поміж собою за вигідніші функції, чи проти помилкового їх розподілу, — але природним процесом збірного досягнання спільній мети. Інакше члени організації боряться взаємно проти себе так довго, доки не доведуть організацію до розвалу

Гіерархічна будова Організації Українських Націоналістів буде тоді висловом повної відповідності дійсним передпосилкам, коли устроєшим її первом стане *рівність всіх перед обовязком праці*, а нерівність означатиме тільки послідовність, випливаючу з ріжниць природної здібності членів та залежного від цього ріжнорозмірного ступеня виконності. Розподіл обовязків за індивідуальними способностями поставить кожного члена на властиве йому місце, не допустивши зайвого терпіння поміж членами, однак залишивши кожному з них можливість боротися за провідне місце засобами праці, найвидатнішої у творчі наслідки.

Більші права не є привileєм, але новим обовязком — більшої відповідальності.

Головні завдання кожного члена-націоналіста є:

*бути членом працюючим,
працювати з найбільшим успіхом,
хотіти ї мати відвагу підняти найважчий обовязок — стати провідником.*

II. Характеристика провідника.

a) Провідник знає:

1) *межі, силу й наслідки* свого права, т. є., — що воно простягається на всіх членів дорученої йому організації однаково, дає йому в її рамках силу останнього її незвіднічного рішення, зобовязує його тим до найбільшої відповідальності і спричинює найвищий вимір кари супроти нього самого у випадку зловживання права провідника, як рівнощ *недбайливого чи цілковитого занедування* його примінення;

2) *устрій та правильники* як *Організації Українських Націоналістів* взагалі так і її поодиноких органів, а головно *Відділу*, — до подробиць, як також і цілу *програму та практичну працю* О. У. Н. у всіх напрямах, проголошенну в офіційних пресових органах, обіжниках, окремих плянах, рефератах, виданнях, брошурах;

3) *становище* О. У. Н. в політично-громадській дійсності української нації у спо-сіб, в який воно витворюється та підлягає змінам у біжучім процесі діяльності організації, як також *рішаючі моменти* її причини успіхів чи невдач О. У. Н. на фронти внутрішньої і зовнішньої її праці;

4) *становище* О. У. Н. витворене наслідками її радикальної політики супроти всіх її ворожих сил а головно національних ворогів, що вживають ріжних способів для знищення українського націоналістичного руху взагалі, а О. У. Н. як революційної організації зокрема;

5) *прикмети* її недостатки власного характеру, освіти, організаційного хисту, провідницького такту, загальної поведінки з людьми;

6) *особистий склад* членства своєї організації (Відділу) з боку рис, названих під 5;

7) *причини* її умови (внутрішні й зовнішні), що зупиняють або цілком унеможливлюють постепений розвиток його організації по лінії назначених завдань;

8) *засоби* її способи поборювання тих причин її умов як зовнішніх (ідеольгічної політично ворожих собі українських організацій та чужоціональних) так і внутрішніх (злобний систематичний спротив власних членів із причини подразненого честистюбства, чи то прямий підкоп ворожих організацій за допомогою власних членів під само ядро націоналістичних організацій);

9) *загальний образ* своєї організації згляду на її духовий і моральний стан, культурно-освітній ступінь, організаційну карність, межі працездатності та вислід виконаної праці.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

б) Провідник памятає, що:

1) він стоять постійно на виднім місці, цілій під вогнем допитливо зорячих та кожний його рух жадно провірюючих очей як з боку своїх членів, так і посторонніх людей, співчуваючих націоналістам чи до них ворожо настроєних;

2) його найменший недогляд, незначна недбливість з правила не входять уваги членів та підкопують в їх очах його повагу провідника у відворотній пропорції до його вини;

3) на провідника дивляться члени очима його прав, а тому судять виконувані ним обовязки з правила суворіще, ніж це виправдує дійсний стан річей;

4) провідник, що втратив довірія своїх членів, хочби з незначної тільки причини, не відзискує ніколи назад ступня своєї попередньої поваги, хочби він подвоїв енергію та виконість своєї праці;

5) його повага в очах членів ще більш, ніж попередніми причинами, загрожена його нерішучістю і занадто вибачливою поведінкою супроти членів, бо це не тільки послаблює його особистий вплив і значення в організації, але систематично деморалізує членство, привчає його до легковажності, брехні й обману;

6) провідник в засаді не борочиться, а тому не сміє допустити до стану своєї оборони чи підсудності й усяку можливість наступу та обвинувачення з боку членів відсуває відповідним виконуванням своїх провідницьких завдань.

б) провідник поступає в той спосіб, що:

1) він нічого не доручає і сам не виконує, заки не зважив наперед змістової виправданості наміреного та умов його здійсності, якщо така залежить головно від чинної причасності членів його організації;

2) він ставиться до всього критично, а в першу чергу до себе самого, провірюючи докладно кожне своє слово, кожний крок, вчинок, поступок;

3) свою діяльністю виявляє в кожнім випадку здорову самостійність і хоча при всім послується методично набутим досвідом, то ніколи не примінює втертої шаблоновості, але все просиче почином, знанням безпосередніх подій життя та суверенним відношенням до них;

4) не надуживає свого авторитету провідника, роблячи його критерієм справедливості та слушності своїх приказів чи поглядів, отже не відкликається з нагоди тих чи інших членству ставлених завдань на свій авторитет, але пересвідчує членство на глядною змістовою виправданістю і влучністю своїх думок, плянів, чинів, приказів;

5) не видає похомільного, непередуманого осуду про своїх членів у випадках за недбання з їх боку обовязків, чи невмілого їх проведення, але доводить справедливість дотичного свого оріку після докладного висвітлення всіх умов, звязаних з діяльністю члена (ів) — виновника (ів);

6) памятаючи на всі попередні вимоги, не зволікає зі своїми рішеннями, але намагається виступати з ними своєчасно, умотивовано й категорично;

7) він все перший виконує без найменшого закиду свої обовязки, і тим з одного боку, непохитно утвіржує в очах членства свою здатність на провідника і тим самим сам авторитет провідника, та з другого боку тим більше і успішніше згори зобовязує своїх членів до невідклічного і найкрашого виконання доручених їм завдань.

г) провідник стремить:

1) ~~з~~тримати в своїх руках провід найдовше;

2) виправдати свою творчою працею свої права найліпше;

3) памятає постійно на себе з тою однокою метою, щоби других повести до найкрашого;

4) памятати з однаковою увагою на кожного члена, щоби бути справедливим;

5) бути першим виконавцем завдань організації, щоби прикладом ~~виховувати~~;

6) бути приятелем для своїх членів, щоби разом з ними творити громаду духового зв'язку;

7) не дарувати безкарно нікому завиненого проступу, щоби мати у своїх членах суворих суддів, які ~~теж~~ йому вини не дарують;

8) затримати в ідеї і чині почуття власної індивідуальності, щоби не бути невільником;

9) боротися за предмет своєї волі все отверто, щоби зробити своє життя геройчним;

10) удуховити свою працю в організації творчим поривом чоловіка, що хоче рости все вище.

Хроніка.

На Радянській Україні.

Слова — а діла.

Перший рік славнозвісної пятирічки (1928—1933) закінчився, але без того галасуsovітської преси, з яким вона минулого року намагалася переконатиsovітських громадян, що починається якась нова та особлива епоха господарської розбудовиsovітських республік. Накресленого пляну на рік 1928—29 не вдалось перевести в життя. Так собівартність продукції на Україні не знизилась на 7%, але тільки на 4%, видатність праці піднеслась не на 17%, а лише на 13%, засівна площа поширилась на 2,4% замісць на 3%, а гуртова продукція сільського господарства побільшилась на 10% замісць на 15%. Правда, збір зернових культур на Україні біжучого року зріс аж на 30% супроти 1927—28. р., але не треба забувати, що в минулім році в Sovіtськім Союзі (особливо на Україні та Північному Кавказі) був великий недорід, у наслідок якого між іншим теж українське скотарство зменшилось на 20%. Тому довелось запровадити по містах та робітничих осередках т.зв. набірні книжки, на які члени профспілок видається в обмежений кількості, по дешевим, ніж у вільнім торзі, цінам ріжні харчеві засоби (хліб, борошно, крупа, масло, молоко, яйця, чай, цукор, сіль, олія, нафта). Цікаво, що ці набірні книжки мають затримати ще на рік, бо хоч харчева криза у звязку із країним урожаем цього року дещо полегшла (нині почали вже випікати й більш хліб), але ціни на всі прожівні вироби надзвичайно зросли. Себто, робітники та службовці без належного підвищення заробітньої плати (протягом 1928. р. реальна зар.плата піднеслась усього на 2,5%) не в сили закуповувати харчів на «вільнім ринку», а тимчасомsovітська влада з ріжних причин, у свою чергу, безсильна викачати зі села по примусових державних цінах вистарчаючу кількість хліба та інших продуктів для прохарчування усього міського населення. Тому саме і доводиться принаймні ще на рік, а може й більше, затримати набірні книжки, на які члени профспілок, хоч і не завжди та з певними труднощами, отримують з кооперативних чи комунальних крамниць ріжні продукти по цінам двічі дешевшим, ніж у приватнім торзі. Правда, для цього іноді доводиться ставати в

чергу ще з 5 годин ранку, бо частенько тих чи інших продуктів не всім вистарчав, а крім того тим, хто стане в чергу пізніше, залишаються продукти гіршої якості. Навпаки, у приватних крамницях всі продукти можна дістати завжди у бажаній кількості та без черги, але по значно дорожчих цінах, бо приватний торг відбувається на засаді «вільних» цін а тому, примушений рахуватися з тим фактом, щоsovітська валюта все падає (нині за долар дають вже тільки 6—7 карб.).

Цілком зрозуміло, щоsovітська влада робить ріжкі заходи, щоби звести ролю приватного торгу до найменших розмірів, бо тоді село буде позбавлене можливості продавати свої продукти приватним торговцям, а замість цього буде змушене збувати їх в усунутнені секторі по дешевим цінам. Себто, компартія намагається добитися монополію для усунутненого торгу, бо тоді кооперативні та комунальні крамниці малиб вистарчаючу кількість харчевих продуктів, що вмоглили знесення в будуччині набірних книжок. Одночасно обмежує вона відпуск ріжних виробів усунутнені промисловості в руки приватних торговців, щоб селяне не мали змоги закуповувати їх у приватних крамницях, бо лише таким робом можна зліквідувати ту «смічку» поміж селом та містом, яка справді зміцніла за час «непу». Як бачимо, т.зв. «нову економічну політику» нині вже не толерує компартія, але навпаки, відбувається досить різучий наступ усунутненого сектора на приватний торг шляхом колективізації та кооперації на селі й на грунті виразного по-борювання приватного торгу і промисловості в місті. У звязку з цим ті соціальні відносини, що витворились наsovітській Україні протягом останнього десятиліття та почали устійнюватися за час «непу», нині знову прибрали форму досить гострого напруження і загрожують вибухом чинної боротьби поміж двома силами. Цікаво, що невдоволення народніх мас й обурення їх новим курсом політики за перший рік пятирічки значно зросло. Самаsovітська преса, якби вона цих фактів не промовчувала, примушена ствердити, що наsovітській Україні не лише в терито-

ріяльний армії, але також у кадрових дивізіях все поширюється «селянські настрої». Так навіть у найкращій 45. дивізії, яка розташована на Київщині, протягом останнього року ця смертельна хвороба все більше дає себе знати, спричинюючись до досить небезпечних виступів із боку червоноармійців. Крім того українські народні маси запеклоєні небезпекою війни на Далекім Сході й вони відразу висловлюють свою нехочту проливати кров за «соціалістичну батьківщину», що втратила якусь там манджурську залізницю. Проголосений, отже компартією плян швидкого упромисловлення країни доводиться переводити в життя в досить складних та напружених відносинах. Тим більше, що за панування соїтської влади українське селянство не в стані поліпшити своєї долі навіть тоді, коли сама природа обдарує його гарним урожаем. І справді, як тільки виявилось, що біжучого року врожай на совітській Україні значно кращий за минулій, Москва зараз таки піднесла хлібозаготівлю аж на 170% супроти 1927—28. р. (на Північній Кавказі на 80%). Отже українські селяні примушенні віддати державі всі свої лишиці збіжжя по дуже дешевим цінам, бо совітська влада за допомогою своїх агентів намагається внеможливити селянам продавати збіжжя приватним торгівцям по «вільним» цінам. Одночасно робітники та службовці дуже невдоволені тим, що проживні продукти можна діставати лише в досить обмеженій кількості, незаважаючи, із певними труднощами та часто низької якості, а іноді навіть гнилі. Так члени профспілок вимагали вже нераз, щоб кооперативні крамниці та хлібні заводи не продавали глибкого хлібу (у додаток часто з тарганами, мухами, недокурками тощо), зіпсуючи чи налив-гнилої городовини та садовини й і. Так само обурюються робітники тим, що в совітських іdeal'нях панує сморід, бруд, подають борщ з черв'яками, а мясо чи котлети нерідко так тхнуть, що навіть голодна людина відмовляється їх споживати. Як видно, побутові умовини та загальні обставини життя за останній рік не покращали, але навпаки, вони навіть погіршили, що, розуміється, зовсім не сприяє будуванню «соціалізму» на Україні, як теж у Соїтському Союзі взагалі.

Одночасно компартія, переконавшись щодо м'якого виконування виробленого пляну упромисловлення країни, ухвалила впровадити зasadу безперервного виробництва, себто, майже всі промислові підприємства як також торгівельні та ріжні совітські установи мають надалі працю-

вати цілий тиждень, а робітники чи службовці матимуть відпочинок не у свята та неділю, як це було дотепер, але по черзі 5 разів на місяць при 7 годинах щоденної праці і 6 разів при 8 годинах. У звязку із цею метою як рівнож із наміром посилити боротьбу з релігією, совітська влада ухвалила радикально реформувати календар, а саме: рік буде нараховувати 360 робочих днів та 5 днів революційних свят (7—8. листопаду, 22. січня, 1—2 травня), місяць 30 днів, а тиждень 5 днів (суботу та неділю скасовується). Рік матиме, отже як раніше, 12 місяців, але аж 72 тижні (місяць 6 тижнів). Безперервність виробництва обумовляє, що кожноденно працюватиме $\frac{4}{5}$ всіх робітників та службовців, а $\frac{1}{5}$ відпочиває. У цей спосіб надіться компартія значно побольшити виробництво взагалі, а крім того дати працю безробітним, бо запровадження семигодинного дня поки що не дало тих наслідків, яких чекала совітська влада (особливо щодо збільшення робочої сили). Запровадження безперервного тижня як також семигодинного дня відбуватиметься на лідставі певного пляну протягом кількох років, бо воно вимагає подолання богатъох труднощів. Так у країні вже й нині часто бракує той чи іншої технічної сировини, або її несвоєчасно доставляють на фабрики та заводи, а тому тряпляються значні перерви у виробничім процесі. Крім того в деяких галузях промисловості бракує не лише досвідчених та вишколених техніків або інженерів, але також кваліфікованих робітників. Так на Україні біжучого року бракувало 30 тисяч будівельників, а в 1929. р. ця недостача має зрости навіть до 50 тисяч. Це тому, що совітська влада мало дбає про укваліфіковання безробітних, а профшколи та фабрично-заводні школи теж замало випускають молодих кваліфікованих сил. Також для переведення в життя пятирічного пляну Україна потребуватиме 95—100 тисяч нових науково-кваліфікованих сил, із того 16 тисяч інженерів та техніків, 8 тисяч фахівців соціально-економічної вертикалі, понад 14 тисяч для сільсько-господарської, до 5 тисяч лікарів, понад 50 тисяч учителів, а решта припадає на фахівців мистецтва тощо.

Тимчасом протягом біляких 5 років до українських вищих шкіл буде принято всього коло 105 тисяч студентів, а скінчить 65—70 тисяч, себто не доставатиме понад 30 тисяч ріжніх фахівців. Можна з певністю гадати, що навіть цих 65 тисяч нових кваліфікованих сил українські школи не дадуть, бо студенти знаходять-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ся в дуже тяжких матеріальних умовах, а через це лише 9—10% студентів кінчають свої студії за 4—5 років. Навпаки, значна кількість із них кідає вищу школу до закінчення студій, а решта змушені сидіти по школах від 7—8 років. Мало того, український комісаріят освіти плянував прияти до вищих шкіл у 1929—30. р. 25 тисяч студентів, себто на 8 тисяч більше супроти 1927—28. р., а фактично принято лише 20 тисяч. Особливо селянсько-робітнича молодь перестала поступати у вищу школи, бо діти селян та робітників не мають часто належної підготовки, а тому їм дуже тяжко засвоювати відповідні наукові дисципліни, не кажучи вже про те, що вони примушенні жити здебільшого з державних стипендій, які переважно виносять 25—30 карбованців на місяць, т. є. яких 5 доларів. Крім того частини молоді взагалі втратила зацікавлення до вищої освіти, бо більшість педагогів, агрономів, медиків та деяких інших груп службовців чи людей інтелектуальної праці (особливо по селах) матеріально забезпечені гірше, ніж рядові кваліфіковані робітники. Не треба також забувати, що на совітській Україні взагалі, а головно по промислових районах, панує жахлива життєва криза й нечувані протисанітарні та протигігієнічні умови праці, бо ріжні совітські закони про охорону чи безпеку праці залишаються паперовими декретами, а тому майже в усіх промислових підприємствах помічається нігде небувала пливкість робітничої сили та технічного персоналу. Так протятом року або двох на шахтах, руднях та заводах і фабриках дуже часто на 60—70% цілком змінюється склад робітництва та службовців чи техніків. Зрозуміло, що при таких обставинах (наприклад нині в Донбасі та інших промислових осередках вибухла чергова епідемія червоного тифу) дуже тяжко запровадити будьяку раціоналізацію у виробництві та добитися підвищення його якості або перевести виробництво на вищу технічну базу. Стверджуючи, що робітнича дисципліна не на висоті, що прогули та ріжні інші недостатки виробничого процесу внеможливлюють раціоналізацію продукції, совітська влада ввела т.зв. «соціалістичне» змагання. Це робиться в той спосіб, що ріжні фабрики, установи та підприємства підписують договори про здійснення вироблених плянових завдань. Проте в дійсності ці змагання являються переважно паперовими, бо робітничі маси як також службовці, ставляться до них досить пасивно. Тай не дивно, бо загальні побутові умови та ма-

теріальне становище не сприяють тому, щоб робітники підвищували видатність праці, не одержуючи за це ніякої винагороди. Тим більше, що бюрократизм, тяганина, негосподарність та великі злоувживання, які міцно закріпилися в совітськім профспілковім та кооперативним житті паралізують дуже часто й ті невеликі досягнення, яких коштом селянства та на ґрунті певної саможертvenності робітництва вдається компартії іноді добитися. Зрозуміло, що при таких обставинах дуже важко переводити в життя ріжні господарські пляни. Тому компартія вирішила нині усунути будьяке внутрішнє втручання у виробничий процес з боку фабрично-заводських комітетів, партійних осередків тощо. Навпаки, директори фабрик, заводів, колаєнь та всіх інших підприємств від тепер належать диктаторською владою у справі керування виробництвом або найму технічного персоналу та робітничої сили. Борати через втручання партійних та профспілкових організацій дуже важко було переводити раціоналізацію виробництва, підбирати бажаний технічний персонал або звільнити робітників чи службовців.

Одночасно з цим, під ослонюю перевірки соїтського апарату, сталінська група компартії викидає зі своїх рядів та позбавляє служби не тільки величезну кількість «старо-режимних» бюрократів та бувших людей взагалі, але також деяких своїх противників, що опинилися в таборі правих або лівих ухильнів-опозиціонерів. Цікаво, що особливо богато викинуто з партії та позбавлено праці в комісаріатах фінансів й освіти. Між іншим чимало вичищено українців, так, що відсоток останніх у совітськім апараті, а також у партії, таким робом, зменшився всупереч попереднім директивам про збільшення кількості українців у партії та апараті.

Відмічені факти виразно свідчать про те, що виробляти господарські пляни значно легче, ніж переводити їх в життя, що мріяти про «стриби» у процесі упромисловлення країни нікому не заказано, що утія будувати «соціалізм» в аграрній країні викликає такі непереможні труднощі, які загрожують навіть небезпекою нечуваної катастрофи. Проте сталінська фракція компартії вперто обстоює свій шлях порятунку пролетарської диктатури, а її українська філія примушена триматися за сталінську спільнницю, хоч всі тверезі господарники вже й тепер запевнюють, що українську п'ятирічку можна здійснити мабуть лише протягом 8 або

10 років. Себто, словесна балаканина (ниніsovітська преса галасує про господарські вигляди 1929—30. р.) зводиться до певного самообману та до витворення ілюзій про бажану крачу будущість, коли сурова дійсність навпаки, рахуючись лише з фактами та ділами, виразно свід-

чить, що пролетарська диктатура на Україні досить швидкими кроками наближується до занепаду, бо не встане розвязати ні проблеми національно-політичного визволення української нації, ні належно забезпечити її соціально-економічну розбудову.

Я. Д.

Під Польщею.

На всіх польських справах тягarem лягла боротьба за *снутрішній устрій*, однаково боротьба за владу. Правда, устроїв кризи й боротьба суперінних течій за владу котяться нині по цілому світі з більшою силою, ніж колинебудь. А проте специфікум Польщі, мабуть уникат у всесвітній історії — це площа, на якій ведеться нині внутрішньо-польський конфлікт, та його найбільш дивоглядна форма. Існував до травня 1926. р. в Польщі *парламентарний балаган*, якого яскравим проявом було 14 кабінетів протягом сім з половиною років (від 17. X. 1918. — 15. V. 1926.). Характеричною рисою цього балагану були безпardonні методи, якими трималася при владі *via* польський сойм польська ендесія та її партійні сателіти. Від травня 1926. р. настав у Польщі стан, який можна назвати *державним балаганом*, бо втягнено в нього не тільки законодатну й виконавчу владу, але й голову держави, армію, всі старі й безліч новостворених партійних угруповань та все досить політично байдуже польське й непольське населення держави.

Нинішнє положення у Польщі можна назвати *перманентною кризою*, яку наче межові стовпи значать на її безконечнім шляху поодинокі скандали. Після кожного такого скандалу положення ще більше ускладнюється, атмосфера ще гірше густішає, але по суті нічого не міняється. Цей «стан без змін» робить на мешканців Польщі враження такої однomanітності й — нудьги, що серед неї в памяті залишаються уже лише найбільше свіжі скандали.

З останніх подій, достаточно дивоглядних, аби доповнювати їх пригадками з минулого, слід згадати раптову появу у передсінку соймового будинку (недалечко від великої салі сойму) групи біля 100 офіцирів — на годину перед заповідженим відкриттям звичайної бюджетової осінньої сесії, у день 31. жовтня б. р. Однакове дипломатичне занедужання прем'єра Світальського й незаповідженна та неочікувана поява маршала Пілсудського, який недавно відрожувався соймові, як

«погасаючому світові», — все те відразу витворило в соймі атмосферу, яка буваваєдино безпосередньо перед якимсь *переворотом*. Не диво, що маршал сойму Дашиньські, у появі офіцирів добавив спробу виразного терору. Він відмовився відкрити сесію і вперше при свідках попав у гостру суперечку з Пілсудським, після якої оба маршали (й оба колишні близькі приятелі) розійшлися, не подавши собі рук. Чергові випадки дістали вже виразну закраску трагікомедії. Маршал сойму віднісся листом до президента республіки, ніби зі скаргою на військового міністра та підкладне йому старшинство й ніби з просьбою інтервенції: одно і друге можна було виразно читати між рядками заяви про неможливість виконати розпорядок президента про відкриття сесії. Туди, до президента республіки, зaintерпелював безпосередньо Пілсудські. На те президент відповів в офіційному листі Дашиньському, що — мовляв — оба вони, маршали Польщі, представляють ситуацію інакше (себто один з них бреше), а поки розслідиши, хто правий, краще не розпочинати парламентарних нарад. Так теж сталося — нарад не розпочато. Через два дні (2. XI. 1929.), агенція ПАТ оголосила світові наче протокол згаданої розмови між обома маршалами, підписаний міністром внутрішніх справ ген. Складовським й адютантом маршала, полк. Беком. У тім протоколі сказано, що військовий міністр бив п'ястуком у стіл перед маршалом сойму та відходячи, кинув голосно на його адресу, (конституційного заступника президента держави), слово «дурень»; Дашиньські зареагував на це «мовчаливо по-гордо». Потім прийшли ще два листи, през. Мосцицкого до Дашиньского й відповідь цього останнього; оба знову повні найбільш «пікантних» моментів. Ясна річ, що коли після всього того надійшов другий термін засідання сойму, на якім врешті малаб розпочатися бюджетова сесія, на годину раніше сесію відложену на 30 днів із покликанням на один уступ конституції.

Так представляється *справа сойму*, як

законодатної установи: від кінця березня ц. р. парламент у парламентарній республіці навіть формально не функціонує. Справа з урядом не богato краше: нинішній уряд Світальського прийшов до влади після затяжної кризи (яку лише назверх замасковано відповідно сконструюваними датами офіційної демісії п. Бартля й офіційного призначення п. Світальського) і протягом свого 7 місячного існування не мав ще нагоди навіть показатися у парламенті; міжтим у сеймових кулюрах обраховують лише скількість заяв недовірія, які йому будуть зголошенні на першім засіданні сейму. Однак це видно уряду не бентежить, бо до демісії він, бодай покищо, не подається. Значить, володіє у Польщі уряд, до якого існуючий парламент не має довірня. Існує парламент, якого уряд не хоче скликати; але не хоче теж розvizувати його, бо голова ради міністрів, вручаючи маршалові сейму письмо з відложенням сесії на 30 днів, з притиском зазначив, що воно не означає розпуску сейму. Програмовим гаслом уряду, а вірніше володіючого санаційного табору (уряд за 7 місяців досі не склав програмової заяви) — є справа ревізії конституції, про яку не хоче слухати більшість парламенту. Знову парламент бажає занятися цілою низкою справ, з яких кожна є *casus'om bell-i* для уряду (справа господарки б. міністра Чеховича, справа відповідальності урядовців за виборчі зловживання, пресовий декрет, закон про збори, дискусія над закордонною політикою, критика збіжевої політики й ін.). Існують врешті *верховні чинники влади*, які прилюдно у пресових комунікатах взаємно лають себе. Не диво, що довкола такого правного й фактичного стану шаліє дика вакханалія пресової полеміки та гарячкових закулісовых приготовань «на всякий випадок».

Отже на всякий випадок лівця організуються до відпору *нового державного замаху*. З одного боку ППС гарячково працює у робітничих осередках, потихонько приготовляє генеральний штурм і безумовно має у цім напрямку звязок з П. Інтернаціоналом; з другого боку селянські опозиційні партії, від радикального «Стронництва Хлопського» аж до реакційного «Пяста», нашли спільну опозиційну платформу для організації сільських мас. Санаційна преса закричала навіть про плян переїзду польської опозиції до Данцига й кермування відтіль боротьбою проти санаційного правління у Польщі. Однак чи прийде в Польщі до нового державного замаху, який цим разом означавби формальне введення дик-

татури, це теж питання. Ясно й отверто домагаються цього поміщицько-консервативні кола та всякі монархістичні організації. Інші санаційні часописи обмежуються до лайок на сейм, його маршала, опозиційні партії і нинішню конституцію, повторюючи вічно, що конституція *мусить* бути змінена й що змінити її *мусить* нинішній сейм (але не пишуть, що буде, коли нинішній сейм конституції змінiti таки не схоче). Потім з «Безпартійного Бльоука» розіїжджають по цілому краю, намагаючись згідно з останнім дорученням полк. Славка «спонукати маси», щоби вони «примусили» непокірних послів опозиції голосувати за конституційним внеском ББ. Є це очевидно цілком безвиглядна забава, тимбільше дивоглядна, що згаданий конституційний проект ББ викликує вже в колах самої санації дуже поважні застереження. Словом, існує *найбільш досконалій хаос*, який ніби має дещо прояснитися до дня 5. грудня, себто «остаточного» речинця відкриття сесії. Чи до того часу прийде зміна уряду, дотичні його опозиції займатиме «вичікувоче становище», чи залишиться *той самий уряд*, або прийде ще більше «полковницький», чи буде *розязаний сейм* з нерозписанням виборів, себто державний замах, чи спробувати санація експерименту *нових виборів*, чи врешті після відкриття сесії прийдуть якісь нові несподіванки в роді останньої офіційської візити, все те є окутане незображену тайною.

Не дивниця, що такі *політичні* відносини кладуть свою печатку на всіх діяннях польського державного життя, передусім *на економіці*.

Дня 9. ц. м. на засіданні «Фінансової Ради» міністр фінансів, полк. Матушевський, виголосив промову на тему *нинішньої господарської ситуації у Польщі*. Промова ця свідчила про остаточний розріз уряду з тактикою т.зв. *радисної творчості*, себто широко закроєніх інвестицій, і про відмову уряду від продовжування статистичної політики. Стверджуючи одно і друге, уряд бодай не скриває вже існування господарської кризи в Польщі, однак обвинувачує у цім виключно некорисну загальнно-європейську *конюнктuru*. Всеж міністр фінансів є погляду, що в найближчій будуччині господарська ситуація у Польщі напевно покращає, що відіб'ється на більшій появі *капіталу* на внутрішньо-польськім голоднім ринку, а як на одну з познак додатнього характеру вказує на активізацію польського *торговельного білянсу* в останніх 3 місяцях.

РОЗВУДОВА НАЦІЇ

Опозиційна польська преса зустріла таке офіційне вияснення з великим скептицизмом, мовляв, активізація торговельного білянсу послідувала наслідком зменшення привозу саме у звязку з польською кризою, себто зі зменшенням інвестицій та покупної сили польського громадянина (машини, люксусові вироби). З другого боку збільшений вивіз торкається майже виключно збіжжа, випроданого з державних складів зі стратою, та вивоженого, як звичайно, безпосередньо після життя.

Не підлягає сумнівові, що головною причиною нинішньої польської господарської кризи є відсутність стабілізації політичних відносин. Вічний стан непевності й вічне вижидання можливих внутрішніх потрясень впливає надзвичайно депримуючо на цілій польський господарський світ та відстрашує краєвий і за кордонний капітал від якогонебудь ангажування їх у польськім господарськім житті. Гасло «стиснути пояс», пропаговане тепер офіційними чинниками, являється висловом банкротства політики часів міністра Чеховіча, яка найшла такий кляничний ефект у процесі перед «Державним Трибуналом». Виснажене катастрофальною знижкою збіжевих цін село та браком промислового й торговельного кредиту *місто*, при функціонуючій наче за найкращих часів податковій шрубі, витворює у цілій Польщі атмосферу крайньої економічної депресії і загального *невдоволення та нарікання*. Ця господарська криза ѹївклини нею настрої в найслабшою точкою сапації і найсильнішим *атутом в руках опозиції*. З наближенням зими і звичайним у тім часі зростом безробіття та зростом необхідних видатків, господарська криза в Польщі, або, вірніше кажучи, загальна нужда в Польщі певне зросте, а з нею зростуть вигляди опозиції та політичні труднощі пануючого санаційного табору.

В діянці закордонної політики Польщі заслуговує науважує поїздка міністра Залеского до Букарешті, поїздка начальника східного відділу міністерства закордонних справ, Голувка, до Рієї, врешті польсько-німецькі переговори, увінчані вже одною умовою.

Щодо букарштенської подорожі, то без сумніву мала вона на меті передусім затверти препогане враження з нефортуної весняної поїздки міністра до Будапешту. Декларації, які міністр Залескі прилюдно складав у Букаршті в дусі беззастережної вірності існуючим мировим договорам, були тотожні з офіційним запеченням можливості підтримки ревізіо-

ністичних плянів Угорщини з боку Польщі. Чи в розмовах міністра Залеского з керманичами союзницької держави були порушувані й інші моменти, зокрема *відношення до Радянського Союзу*, в якім останні місяці далеко не виявили стабілізації відносин та закріплення нинішньої влади, — поки що невідомо.

Поїздка Голувка зновуж напевне стоїть у звязку з *литовською справою*, бо інакше. Голувко не складавши саме в Ризі заяв про становище Польщі до останніх пропозицій Литви. Це становище таке, що — мовляв — Польща може підписати з Литвою торговельну умову (м. ін. про провіз і про сплав дерева по Німані) лише в тім випадку, коли Литва підійде з Польщею нормальні дипломатично-консулярні взаємини. Однак одну есенціональну річ почули ми від п. Голувка, а саме, що Польща годиться *вилучити віленську справу* з комплексу справ, які ждуть остаточного полагодження з Литвою. Вправді Литва стоїть, як відомо, на становищі, що саме без остаточного полагодження віленської справи не може бути полагоджена жадна інша справа, то проте останнє становище Польщі означає на ділі признання самого *принципу спірного характеру віленської справи*, чого Польща навіть теоретично досіль не робила.

Польсько-німецькі переговори завершило 31. жовтня підписанням т. зв. *місідацийної умови*, в якій кажеться про зреєння взаємних грошевих претенсій і про зреєння з боку Польщі права до дальшої ліквідації німецького майна в Польщі та зреєння з права (яке собі Польща сама привласнила) першинства при викупі німецьких маєтків супроти спадкоємців першого і другого ступеня. Трудно сказати, хто на цій умові більше виграв: Польща чи Німеччина. Всеж, не без значення є факт, що починає бути реалізована офіційна політика нинішнього німецького уряду дотичні Польщі — *політика замирення*. З другого боку в опозиційній німецькій націоналістичній пресі є натяки, що рівною Польща спішить злагодити свої взаємини з Німеччиною, щоби забезпечити собі відносний *спокій на заході* та отримати таким робом більшу *свободу рухів супроти сходу*, рахуючися з можливістю недалекого *упадку величчів*. Існування нині в Німеччині соціалістичного уряду та присутність у Варшаві на пості німецького посла, п. Раушера, відомого політичного польонофіла, створює для Польщі незвичайно для цього корисну конюнктуру.

А тимчасом у нас в краю урядова поль-

ська політика справді пригадув нині часи найгіршої реакції. Особливо на Волині, де воєводою в колишній тов. міністра Української Народної Республіки, Генрих Юзефські, польська політика явно йде шляхом використання кліки Певного Й Пилипчука, (згуртованої біля видаваної за воєвідські гроші «Української Ниви») на руйнування усіх нечисленних і біденських тамошніх українських культурних і господарських установ. Для цього основується анальточні до існуючих посі українські установи, які віддається у руки згаданої кліки, а давні установи всілякими шиканами та переслідуваннями доводиться до ліквідації. Очевидно, що з хвилиною, коли Певні Й Пилипчуки відіграють свою роль, вони будуть усунені, а разом з ними будуть зліквідовані нові штучні установи; таким робом має запанувати в українськім організованим житті повна пустка. Все ж занадто ясна пророчистість цього пляну кліче волинські, хоч як роздрібнені і земоралізовані сили до сякого-такого відпору. Зрештою, наших земляків на північно-західних українських землях у Польщі все ще на першому місці цікавить справа церковна, тим більше, що в останній час вона набрала актуальності. Маємо на думці виточення польською єпископською курією судового процесу за зворот римокатолицької церкви кількох сотень православних церков, які буцім то були «загарбані» православям. До речі кажучи, що церкви справді ніколи польськими «косцьолами» не були, але противно, або перешли як православні церкви на власність унітських, себто грецько-католицьких українських парохій, або були здвинені тими парохіями вже тоді, коли існувала унія.

Щодо галицьких відносин, то помічається тут цікавий процес, який іде в двох напрямках: процес московофільства і клерикалізації. Однак під московофільством у данім випадку не треба розуміти передвоєнного московофільства, культивованого ще й нині або в російській організації РНО («Русское Национальное Обединение», якого органом у Львові є «Русский Голос») або в т. зв. в «Руский Селянський Організації» (з органом «Земля і Воля») або в групі Михайла Бачинського, тенерішнього державного комісаря «Народного Дому», яка є суто урядовим польським твором, чи врешті у «Сельробі», який згуртував у собі колишніх московофілів типу Вальницького і Пелешатого; не є це теж московофільство УПП Евгена Петрушевича, хоч воно найбільш зближене до цієї породи. Москвофільство, яке починає спиратися серед частин нашої

інтелігенції тотожне з т. зв. радянськими настроїми й ширене під покришкою культурних взаємнів з Надіпрянщиною, вірніше кажучи, з офіційними представниками Радвлади, які виступають в імені існуючих на Україні культурних установ. Підставою цих «радянських настроїв» є ніщо інше, як старий *сервілізм* й *спортунізм*, який примушує вірних йому людей завжди на когось оглядатися, завжди мати за собою якусь силу, з якою можна би звязувати певні сподіванки — передусім матеріальню натури. Найбільш характеристичним і найбільш смішним моментом у нинішнім радянофільстві в Галичині є факт, що в отім «радянським таборі» найшлися нині в Галичині найповажніші приклонники т. зв. реальної політики дотично Польщі, себто недавні польські політичні угодовці. Колись здеморалізувала їх українська програма на польськім ґрунті, потім здеморалізувала їх програма на ґрунті варшавськім (себто безвіглядністю угодовецької політики серед обективних умов польської національної політики), отже послідовно звернулися вони в третій бік. Зріст «радянських» настроїв не означає теж цієї більше, як зрост деморалізації. Однак на цім і кінчиться роль цих настроїв, які не є ні не будуть в силі проявитися в якихсь поважніших організаційних формах політичного характеру.

Інший характер має процес *клерикалізації* нинішнього галицького життя, який поступає помалу, але нестримно вперед. Він має стільки спільног з процесом «радянізації», що один і другий спирається фактично на матеріальній силі. Оскільки лише матеріальні спроможності большевиків і їх поміч українським установам в Галичині в півднішніх уяві й бажаннях наших «патріотів», остильки матеріальна сила галицьких греко-католицьких капітул в близька й наявна. Можливо, — що будемо свідками відновлення *колошиньої християнської спільноти*; не знати, хто в цій партії буде верховодити: чи більше «сталистично» настроєні люди Хомишина, чи більше охочі до кооперації із «світським табором» політики із св. Юра. Без огляду однак на це нинішній процес «радянізації» і клерикалізації, який поки що створює в Галичині надзвичайно погану атмосферу, в остаточних своїх вислідах приспішить очищення цієї атмосфери. Бореба знати, що ці ферменти йдуть виключно серед інтелігенції у Львові й більших містечках. Село стоїть від них остронь — і це надзвичайно додатній прояв.

На селі не почувався зросту пі москово-фільських і польнофільських тенденцій. Український селянин у Галичині з усіх своїх лих і всього горя виніс науку залишої терпеливості й витревалості. Неподатливість широких українських селянських мас на деморалізацію, імпортот-

вану зізовіні й ширену потім власними таки яничарами, є тим світлим моментом, який дозволяє усі найбільш негативні прояви українського життя під Польщею судити таки під кутом *оптимізму*.

—рк.—

Львів 15. XI. 1929.

Міжнародний огляд.

У цілім ряді європейських держав по-мічаємо від кількох тижнів *поворот до внутрішньої політики*. Хвиля зовнішньо-політичного заінтересовання, яка у цім році позначилася етапами паризької конференції знатоків, плану Юнга, конференції у Гаар і Х. Сесії Ліги Націй в нена-чеб у відповіді і на порядок дня приходить проблематика внутрішніх фронтів. Закордонні міністри відходять переходово в тінь, а на передову лінію політичної оцінки стають прем'єри, партійні і групо-во-суспільні діячі.

Характеристичним висловом цьої тенденції були останні події в *Італії*. Мусоліні *переформував* свій уряд, творочи ряд самостійних міністерств, згл. іменуючи де-в'ять нових міністрів. До цього часу більшість міністерств була зосереджена ви-ключно в його руках. Цілком несподівано для широких кругів суспільності він пе-ревів у половині вересня радикальну ре-форму кабінету, пороздавав окремі теки своїм найближчим співробітникам, при чим доводиться особливо підкреслити, що теку міністерства закордонних справ ді-став дотеперішній закордонний секретар Гранді. Зате характеристично, що зали-шаючись надалі прем'єром і дійсним про-відником італійської політики у всіх ре-сортах і ділянках, Duce затримав для се-бе теку міністерства внутрішніх справ. Отже Duce віддає в цілім ряді ресортів почин у чужі руки й затримує для себе що-лиши становище контролючого чинника, зате всю свою ініціативність зосереджує на внутрішній політиці. Того роду розвиток справи показувє наглядно, що італій-ський вождь, здається, вважає європей-ський зовнішньо-політичний розвиток на-деякий час закінченим, неначе зов-нішньо-політичне оформлення Європи мало увійти в період своєрідного застою.

Переформлення італійського кабінету багато коментовано у світовій пресі, доба-чуючи в потягненні Мусоліні своєрідну тягу до децентралізації, а за тим і «тягу до демократизації», деяку «переоцінку ідей диктатури», загальнож, тенденцію притягнуту до співираці в державі і над-

державою автономні сили й суспільні еле-менти. І справді, оскільки маємо тут у першу чергу до діла безсумнівно, з мірою чисто технічної адміністративної доціль-ності, оскільки теж не є можливо запе-речити, що крок Мусоліні має також свій глибший політичний підклад. Ясна річ, що коли принципові особистості справед-ливо віддається провідне й діюче місце в розвитку суспільно-політичного життя, то завсіди треба одночасно остерігатися пе-ред гіпертрофією цього принципу. Нема найменшого сумніву, що в існуючій си-туації Мусоліні, за що він не взявся, що не робивби, він скрізь і на кожнім кроці стрічається зі самим собою: усе виросло з його почину, в усім видно його руку, його думку, його волю. Італія нині як отої стократній відгомін; щоб Duce не сказав, йому з усіх усюдів ззвучить у від-гук те одне слово: Мусоліні. Але тут на-сувався питання: що ж далі? Що буде, коли цього мужа не стане? Втримається фашизм? Чи знайдуться люди, що будуть його ідею продовжувати, її до розвитку життя достосовувати, її зберігати? Осьтак Мусоліні творить нині особистості, посту-пається своїми прогративами, дав поле для чужого почину. Дивлючись на іта-лійські події зі ширшої перспективи, ми бачимо в отиих внутрішньо-політичних пе-реоформленнях тенденцію Мусоліні до здійснення себе не тільки в сучаснім, але й у майбутнім, тенденцію до закріплення свого чину. Мусоліні створив, викував нові, справді величні форми державного життя нації. Тепер іде про їх спосіння знутра, їх органічну зросіль. Звідси теж поворт во до внутрішньої політики. Звідси теж експерименти з Великою Радою, з кабінетом тощо. І в ту площину падуть теж дальші характеристичні події італій-ської політики, отже дальше оформлення боротьби Мусоліні, передусім на релігій-нім фронти.

У вірі, самій по собі, Мусоліні бачив міній цемент, що мигби знутра споїти його твір у моноліт, щоб він міг витри-мати іспит довговікової історії. Його кон-кордат із папою був вимовним покажчи-

ком цьої тенденції. Але виросли теж немалі труднощі у площині його церковної політики. Він знає, що маючи апробату церкви, він не тільки зможе надати величезні духові й етичні цінності й замісти своєму творові, але теж, маючи піддержку церкви, він запевнить своїй державній праці довговікове тривання. Однак виходячи в першу чергу з ідеї держави, він бажає мати церкву в державі а не понад нею. Звідси теж конфлікт. Починаючи від Гайнріха IV., а кінчаючи Бісмарком, десятки державних мужів мусіло йти гіркою дорогою до Каноси. Піде нею колись і Мусоліні? Ідея Мусоліні є ясна і проста: втягнути церкву в центр держави, зробити її державним елементом. Навіть більше: використати універсалістичні тенденції церкви в перспективах зовнішнього розвитку своєї держави, попросту довести свій альянс із церквою так далеко, щоб її універсалізм поставити в деяким відношенні на службу своїй державно-італійській ідеї. Ватикан з усіх сил борониться проти цьої тенденції. Осьтак, помимо конкорду, бачимо дальші признаки ляtentnoї, хоч і скритої, боротьби поміж обома чинниками: у половині вересня папа звернувся у промові до італійських паломників, членів «союзу католицької молоді» із промовою, в якій висловився проти контролю держави, тобто фашизму, над цюю організацією. У відповідь папі цілий ліс фашистської преси почав бурливо шуміти. Бачимо остаток, що й після заключення конкорду сутевий конфлікт між церквою і фашизмом не перестав існувати і вже сама церковна проблема досить важлива, щоб оправдати зворот Мусоліні до внутрішньої політики.

Активізація внутрішньо-політичного фронту виявилась ще найбільш яскраво і драматично в Литві. Ще на початку серпня литовський прем'єр і диктатор, Вольдемарас, прямів участь на Х. сесії Ліги Націй. Його особа станула в Женеві в осередку уваги з нагоди розконтріювання атентату, що його плянував вождь литовських емігрантів Плечкайтіс, «засідаючись» на німецькій території на Вольдемараса. Моглоб було завадитись, що відкриття заговору значно скріпить внутрішню позицію Вольдемараса; якож було, однаке, загальне здивування європейської преси, коли два тижні пізніше Вольдемарас подав свою демісію. Щойно тепер стало очевидним, що вже «здавна знали зважничені», а власне, що особистий режим Вольдемараса зробився настільки невинносимим, що в самім таки його кабінеті зиявилась і де-дамі зросла в силу безкомпромісова опозиція, особли-

во з боку його дотеперішнього внутрішнього міністра. Мимо зростаючої опозиції Вольдемарас всежтаки втримувався завдяки підтримці президента держави Сметони. Виявилось, однаке, що і Сметона, старий боєвий товариш Вольдемараса, змінив фронт, і сам пішов по лінії опозиції. Вольдемараса усунуто. Наскільки внутрішні литовські суперечності були загострені і взаємна нетерпимість а то й ненависть безкомпромісова, показує факт, що крім вимушеної демісії Вольдемараса ще в добавок арештовано. Швагер Сметони Тубеліс, який обняв провід кабінету, не виявив ще своєї політичної лінії настільки, щоб можна було доглянути, оскільки в гру входять тут що-лише елементи чисто внутрішнього характеру, чи теж є тут замішані чинники зовнішні. Після демісії Вольдемараса заповідано *urbi et orbi*, що литовський курс закордонної політики залишиться незмінний. Дивлючись зовнішньо-політично, запат стоять так: чи існує поміж внутрішньою литовською кризою, а теперішнім зовнішньо-політичним оформленням Європи, особливож з перспектив франко-німецького зближення, певний причиновий зв'язок? Виглядає воно так, непаче в існуючій зовнішньо-політичній ситуації диктатура, як явище і засіб для зовнішньої політики, мала увійти у стадію ослаблення чи навіть упадку. Зміни в італійському кабінеті і криза Вольдемараса є симптоматичні. Щож торкає литовців то питання дається поширити ще остаточки, що своєрідне завершення кола європейського зовнішньо-політичного розвитку ослаблює позицію саміх таки Литви, передусім з перспектив франко-німецького порозуміння. Ситуація є того роду, що німці, перевівши штреземанівську ідею «замирення на західному фронти», тепер мабуть повернуться до політичної проблематики свого Сходу. Чи не зрозуміли може провідні литовські мужі, що в процесі вирішування східних німецьких кордонів, Литва стоїть перед небезпекою, що вона послужить об'єктом рекомпенсації в німецько-польськім змаганні. В існуючій зовнішній ситуації французи, які щораз виразніше стають перед загрозою англо-саксонського політичного фронту, будуть підпирати до певної міри змагання німців за ревізію їхніх східних кордонів. Франція ніколи не обслабить Польщу. Тому робиться знову акутною можливість, що жертвою цього генефту впаде Литва. Вольдемарас зі своєю політикою плястука міг дуже легко послужити притокою для польського окупантівного насоку, особливо в тім випадку, колиби поляки мусіли робити німцям

уступки у справі коритаря чи навіть Шлеська. Запит стоять тепер так: чи крім противеності чисто внутрішнього характеру, упадку Вольдемара не треба також інтерпретувати в той спосіб, що літовці не хочуть в того роду ситуації подавати площин до нападу ззовні? Того роду можливості існували ляtentно й вони виникали завсіди, скільки разів приходив період франко-німецького зближення. Перший такий момент мав місце в 1926. р., другий на весні 1928. р. Нині ця загроза виростає перед Литвою у третє. Вольдемарас був завсіди червону плахтою, що могла послужити полякам для віправдання їх нападу. Ту червону плахту нині сховали й навіть замкнули під ключ. Невже стоїмо перед періодом польсько-літовського зближення, як відборонної літovської мірі перед можливостями майбутнього?

Активізація внутрішньо-політичних фронтів, характеристична взагалі для європейської політики останніх тижнів, виявляється теж дуже маргантно в державах, які складають т.зв. «систему пuanкарізму», отже в Чехії, Польщі, Югославії і Румунії. У *Чехословаччині* бачимо дві справи, що майже цілком відвертають увагу чеських мас від цього, що твориться нині у площині закордонної політики. У половині вересня *розпущено чеський парламент і сенат* перед упливом каденції. Це ставлять у деякий звязок із *процесом проти словацького посла др. Туки*, якому зроблено закід державної зради, а саме, що він провадив акцію у напрямку відірвання *Словаччини* від Чехії, при чому послуговувався активною мадярою, особливою грошовою і розвідчою підтримкою. Туку засуджено на 15 літ тюрми. Характеристично, що дра Туку поставили словаки *мимо засуду*, або радше, якраз для цього, на перше місце своєї автономістичної словацької лісти. Не від речі буде згадати, що на початку вересня чеська преса живо обурювалась, що в раді міністрів, де в той час дебатовано тайні мілітарні договори, приймали участь також німці і словаки. Ця обстановина вказує на те, що чехи почувавуть свою систему настільки закріпленою, що можуть сміло піднімати боротьбу. Близькі вибори до законодатних установ послужать без сумніву далішою притокою для цього, щоб збільшити число чеських послів і тим самим централістичні працькі впливи. Правда, нині словаки ставлять на перше місце своєї виборчої лісти др. Туку. Це своєрідна заповідь безкомпромісності в дальшім змаганні словаків за автономізм. Але з другого боку, отверта

протиавтономістична кампанія чехів показує, що чехи цього на далеку віддалі не бояться й мають мабуть рацію, бо особливо словацька молодь не стоїть одним фронтом за словацькими автономістичними чи навіть самостійницьким проводом. У даний мент не є виключене, що чехи настільки сильно оборонять свої позиції при виборах, що в наслідку зможуть собі дозволити знову на т.зв. «чеський кабінет», отже без німців а може й без словаців.

Три роки парламентарного подружжя з міщанськими німецькими партіями мали безсумнівний наслідок, що Чехія, до певної міри й на доволі довгий протяг часу, внутрішньо сконсервувалась. Це скапіталізував Бенеш передусім назовні. Цей довголітній спокій на міжнародному, особливо чесько-німецьким фронті, придбав Чехії багато довірря за кордоном, викликав враження значної чеської спосібності й державної закріпленисті. Замітне заворушення на внутрішнім чеськім фронті робить однак у немалій мірі враження політичного маневру, щоб відвернути увагу чеських мас від політичного ставання за кордоном. Стоїмо в ситуації, де помітно заплутується і місцевими таки вризається лотеперішня простота й послідовність чеської політичної закордонної лінії. Був час, коли ім'я Бенеша звучало в Європі як звінка шляхотна монета. Нині можемо ствердити свого роду сумерк його особи, якусь сіру тінь, що лягла вінoperек його зовнішньо-політичної дороги. Великі дні Бенеша припадають на час розвитку системи пuanкарізму. У тім часі Чехія грала роль кліщової противіменецької потуги. Ця політика була побудована передусім на противіменецьким завданні, нині витворюється, однак, ситуація, неначеб передпосилки для того роду пuanкарівської, виразно противіменецької, політики мали де-далі змінитись і Чехія стояла перед надходящим примусом перевести перегляд своєї зовнішньої політики. Минулий десятилітній період європейської політики був характеристичний для союзницьких конструкцій у роді французького пuanкарізму, системи італійського ревізіонізму, системи англійського бльокадового коаліційного фронту проти большевиків тощо. Цей період неначеб закінчений. Очевидне творення англіосаксонського політичного бльоку починає щораз більше відділовувати на Європу. Зовнішньо-політичні фронти попресувались у такий краївид, що старі позиції пuanкарізму, фашистського ревізіонізму тощо стоять пустарем. Чехія, Польща, Югославія, все це неначеб

втратило раптом дотеперішню ціль свого зовнішньо-політичного існування, свою провідну зовнішньо-політичну ідею. Це хвилеве незорієнтовання у дальшім розвитку ширшої світової політики, взагалі ж незорієнтовання у можливостях спеціально європейської ролі в тім розвитку спричинює певну констернацію у цілому ряді держав, яка виявляється перш за все в доволі ненормальний активізації внутрішньо-державних справ.

Цілком подібну ситуацію бачимо також у Польщі. Оскільки в Чехії маємо без сумніву, до діла з державою богато більш квалітативних вартостей ніж Польща, і деяка констернація та незорієнтованість у дальшій лінії своєї зовнішньої політики, ще далеко не пересуджує стабільноти самої держави чи хочаб особистої позиції др. Бенеша, то зате в богато примітивнішій й імпульсивнішій Польщі втрата своєї зовнішньо-політичної лінії і несвідомість майбутнього привела передусім до особистого захитання позиції Залєского. Поляки вже від довшого часу інстинктивно здавали собі справу, що за кордоном Польщі твориться щось не добре, що Європа, сама по собі, стоїть перед цілком новими можливостями й що в дальшій розвитку справ та роля, яку призначено Польщі з волі Клеманса Й Пуанкаре, буде силою лодій піддане ревізії. Ми бачили доволі рапідний поворот Польщі в орбіту системи фашизму, неначеб Польща насилу хотіла собі найти нових союзників, нову систему свого зовнішньо-політичного закріплення. На конференції у Гаагі виявилось, що поляки не допустають до вирішування тіснішої франко-німецької проблеми. Залєски не був у стані створити іunctum поміж звільненим Надренії а своїм Східним Льокарно, яке йому принеслоб гарантію західніх польських кордонів. У всякім разі Польща стала перед загрозою франко-німецького порозуміння, яке зрештою скриває в собі своєрідні «паневропейські» тенденції. Проти-німецька легенда пушкарізму неначеб стихає, зате поляки стоять перед можливістю, що внаслідок розвитку відношень поміж світовими потугами створиться згодом або франко-німецько-італійський, т. зв. паневропейський бльок проти бльоку англіосаксонського, або порозуміння англіосаксонського капіталу виможе засобами своєї політики тісну співінспекцію Німеччини і Франції. Так чи інакше, поляки гублять свою проти-німецьку позицію. У тій ситуації Залєски не міг встановити свого гарантійного iunctum і не виключене, що Пілеусдік його вкінці прожене. І зновуж

таки наслідком тій неорієнтованості назовні приходить попросту зі закономірною силою активізація внутрі. Ми бачимо дивачні конференції Пілсудського з опозицією, бачимо, як знаменитий полковник і суспільний міністер, Пристор, організує нагінки на ППС; із тих перспектив є дуже правдоподібне внутрішнє загострення курсу пілсудчини, яке тим разом дуже легко може висловитись у нагінці на українців. Осьтак кружляють по Варшаві непровірені думки про можливість розвязання української парламентарної презентації й арешти цілого ряду послів, про можливість репресій, походу на наші економічні установи тощо. Справа укладається щею остильки, що по букві закону, польський сойм мусівби зібрались до кінця жовтня на бюджетову сесію; у той спосіб вирішення внутрішньо-польської ділами: парламентаризм чи диктатура, стара чи нова конституція, все це спричинює таку внутрішню польську колотнечу, що цього вповні вистарчє, щоби відвернута увага від тих нових дійсностей, які творяться за кордоном.

Подію того самого внутрішнього характеру, що вповні зуміла заняти увагу цілої держави було перетворення чи там перейменування «Короліства Сербів-Хорватів-Словенців» у «Короліство Югославії». Давніших 36 округ держави замінено на 19 банатів, переведено адміністративну реформу, все це неначебто з мотивів «остаточного зліквідування сербсько-хорватського конфлікту». Але й тим разом за зміною зовнішньої стигети не йде зміна внутрішнього змісту. Ціле оте перейменування і звязана з ним адміністративна реформа, це пішо інше як тільки черговий засій у поборюванні хорватів. Вже сам уклад нових банатів показув, куди веде дорога цьої «реформи». Цього «переустрою» вистарчило, щоб вновні аборсувати увагу новоспечених «югославян» від подій на зовнішнім фронті, або радше від тих угруповань і нових зовнішньо-політичних світових комбінацій, які скриваються поза хвилевою маскою спокою на західнім фронті.

Теж саме в Румунії. Починаючи від поїздій в Лупенах а кінчаючи на цілком «несподіванім» дозволі параністичного уряду повернути «еке-принцові» Каролеві до краю, ми бачили цілий ряд замітних внутрішніх подій, які довели до активізації внутрішнього фронту. Румуне теж неначебто не бачать, що діється назовні, мають повні руки справ у власнім нутрі. Більш усього робить їм клоніт неменше знаменита від «югославянської» адміністративна «реформа», скарикатуризована

«добра воля» цараністів, з цього часу як добились вони до жолуба і влади. Нікого цю «реформою» не позискали, але за те богато втратили. Неспокой і заговори поміж старшинами, активізація лібералів, заповідь повороту «королевича» до краю, ось симптоми внутрішньої румунської ситуації.

Зовнішньо-політична непевність, скривана поза внутрішньою метушнею, особливо замітна в системі пuhanкарізму, але вона теж захоплює Літуву, Італію а навіть у деякій мірі Болгарію і Грецію. Іде тут взагалі про кризу європейської зовнішньо-політичної думки. Виявляється, що європейські держави не зможуть залишитися на вигроблених позиціях, і що від тепер неначебто починається *новий період зовнішньо-політичного європейського оформлення*. Вихідні точки цього процесу позначають такі події, згл. ситуації: *справа англо-саксонського політичного збликовання і реальна можливість європейської політичної консолідації*.

У січні й лютім ц. р. факт сильного британсько-американського напруження зробився настільки очевидний, настільки загрозливий і безпосередньо реальний, що можна було з деякою сміливістю твердити, що рано, чи пізно це напруження покінчиться катастрофальним розривом. Проти себе стояли дві величезні конкуренції потуги: Америка наспіх розвивала свою флоту, Англія, не маючи для цього фінансової спроможності, шукала собі флотових союзників навіть за ціну далекодільних уступок на континенті. Цього союзника нашли англійці у Франції. Японія виявляла тенденції приступити до цьої спілки. Зате Америка, покладаючись зрештою віовні на свої автаркійні сили, працювала грішми й дипломатією в Москві, приготувавши ССР до насоку на англійців в Азії. Позначились два фронти, тут Англія зі своїми трабантами, там всемогуча Америка з ССР за своїми плечами.

Пів року пізніше бачимо цілком протилежну картину. Поміж Англією й Америкою, які тільки що гострили на себе зуби й тихцем кували зброю, ідуть успішні розброяючі переговори, антагонізм паде до зera, обі держави робляться з ворогів приятелями. Звідки цей зворот?

Англійська політика дуже часто міняє засоби, зате ніколи не міняє своїх цілей. Їхня ціль: ідея Імперії. Ще донедавна була вона динамічна й керувалася бажанням найбільшого розросту. Нині ідея Імперії є статична, бо вчорашній воюючий імперіалізм здобув у дійсності вже все, що могло собі колинебудь бажати

britannійське серце. У великій війні англійці здобули рештки цього, що хотіли здобути. Передусім відбрали німцям іхні кольонії, а крім цього створили Middle East Empire. Правда, вони матимуть ще немало турбот їхніми переднє-азійськими здобутками, зокі вони їх політично перемінить й уложать органічно у свою світову імперську систему. Останні події в Палестині, в Арапії в Египті й ін. показують, що справа йде не так уже легко. Але як основну рису сучасної британської політики треба підкреслити: насиченість, сатурованість, тенденцію не до територіального росту, але перш за все до зберігання. Зате в ту станичну імперську ціль вповні вміщується тенденція до господарських економічних здобутків. Вимовним виразником цьої тенденції є поїздка лорда Д'Аберона, колишнього британського посла в Берліні до Південної Америки — неначебто в цілях студій. Іде тут очевидчаки про місію англійського капіталу на простор Південної Америки. Нині вже нема нічого такого, що Англія могла здобувати гарматами. Звідси теж страх перед чужою зброєю, перед війною, яка могла закввестіонувати всі британські здобутки. Скільки там війн і не велось, Англія нічого більше вже здобути не може. Осьтак тенденція до патофізму, до спокійного використання і стравлення своїх попередніх здобутків іде крізь усі шари англійської суспільноти й усі три підставові політичні групи: консерватистів, лейбористів і лібералів. Фраза про світовий мир не є для англійців фразою. Вони його широ бажають.

Англія мала дві можливості повести так свою політику, щоб цей мир собі забезпечити. По однім боці Атлантику на європейських руїнах і «мирових» договорах залишилась Франція зі своїми трабантами. Із другого боку Америка. Не можучи гарантувати світового миру з бази своєї splendid isolation, англійці мусили із кимсь звязатись. Іх вибір упав на французвів. Це з двох причин. Раз, що англійці потребували французвів як європейського фронту проти ССР а друге, що тільки флотова сподука із Францією давала англійцям перевагу над Америкою. А власне Америка ставала щораз гострішим суперником і то якраз у тій площині, в якій ще англійці могли щопен буде здобувати, отже у фінансовій. Але американці цьої франко-британської сподуки не настрипились. Навпаки, вони підняли наступ. Найперше розклили фронт європейських держав, потенціяльно триманий у франко-британській руці, своїм золотом. Потім перейшли в наступ

політичний за допомогою накту Келлога. Повели настільки зручну політику, що захитали довірі англійців до свого союзника Франції — і навпаки. Цього союзу неможливо було втримати. І англійці змінили фронт та покидаючи Францію, перекидаються още в бік Америки. Англьосаксонське зблъковання дає ідеї довготривалого світового миру доволі стійкий підмурівок. Це англьоамериканське зближення тим більше реальне, що існує можливість спільноті праці у площині економічній.

Цей відворот від Франції позначається доволі цікавими й навіть драматичними етапами. Англійці прегарно поділили між собою ролі. Консерватисти заступали концепцію французьку. Лейбур і взагалі англійська демократія концепцію американську. Відстуپ позначився від виборів у травні ц. р. Найперше Сновден заявив, що не признає реформентації франко-британських воєнних боргів, яка кривить Англію. Це був сигнал. Вперше політика робітників розгорнулась вповні на репараційній конференції у Гааг. Різкий фронт Сновдена супроти французів мав на ділі не так уже здобуття кількох десятків репараційних міліонів для Англії більше, як радше зломання політичного престіжу Франції. Тим методом англійці дорешіти отріялись зі слідів недавніх ще французьких політичних об'єктів. Із черги лорд Сесіль переводить на X. сесії Союзу Народів гостру кампанію у справі *роздроблення на континенті* й тим дуже сильно бе Францію. Згодом з англійського боку підноситься в Женеві почин, щоб *уніфікувати пакт Келльтона з пактом Союзу Народів*. Практична ціль акції полягає в цьому, щоб унеможливити превентивні санкційні війни, передбачені в пакті Союзу, щоб осьтак замкнути французам фірточку для якоїнебудь нової європейської веселі «воєнки». Далі англійці приступають до договору про *обов'язковість міжнародних судів у Гааг* — і тим дорешіти внеможливлюють французам політику внутрішньо-європейських інтервенцій. Франція знайшлась в деякій зовнішньо-політичній ізоляції.

У міру цього, як розвивався протифранцузький дипломатичний фронт англійців, ішов теж розвиток тактики наближування до Америки. Англійці найперше вели балашки з американським амбасадором у Лондоні, відомим генералом Доусоном, шукуючи бази для флотового порозуміння. Ті балашки покінчилися настільки успішно, що де-далі відкрилася можливість для подорожі прем'єра Мекдональда до Америки, щоб особи-

сто вигладити останні ріжниці, та оскільки не заключити нову, тим разом британсько-американську антиantu, то бодай прийти до політичного gentleman agreement, що у своїх практичних наслідках буде вповні однозначне з формально заключеною антиantu. І справді, під кінець вересня Мекдональд вийшов до Америки. Було передвчасним губітись в допущеннях на тему, як виглядає зміст його політичних балашок і рішень. У всяком разі, на випадок, коли бote порозуміння було справжнє і цілком випадало по думці Мекдональда, цілій світ стояв перед перспективою світового миру на протязі принаймні кілька десять літ. Збройна, фінансова й політична сила обох партієв в така велітенська, що всяки спроби організованого спротиву в зорі засуджені на почву безвиглядності. Факт існування англьосаксонського силово-політичного бльоку відпечатавши розвиток світової історії на протязі десяток літ і власне з цієї точки отворюються цілком нові площини для постановки європейської політики.

Причини, які з другого боку спонукають Америку на цей альянс з британськими, лежать по суті в тій же ідеї економічної експансії, що й у випадку британців. Американці потребують миру для скапіталізовання своїх воєнних завоювань, американська релігія бізнесу і prosperity настільки опанувала ментальність енкі, що вони радо йдуть на компроміс, оскільки він дає їм можливість спокійно продовжувати свої гешефти. Війна псує бізнес і не кожна війна може принести такі баріши як остання велика різня поміж європейцями. А вже війна з британськими цілком не заповідає доброго гешефту. Тому американці її радо виминають, радо діляться покищо сферами світових економічних впливів, як довго взагалі існує й існувати можливість виповнювати своїми капіталами «фінансово пусті простори». Підставою порозуміння є гіпотеза про можливість спільноти заробітків десь «на боці». Співідіяня англьосаксонців витворюють в Європі цілком нову політичну ситуацію, яку можна окреслити коротко в той спосіб: англьосаксонці будуть намагатись створити з Європи політичний бльок під певною супремацією англьоамериканського капіталу. Європа робиться своєрідною цього капіталу для його походу на простори європейського Сходу, азійського Західу і Північної Африки. Ми стояли б осьтак перед конкретною можливістю створення своєрідної англьосаксонської Паневропи, яка свою природою і своїм змістом буде чимсь дія-

метрально протилежним до цього, як оту Паневропу плянує собі нині Брітанія, а ще вчора, у цілком інших формах плянував її Штреземан.

Із цьої точки отворяється можливість трактування європейської проблеми теж у площині організації проти-англо-саксонського силовополітичного бльоку з бази Європи. Симптоматичним у цім відношенні був цілий ряд протестів Франції, Італії і Японії проти англоамериканського порозуміння, або радше, проти флотових переговорів англо-саксонців поза пілочими названих тут держав. В Європі щораз більше будеться свідомість і зрозуміння цього, що на практиці означатиме для «старого світу» англо-саксонський аліанс. Це є початок егіпетської неволі Європи в панів долара. Але та свідомість є в дійсності безсила. Оборонне збрьюковання Європи вимагало так ґрунтової зміни європейських відносин і передусім уневаження версальського диктату, так основної ревізії європейської ментальності, що консолідація на протиамериканській і протианглійській базі є так добре як виключена. Європейська пісня здається покищо віденськана.

У тих перспективах вирнає однакоже одно питання: оскільки це, обговорюване тепер скрізь, англо-американське порозуміння має вигляди на тривалість? Оскільки вже тепер можливо взглянути у зміст англо-американського морського компромісу та освідомити собі його історію, можна сміло твердити, що рах *anglo-saxonice* після трохи не стойте *sub specie aeternitatis*.

Перш за все у розгляді тих справ треба пильно виминати вислову «англо-американське розброєння», бо про таке немає мови. Цей вислів зводить проблему в неправильну площину розгляду. Для повного зрозуміння справи треба знати події і розвиток т.зв. «Вашингтонської конференції» 1921—22. р. Щойно в тих днях доходить вага тодішніх подій вповні до свідомості широкої людської маси. Це була перша велика і вдатна спроба Америки скапіталізувати баріші великій війни передусім у силовополітичному відношенні. Якраз на тій конференції встановлено для морських сил відношення 5 : 5 : 3 : 2 : 2 в порядку: Америка, Англія, Японія, Франція, Італія. Отже, що на кожних п'ять великих американських чи англійських кораблів не могло випадати більше як три японські або два французькі чи італійські. Ця умова відносилась по-кишо тільки до великих боєвих кораблів, т.зв. дренавтів чи супердренавтів. Англо-саксонцям вдалось таким чином від-

тиснути Японію на третє, а обі інші європейські держави аж на четверте місце. Революційним зате було в тій умові признання флотового зрівняння Англії й Америки, — з тим однаке обмеженням, що ця умова не є обов'язуюча для всіх інших типів морської зброя. Це значить, що кожна потуга могла будувати скількість кружляків, підводних лодок, тощо; цілком по своїй вподобі. Усталено однаке, що нормальні кружляків не сміє мати більше як 10.000 тон водовитиснення. Почались осьтак горячкові збросння і будова кружляків. Але вже в 1921—22. р. Американці станули на тім, що принцип відношення 5 : 5 : 3 : 2 : 2 має бути ростягнений на всі роди морської зброя. У 1925. р. Америка поробила перші кроки в напрямку певного здійснення своєї тези, однаке без наслідків. У 1927. р. запросив американський уряд до Женеви Англію і Японію як зainteresованих, а Францію і Італію як глядачів. Конференцію однаке вже по кількох днях сторпедовано й то з обох боків, англійського й американського. Англійська позиція була вже спочатку негативна. Зате щойно недавно виявилося, що американська пароплавна індустрія тримала на конференції своїх агентів, які за дорогі гроті мали обов'язок конференцію зірвати. Імя одного з них розкрито і справа Шерера наробляла в останніх часах в Америці дуже багато шуму. У хвилині, де англо-саксонське порозуміння мабуть здійсниться, малого Шерера вішають: збросння зробились такби мовити неактуальні. Мімо женевської невдачі Америка не закипула плянів вибити Англії з рук її морську зброя. Ситуація, яка витворилася після Вашингтонської Конференції, виявилась в дійсності для Америки остильки некорисна, що англійці побудували цілу масу малих, т.зв. віншингтонських кружляків завбільшки 10.000 тон, що при розташованні англійських посілостей і богацтві флотових пунктів означало для Англії перевагу. Зогляд на територіальну збрьюкованість і деяку замкненість між двома величезними океанами Америка могла послуговуватись щониш короблями великого типу, які були здібні переборювати пустарі обох океанів без цього, щоб потребувати флотових пунктів, яких Америка в тій мірі, що Англія, у світі не посідає. Томуто Америка виставила слідуючу тезу: або Англія знизить число своїх кружляків до американського стандарту, або Америка підвищить число своїх кружляків до стандарту англійського. Консервативний уряд Болдуіна не хотів іти ні цію ні другою дорогою, але ви-

брав третю і в 1928. р. заключив фльотовий альянс із французами. Одночасно англійці намагались здобути собі допомогу Японії. У тій цілі японський дипломат граф Ушіда їздив до Лондону. Напруження досягло на переломі 1928—29. р. свого вершка. Американці дали до зрозуміння, що їм зрештою однаково, з ким буде вязатись Англія. У данім разі Америка заявила готовою розбудовувати свою флоту так довго, доки не осягне звільнення з англійцями і їх всіми можливими союзниками: Японією, Францією й ін. Ale мусіло прийти ще щось крахе: американці висунули проблему «свободи океанів». Англійці стояли, розуміються, на своїм «старім праві» безоглядно бльокади свого противника. Американці заявили, що вони признають принцип свободи океанів, т. з.н., що в разі поважного випадку бльокада цього чи іншого англійського противника їх нічого не буде обходити, і вони будуть з тим противником торгувати. Вороги Англії не є ще одночасно ворогами Америки й горе тоді британцям, якщо вони важились би зачіпати американські пароплави. І американці швидко доказали, що вони не роблять жартів. В американських законодавчих палатах проходить біль Кулідж про будову перших 15 кружляків на протязі найближчих трьох років. Це помогло. 26. січня 1929. р. заявив Чемберлен в одній промові в Бірмінгем, що Англія признає Америці звільнення в питанні кружляків. Ale Чемберлен не висловився конкретніше, як він собі це звільнення представляє. Осьтак 5. лютого 1929. р. американський сенат ратифікує закон Куліджа і перших п'ять кружляків ідуть на верфти. Запахло порохом.

4. марта 1929. р. Кулідж і Келлог відішли, на їх місце прийшли Гувер і Стімсон. Гувер почав гру на два боки. Раз запропонував англійцям сходини в тій справі, а з другого боку підмінував франкобрітійську антанту, ставлючи на французьку точку погляду у справі французьких континентальних збройних резервів. Це зломило англійців остаточно. У Лондоні тимчасом прийшов до влади Мекдональд. Цей підніс до гори обі руки. Зогляду на те, що обі сили послуговувались ріжкими типами кораблів, американці клали вагу на кораблі великих, англійці ж на малі так, що трубою було винайти базу паритетності. Тоді американський адмірал Гілері Джонс вигадав т.зв. «дюймову міру» (yardstock), якою найдено можливість оту ефективну рівність поміж американськими великими й англійськими малими кружляками встановити.

Вислід був той, що американці будуть мати перевагу у великих, а англійці в малих кружляках. Оскільки Кулідж вибрав першу дорогу: підвищити американські кружляки до стандарту Англії, оскільки теж Гувер намагається іти шляхом протилежним і зменшити англійську флоту до стандарту Америки. Осьтак Англія не потребує своїх надвишкових кружляків затоплювати, однак не буде нових і передвчасно вилучув зі служби старші річники, аж доки не осягне числа 50 кружляків. Американці будуть їх за те мати 41. Тимчасом Америка матиме 21. великих кружляків, а Англія тільки 18. Усього Америка хоче мати 315.000 тон збройної флоти і признає Англія 340.000. Існує що ріжниця на 30.000 тон, але нею ніхто собі голови зарадто не ломить.

Вислід? Дійсна програна Англії, яка є засуджена на застій в будові своєї морської сили в той час, коли американці будуть добудовувати, щоб осягнути аж 1936. р. повне звільнення з англійцями. У тій ситуації Америка може спокійно йти на франко-britійський пакт, на протязі найближчих 7 літ Америка буде постійно збройтись, а Англія розбрюватись. Крім цього, пілком не вирішено проблеми «свободи океанів». І має рацію «Observer» з 2. грудня 1928. р., коли каже: «якщо буде можливо вирішити це питання, то все буде вирішено, якщо його не вирішите, то нічого не буде вирішено». І власне тут скривається корінь проблеми. Чи є це все розброяння? Чому не піднімуть англійські адмірали протесту? Англія хотіла мати 70 кружляків на 500.000 тон. Дістане 50 кружляків на 340.000 тон. Мекдональд підніс до гори руки, в Лондоні зрозуміли, що їм зброяння і перегони з Америкою не під силу. Ждуть тепер, як вже часто в історії, на час і вірять що він для них працює. Потіщусь їх стара вироблена максима wait and see! Ждати й дивитись. Уся решта якось приде. Коли була небезпека справжнього розбросння, невже тихо сиділи американські фльотові фанатики, люде із big navy посту. Для чого мовчати? Видно вдоволені Видно заспокоює їх факт, що Америка буде будувати, більше навіть, як це передбачував у своїй програмі Кулідж. В отій раху anglo-saxonica перед веде Америка. Із бази репараційних конференцій вона творить, за політичною підтримкою Англії, єдиний європейський фронт; щораз більше розростається, щораз ширше дебатується проект європейського репараційного банку, отої бази, на якій буде побудований

американський уклад Європи. Іде велика, хоч і повільна, мобілізація. У тім світі ціла десятиліття європейська гра шуанкарізму, ревізіонізму тощо виглядає як кордонні міністри. Замовки противенства, Перестали вояжувати по всій Європі за діточкою забавка. Замовки противенства. всяких балканських і балтійських договірних пактів: європейські держави почали затурбовано займатись своїми внутрішніми справами, не знаючи, як їм бути й що їм робити назовні.

Зате Троцький збирається знову їхати до Кремля і мабуть пойде. Мабуть тільки в червоній Москві прихильно скоплено ритм години. У хвилині, коли очевидчики готовиться наїзд доляового капітулу на Схід Європи, і то капітулу політично обеднаного, приходить хвиля великої небезпеки. Знаменні є умови Троцького, які він поставив у справі повороту. Передусім виключення порозуміння з Лондоном. Потім полівіння курсу й нова

гра на всесвітню революцію. Большевізм буде мабуть боронитись. Цей капітал має дві можливості почати з бази обеднаної Європи наступ на Схід, або засіб економічної блокади, або засіб мирої пенетрації шляхом усякого роду плянів Дугса для Росії тощо. Обі дороги в тожсамі зі зломанням большевизму. І є з тих перспектив ще цілком невідомо, в що обернеться успішна місія Довгалевского в Лондоні в справі навязання англо-радянських відносин. Одно майже певне: що евентуальний поворот Троцького до Москви означатиме відборону большевизму на смерть і життя.

Із тих перспектив розвиток міжнародньої політики заторкає теж безпосередньо нашу справу. Оскільки будуть справдіжуватись усі повище описані тенденції і можливості, останні теж гостріше стоятиме перед нашою політикою обов'язок займати виразне становище.

15. X. 1929.

Порай.

Огляд господарського життя країн кольоніальних та напівкольоніальних.

З усіх країн Азії та Африки незалежними можна вважати лише Японію, Хіну та Туреччину (формально незалежними державами являються також Персія, Афганістан, Сіям та Абесінія) тоді як решта знаходяться в кольоніальній або півколононіальній залежності від Великобританії (Египет, Південна Африка), Франції (Індохіна, Альжир), Голландії (Індонезія), Злучених Держав (Філіппіни), Японії (Корея), Росії (Сибір, Далекий Схід, Закаспійські та Закавказькі терени), Бельгії, Італії, Португалії та Еспанії.

Одна лише Великобританія опанувала тереном до 26 міл. кв. кіл. (з Океанією, яка має 8,5 кв. кіл. і до 9 міл. населення) із населенням коло 430 міл. душ (в Азії до 7,5 міл. кв. кіл. із понад 360 міл. нас., в Африці понад 10 міл. кв. кіл. й коло 60 міл. нас.). Так само Франція посідає до 14 міл. кв. кіл. простору й понад 60 міл. населення (в Азії 860 тисяч кв. кіл. і коло 25 міл. нас., а в Африці понад 13 міл. кв. кіл. із понад 35 міл. нас.). Далі Голландія посідає т. зв. Індонезію (Борнео, Суматра, Ява) із тереном понад 1,8 міл. кв. кіл. і з більше 50 міл. нас.; Бельгія посідає Конго (2,4 міл. кв. кіл. з населенням коло 20 міл.); Португалія Анголу, Мозамбік (2,4 міл. кв. кіл. та понад 8 міл. нас.); Італія — Лібію, Самалі та Ерітрею (2 міл. кв. кіл. та понад 3 міл.

нас.); Еспанія — частину Мароко та деякі острови (300 тисяч кв. кіл. та до 1 міл. нас.). Вкінці Росія захопила під своє панування в Азії коло 17 міл. кв. кіл. простору з населенням понад 43 міл., а Злучені Держави філіппінські та інші острови з тереном до 300 тисяч кв. кіл. із населенням понад 12 міл.

Не треба забувати, що формально самостійні — стіопська Абесінія (900 тис. кв. кіл. із населенням коло 12 міл.) та муринська республіка Ліберія (100 тис. кв. кіл. з населенням понад 1,6 міл.) фактично теж знаходяться у становищі кольоніальних країн. Далі, такі терени, як Зовнішня Монголія та Непаль треба лише умовно вважати незалежними від Росії чи Великобританії. Крім того Японія посідає до 300 тис. кв. кіл. кольоніальних теренів із населенням коло 23 міліонів душ (Корея, Формоза, Південна Манджурія, частина Сахаліну та острови Королінські, Маріянські й інші). Отже в Азії (41,9 міл. кв. кіл. та 1,1 міл. нас.) лише коло 14 міл. кв. кіл. простору з населенням коло 560 міл. душ являються незалежними країнами, а саме Японія (388 тис. кв. кіл. 62 міл. нас. без кольоній), Хіна (11 міл. кв. кіл. понад 450 міл. нас. разом з Тибетом, хінським Туркестаном та внутрішньою Монголією, які власне можна вважати хінськими кольоніями) Сіям

(518 тисяч кв. кіл., до 10 міл. нас.), Афганістан (635 тис. кв. кіл., до 10 міл. нас.), Персія (1,6 міл. кв. кіл., понад 10 міл. нас.) та Туреччина (873 тис. кв. кіл., коло 12 міл. нас.). Фактично тільки Японія та почасти Туреччина, а нині Хіна поволі вже здобули, або здобувають собі також господарську незалежність. Правда, Хіна в боротьбі проти англо-японської колоніальнії залежності все більше попадає в залежність від американського капіталу, який за останні роки почав захоплювати також хінський ринок збуту. Інші азійські «незалежні» країни, як також африканські (наприклад Египет з 1 міл. кв. кіл. простору та понад 14 міл. нас.) являються колоніями чи напівколоніями промислових європейських держав. Ці переважно аграрні країни визнані в дійсності європейський капітал може гірше, ніж Великобританія т. зв. свої «домінії» (Австралія, Зеландія, Південна Африка). Вже нічого й згадувати, що решту колоніальних теренів, якто Індія, Мароко, Алжир, Туніс, ріжні арабські країни або муринські терени Європа вважає лише дуже вигідним для себе ринком збуту або джерелом технічної сировини чи споживних продуктів. Правда, у деяких своїх колоніях європейський капітал робить також ріжні інвестиції, оскільки там можна дуже вигідно визискувати місцеву, справді дешеву робочу силу, або де можна легко поширити добування палива, особливо нафти, чи налагодити розвиток тої чи іншої дуже необхідної або вигідної для метрополій галузі промисловості.

Цілком зрозуміло, що великі й навіть дрібні імперіалістичні держави ніколи добровільно не відмовляться від цього панування над своїми колоніальними теренами, поки самі, поневолені нині, народи Азії та Африки, досягнувши належного ступня культури та цивілізації, не відкинуть «опіки» промислово-фінансового європейського капіталу таксамо, як відкинули вони місію європейського християнства в попередній період експансії торгівельного капіталу. Країни колоніальні шляхом упертої боротьби за своє визволення таксамо, як колишні європейські колонії в Америці, стануть справді незалежними та будуть відігравати належну ім ролю у світовім господарстві, що треба памятати, що більшість простору Азії та Африки не надається до європейської колонізації. От напр. в Індіях із населенням майже 345 міл. душ передбуває всього до 0,5 міл. європейців, а в півдні Африці європейців нема й з міл. (з чого коло 1,6 міл. у південній Африці,

а в північній всього коло 1 міл., і до 0,4 міл. у середній). Таксамо в голландській Індонезії в лише 0,3 міл. європейців на 50 міл. місцевого населення. Характерно також що Японія за час свого 25-літнього панування в Кореї та південній Манджурії спромоглася переселити туди всього до 0,5 міл. душ японців (з чого коло 0,4 міл. у Корею, яка нараховує до 20 міл. населення). Правда, Великобританії вдалось цілком скolioнізувати Австралію та Нову Зеландію, але саме ці домініони добилися найбільшої незалежності від метрополії та загрожують у будуччині може й зовсім відділитися від Великобританії. Таксамо Росія спромоглася заселити Сибір та почасти Далекий Схід, але закавказькі та закаспійські терени на 80—90% мають своє тубільне населення і змагаються за відділення від Росії. Не відомо, чи вдається Росії достаточно захопити навіть Далекий Схід, бо туди почали сунути за останні роки корейці та хінці. Отже невиключено, що в будуччині Росія втратить також Далекий Схід, бо росіян там навіть менше, ніж українців, а монгольські расі значно легше опанувати цими теренами, ніж дуже далекій Москві. Недавній російсько-хінський конфлікт у Манджурії лише дрібний епізод у дальніших змаганнях Хіни, Росії а також Японії за панування на Далекім Сході.

Боротьба колоніальних та взагалі поневолених народів за своє визволення буде все зростати. Комінтерн мав надію використати цей визвольний рух для своїх цілей; та російські комуністи зазнали нової поразки в Азії якраз тому, що Совітська Росія намагалася під ріжними гаслами та притоками поширити своє панування й на хінські терени, як пе свого часу вона зробила на Україні, на Кавказі тощо. Європейські соціалісти нині вже перестали галасувати про визвольну місію соціалізму й обмежуються тільки балаканням про світовий мир та про всякі спілки держав, забуваючи про те, що сотні міліонів поневолених націй змагаються за свою волю, що устійнення Європи і світу на ґрунті сучасних відносин лише зміцнює поневолення та визиск колоніальних країн та пригноблених націй не лише в цілому світі, але також в Європі. Країнам колоніальним та націям поневоленим нема чого покладати будь-яких надій на соціалізм чи комунізм, що дбають про інтереси промислових націй, таксамо, як не було підстави покладати ім свої надії на визвольну місію християнства. Лише власними силами, себто шляхом тяжкої боротьби та використову-

Р О З Б У Д О В А Н А ЦІ І

вания ріжких імперіалістичних чварів і суперництва великих держав, зможуть кольоніальні країни здобути собі кращу долю.

Отже не диво, що Азія без совітських теренів, посідаючи до 18,7% світового простору (коло 25 міл. кіл.) та коло 52% усього населення, добуває (без азійських теренів союзного союзу) лише 80 міл. тон вугля (6%), 3,4 міл. тон залізної руди (2,1%) та 13,7% міл. тон нафти (7,6%), що вона продукує тільки 2,2 міл. тон ча-вуну (2,5%), до 2,1 міл. тон крипі (1,8%), 0,09 міл. тон міді (4,5%), 0,01 міл. тон олова (0,7%), 0,03 міл. тон цинку (1,8%), до 1 міл. тон манганової руди (25%) та понад 100 міл. тон цинкової руди (70%). Такий низький рівень розвитку металургії та добування вугля і ріжких руд (особливо залізної) пояснює не те, що Азія не має належних природних богацтв, бо одна Хіна має удвічі більше покладів вугля, ніж Великобританія, а Індія лише на половину менше від останньої; Азія посідає досить великі поклади руд та колірових металів. Цей низький рівень пояснює брак місцевих капіталів, а також те, що європейські чи американські капіталісти зовсім незацікавлені розвитком азійської металургії та звязаної з нею металообробкою чи машинобудівельної промисловості. Вони вчасти навіть вивозять руди та металі з Азії, а довозять туди чавун, сталь, машини і всякі металевироби. Так Великобританія не лише не дбає про розвиток індійської металургії, але напаки, перешкоджає місцевому капіталові її розвивати, довозячи до Індії вироби власної металургії. Мало того, вона на підставі високих мит забезпечує своїм власним виробам індійський ринок збути, поборюючи таким робом суперництво інших країн. Таку саме політику провадять також інші європейські метрополії у своїх кольоніях в Азії, а разом зі Злученими Державами та Японією визискають Хіну, Сіям, Персію ін. Цікаво, що Японія зовсім не посідає залізної та інших руд і мало колірових металів, а тому японський капітал добуває їх, а також почасти вугіль у Хіні (в Шандунзі та інших теренах) на правах концесій, що й уможливлює розвиток японської металургії. Такі або подібні концесії має також Великобританія та деякі інші країни, захопивши у свої руки хінський вивіз та довіз, у значній мірі також хінський внутрішній торг, залізниці, банки й ін. Тимчасом хінська нація не мала від цих концесій та взагалі міжнародного капіталу великих користей, бо власна її важка й навіть легка промисловість розвивалася дуже кволо, а

чужоземний капітал лише безоглядно визискував і визискує Хіну, хоч вона й уважається «незалежною» країною.

Не дивно отже, що Азія має усього понад 120 тисяч кіл. залізничої дороги (коло 10%), із чого в руках Великобританії понад 100 тисяч кіл., що Азія посідає дуже малу торгівельну флоту (понад 7%, із чого Японія має до 6,4%) і майже не має автоперевозу. Тому саме Азія ще й досі відіграє дуже малу роль у світовім торзі, даючи всього 11% світового вивозу і 9% світового довозу. Себто, її питома вага у світовім торзі вносить усього 10% (за останні 15 років ця питома вага просто піднеслась, бо в 1914. р. виносила лише 7,5%). Тому напр., національне майно Хіни виносять тільки коло 20 міліярдів доларів, себто воно майже 20 разів менше від національного майна Злучених Держав, що мають майже чотири рази менше населення. Так само національне майно Індії досягає лише 22 міліярдів доларів, отже воно є майже 5 раз менше від майна Великобританії, тоді як населення останньої майже 8 разів менше.

Азія має також дуже малу легку промисловість (хемічну, шкіряну, паперову, навіть тютюнову, цукрову та прядільну), хоч і посідає всі необхідні для її розвитку умови та сировину. Проте пануючі держави світу вивозять з Азії сировину, а довозять ріжні фабрикати. Так Азія продукує 1,7 міл. тон бавовни (25%), понад 10% вовни і коло 88% сирого шовку, а тимчасом має замалу прядільну промисловість і тому довозить велику кількість прядільних виробів. Це тому, що Азія нараховує тільки 18 міл. веретен (10%) і мусить значну частину бавовни, сирого шовку та навіть вовни вивозити до Великобританії чи до Європи взагалі, а шовк теж до Злучених Держав. Наприклад Індія та Хіна вивозять чимало бавовни або шовку, а довозять ріжні вироби з них. Характерно, що також Японія довозить звідтам бавовну, а вивозить вироби бавовни та шовкові саме до Хіни й почасти до Індії та інших азійських теренів. Виріб штучного шовку, за винятком незначного в Японії, власне в Азії не існує.

Азія посідає рівнож замалу цукрову продукцію, яка дає лише 70 міл. сотн. цукру (28% світової) і тому Східня Азія довозить чимало цукру з Америки, а такі країни як Туреччина, Персія та арабські терени довозять з Європи (між іншим з України). Цукрова продукція (тростинний цукор) поширенна лише в Індії, Індіанезії та на Філіппінах і Формозі, себто в цілком кольоніальних країнах. Продукція ціютону теж недостатня, а саме дає вон

коло 2,5 міл. сотн. (17%); найбільше вона поширене в Індонезії, в Японії, в Туреччині та на Філіпінах. Продукція кави виносить лише 0,9 міл. сотн. (5%), а какао коло 1 міл. сотн. або понад 20%. Зате Азія посідає монопольну продукцію чаю, а саме до 95% (з чого Індія та Цейлон дають більше половини, а решту Хіна, Індонезія та Японія і Формоза).

Щодо продукції пшениці, жита, ячменю та вівса, то Азія, за винятком пшениці, переважно з кліматичних причин їх власно майже не управляє. Вона продукує лише до 32 міл. тон пшениці (головним чином Хіна, Індія, Туреччина, Персія, Японія та Корея), коло 9 міл. тон ячменю (Індія, Японія, Корея) і від 0,2 до 0,5 міл. тон жита та вівса (Манджурія та Корея). Зате продуктів Азія понад 90% рижу (переважно Хіна та Індія, а почасти Японія, Індохіна, Індонезія, Корея та Філіпіни). Крім цього в Хіні дуже поширені культури сої, а в південній Азії ріжні олійні рослини. Азія продукує лише до 6 міл. тон кукурудзи (Америка понад 90 міл. тон) і всього коло 3 міл. тон бараболі (Європа понад 120 міл. тон). Вона власне зовсім не продукує льону та коно-

пель, а зате дає майже 100% джуту (з чого Індія понад 95%) та понад 90% кавучку (переважно малайські острови та Індонезія, а почасти Індія та Індохіна).

Скотарство в Азії теж не стоїть на належній висоті. Рогатої худоби має Азія понад 186 міл. штук (коло 30%), але дуже мало коней, а саме коло 10 міл. штук або 10% (правда, там намісць коней вжи-вають верблюдов, ослив та ішаків); так само має вона лише коло 15% овець і всього до 25% свиней.

Замало забезпечена Азія також лісом, а крім того лісова площа розподілена дуже нерівномірно й тому, наприклад, Японія довозить значну частину будівельного лісу переважно із Сovітського Союзу. Так само дуже мало забезпечена лісом мала й особливо середуша Азія. Справжнього лісового господарства в Азії власне нема.

Щоб виразніше зясувати роль деяких азійських країн у світовім господарстві землі, подаємо окрему таблицю, помінувши такі країни як Афганістан та Сирію, а також цілий ряд інших арабських країн (Геджас, Ірак, Палестина й ін.), які не відиграють значної господарської ролі.

	Японія	Корея	Хіна	Індохіна	Сіам	Індія	Індонезія	Персія	Туреччина
Простір у міл. кв. кіл.	0,38	0,22	11	0,7	0,51	4,6	1,8	1,8	0,78
Населення в міл.	62	20	450	22	10	345	53	10,2	12
Залізнична дорога в тис. кіл.	18,4	1,5	12,3	2,4	2,3	61	3,6	0,7	3,5
Добування в міл. тон: вугілля	32	1	21	1,3	—	22	1,5	—	1,2
— зализної руди	—	0,3	1,4	—	—	1,3	—	—	0,4
— магнісової руди	—	—	—	—	—	0,9	—	—	0,08
— цинкової руди	—	—	9	—	8	53	34	—	—
— нафти	0,4	—	—	—	—	2,2	—	5,8	—
Продукція в міл. тон: чавуну	0,8	—	0,5	—	—	0,9	—	—	—
— криці	—	—	1,2	—	0,4	—	0,5	—	—
Продукція в міл. тон бавовни	—	—	0,5	0,5	—	1,13	—	0,03	0,02
Кількість веретен в міл.	5,8	—	3,5	0,3	—	8,4	—	—	0,1
Продукція в міл. тон: цукру	5,3 ¹	—	—	1,1	—	34	24	—	—
— чаю	—	0,5 ¹	—	0,9	—	—	2,6 ²	0,5	—
Продукція в міл. тон: рижу	11,5	3	24	6	5	48,2	5,2	1,2	—
— пшениці	—	0,8	0,5	19	—	—	9,6	—	1,9
— ячменю	—	1,7	0,8	1,7	—	—	3,2	—	0,8
Кількість в міл. рогатої худоби	1,6	1,7	24	5,3	4,1	147	7,8	3,5	4,1
— овець та кіз	—	0,1	0,5	27	2,1	1,4	70	3,4	9,2
— свиней	—	0,7	1,2	77	0,7	0,9	—	1,1	—
— ослив та ішаків	—	—	—	—	0,8	0,4	2,5	1,4	0,4
— коней	—	1,7	—	—	0,2	4,5	0,4	0,3	0,4

Із таблиці ясно видно, що ціла Азія добуває зализної руди майже втричі менше ніж сама Великобританія, що вся азій-

ська металургія менша від української, що Азія добуває зализної руди майже втричі менше від Німеччини, що азійська пря-

¹⁾ З Формозою.

²⁾ З Цейлоном.

дільна промисловість лише вдвічі перевиншує французьку, що Азія продукує цукру лише п'ять разів більше від Чехословаччини. Правда, Азія добуває чимало нафти та мanganової й особливо цинкової руди, а також продукує велику кількість кавчуку та джуту. Це тому, що Європа та почасти Америка поширили цю добувальною промисловістю для задоволення власних господарських потреб. Таксамо Азія вивозить велику кількість чаю та сирого шовку й чимало рижу та бавовни, а довозить машини й металевироби взагалі, мануфактуру, цукор та різні інші предмети. Характерно, що Японія та Індія довозять у значній кількості також чавун та крицю для будівлі залізниць і почасті машин, пароплавів тощо, бо вони мають вже (особливо Японія) власну машинобудівельну та металобіорбну промисловість, але посідають дуже незначну металургію. Зокрема необхідно підкреслити, що Японія, ця одинока до певної міри промислово-аграрна країна в Азії, має замало розвинене сільське господарство, а також незабезпечена лісом, і тому довозить пшеницю (від 0,5 до 1 міл. тон річно), мясо та будівельний ліс. У звязку з безнастаними внутрішніми чварами Хіна теж довозить нині у значних розмірах риж, пшеницю та інші споживні продукти, бо у країні запанував голод у наслідок загального занепаду власного сільського господарства, яке взагалі не стало, що на належнім ступні розвитку. Так Хіна, маючи 100 міл. нас. більше від Індії, продукує рижу, пшениці та ячменю лише до 45 міл. тон, під час коли Індія 61 міл. тон.

Взагалі треба зазначити, що Азія є нині дуже відсталим та вбогим континентом у порівнянні з Європою та Америкою. У будуччині такі країни, як Хіна та Індія, наслідуючи приклад досить швидкого господарського піднесення Японії, безперечно зможуть визволитися з тої кольоніальної неволі, в якій вони перебувають нині. Правда, не треба забувати, що на їх безмежніх просторах із так величезним населенням неможливо в дуже короткім часі досягнути того темпу господарського піднесення, а зокрема упровіслювання, яких добилася протягом останнього півстоліття Японія.

Ще в гіршім політичнім та господарськім положенні опинилася Африка. На її просторі (29,9 міл. кв. кіл. із 150 міл. душ) існують лише дві «незалежні» країни, а саме Абесінія та Ліберія, як також дві «напівнезалежні» — Египет та Південно-африканська спілка (англійська домінія). Разом ці чотири країни посі-

дають 3,2 міл. кв. кіл. терену з населенням до 35 міл., а решта Африки (26,7 міл. кв. кіл. з коло 115 міл. нас.) являється звичайною европейською кольонією. Правда, такі французькі кольонії, як Альжир, Мароко та Туніс формально є арабськими султанатами під протекторатом Франції, але в дійсності між ними та іншими французькими кольоніями, як Східна Африка (4,8 міл. кв. кіл. і коло 13 міл. нас.), Екваторіальна Африка (2,2 міл. кв. кіл. і до 3 міл. нас.), або Мадагаскар (0,58 міл. кв. кіл. і 3,6 міл. нас.) ріжниця дуже невелика. Бо Франція на всіх своїх кольоніальних теренах веде однаковісеньку політику визиску, як це звичайно робить Великобританія чи інші європейські держави на своїх. Так вони вивозять з них технічну сировину та споживні продукти, а довозять вироби власної промисловості, захопивши в свої руки не лише зовнішній торг, але також внутрішній ринок. Що Європа не дбає про господарський розвиток Африки, це видно з того, що остання не має не тільки власної металургії (Південно-африканська спілка почала тепер власними силами розвивати металургію), але навіть придільної промисловості, шкіряної, цукрової, тютюнової тощо, хоч має для їх розвитку певні можливості.

Правда, Африка живе що-лиш у початковій стадії розвитку капіталізму, і тому навіть її сільське господарство, а зокрема скотарство, ще дуже мало розвинені. Так Африка, посідаючи 22,8% світового простору та 7,6% населення, добуває лише коло 13 міл. тон вугілля (0,9%), 0,2 міл. тон нафти (0,1%), до 2 міл. тон залізної руди (0,2%) та понад 0,16 міл. тон мангану (4%). Хоч на африканськім терені нема дуже великих покладів вугілля чи нафти, але зате існують там досить значні поклади колірних металів, добування яких знаходиться ще в зародку (Конго добуває до 0,1 міл. тон міді (7%)). Лише добування золота та діямантів у Південно-африканській спілці досягнуло справді широких розмірів, бо більше половини світової продукції. Таксамо Альжир та Туніс добувають велику кількість фосфату (понад 5 міл. тон). Африка продукує лише коло 4% пшениці, до 6% ячменю, 3,5% цукору (цикру, вівса рижу та бараболі вона продукує навіть менше ніж 1%, а жита, льону, конопель зовсім ні), 3% тютюну, коло 10% какао, до 4% кави, 7% бавовни та 9% вовни. Нарешті Африка посідає лише 8% рогатої худоби, 2% коней, 1% свиней та 13% овець. У дещо країні стані ніж сільсько-господарська продукція находитися аф-

риканське скотарство. Не треба також забувати, що в Африці у значних розмірах поширені культура винограду, оливкового дерева та ріжніх овочів, що до певної міри, значно збільшує питому вагу африканського сільського господарства. Лісом Африка забезпечена навіть менше, ніж Азія, а лісовоє господарство є там ще в першінім стані.

При такім становищі народного господарства, без власної торгівельної флоту й при дуже слабо розвиненім перевозі (залізнична дорога досягає лише 50 тисяч кіл., з чого майже 38 тисяч кіл. у руках Великобританії). Африка не відображає належної їй ролі у світовім торзі, а тому питома вага її виносить лише 2,2% (в 1913. р. 2,1%). Зрозуміло, що майже цілій цей торг тримаються в руках європейські метрополії, які вивозять ріжну спирину та споживні продукти, а довозять вироби власної промисловості.

У значно кращім стані знаходитьться т.зв. Океанія (англійські домініони Австралія, Нова Зеландія та дрібні острови). Посідаючи 6,5% простору та лише 0,5% населення, Океанія добуває 17 міл. тон вугля (1,2%), коло 10% олова, понад 4% цинку та 0,1% міді. Австралія спромоглася витворити власну металургію, про-

дукуючи 0,7 міл. тон чавуну (0,8%) та 0,5 міл. тон криці (понад 0,4%). Таксама має Океанія досить розвинене сільське господарство, продукуючи 4,5 міл. тон пшениці (коло 4,3%), до 4,5% вівса, 3% ячменю та 2% кукурудзи (0,2,5% бараболі (цукру та жита і тютюну). Океанія продукує дуже мало, а рижу, кави, какао, чаю, льону та конопель і бавовни зовсім не продукує. Вона має до 18 міл. рогатої худоби (3,2%), понад 105 міл. овець (до 20%), коло 2,8 міл. коней (3%) і понад 1,4 міл. свиней (0,8%). Отже не диво, що Океанія збирає коло 0,4 міл. тон вовни (до 30%) та вивозить не лише вовни (власної придільної промисловості властиво нема), але також велику кількість шкір, мяса, масла та сиру, як також пшениці — переважно до Великобританії, а також до Європи та почасти до Америки. Лісом Океанія забезпечена ще менше ніж Африка. Зате посідає чи малу власну торгівельну флоту і значно кращий перевіз (залізнична дорога має 48 тисяч кіл., а кількістю авт — понад 400 тисяч — перевищує цілу Азію удвічі а Африку майже втрічі).

Щоб виразніше зясувати роль цих останніх ми подаємо порівнюючу табелю.

	Египет	Туніс	Альжир	Мароко	Південно-африканська спл.	Австралія	Нова Зеландія
Простір у міл. кв. кіл.	1	0,12	4,3	0,41	1,2	7,7	0,28
Населення в міл.	14,3	2,2	6,1	5,6	7,1	6,7	1,5
Залізнична дорога в тис. кіл.	5,7	2,5	4	1,4	19	41,6	5,4
Добування в міл. тон: вугля	—	—	—	—	12,8	15	2
— залізної руди	—	0,8	1,9	—	—	0,9	—
— манганової руди	0,16	—	—	—	—	—	—
— цинкової руди	—	0,02	0,07	—	—	0,06	—
— оловянної руди	—	0,04	0,03	—	—	0,15	—
— цинкової руди	—	—	—	—	—	2,5	—
— нафти	0,2	—	—	—	—	—	—
Продукція в міл. тон: чавуну	—	—	—	—	0,1	0,7	—
— стали	—	—	—	—	—	0,06	0,5
Продукція в міл. тон: пшениці	1	0,28	1,1	0,6	0,24	4,3	0,2
— ячменю	0,25	0,16	1	0,9	0,03	1,2	—
— вівса	—	—	0,25	0,23	0,1	3	—
— кукурудзи	1,8	—	0,1	0,12	1,8	2,1	—
— рижу	0,3	—	—	—	—	—	—
Кількість в міл. рогатої худоби	3,2	0,4	1,1	1,9	9,8	14	3,6
— овець	6	1,4	9	8,4	32	81	24
— кіз	3	0,8	3,8	2,7	8,5	—	—
— свиней	0,2	0,02	0,1	0,06	0,9	1	0,4
— осілі та ішаків	0,9	0,16	0,45	0,6	0,8	—	—
— коней	0,2	0,08	0,19	0,18	0,9	2,4	0,35
Продукція в міл. тон: вовни	—	—	—	—	0,06	0,38	0,02
— бавовни	0,36	—	—	—	—	—	—
Продукція цукру в міл. сотн.	—	—	—	—	0,25	—	—

У табелю не враховані численні європейські кольонії у Африці тому, що вони стоять на дуже примітивнім ступні розвитку культури та цивілізації, а головно, майже не відіграють ніякої ролі у світовім торзі, хоч і мають певне значення для своїх метрополій. Поминена також така країна, як Абесінія, яка перебуває ще в майже феодальнім стані та в дійсності остас у сфері кольоніальної залежності від Великобританії, а почасті Італії. Ці кольоніальні терени ще не швидко зможуть досягнути належного господарського піднесення, а тим більше здобути собі політичну незалежність. Навпаки, такі арабські султанати, як Мароко на Тунісі, а особливо Альжир та Египет, вже й нині відіграють значну роль у господарськім житті та мають вигляди добитися тої чи іншої незалежності, бо нині цілій

арабський світ узагалі (зокрема в Малій Азії) знаходиться у стані свого національно-політичного ренесансу. Початково ці арабські країни мабуть спроможуться ві-бороти собі лише певну форму автономної державності, якою користаються, наприклад, такі англійські домініони, як Австралія та Південно-африканська спілка, але це буде тільки переходовим етапом до справжньої політично-господарської незалежності. Для української нації, що сама находитися у становищі колоніальної неволі під кількома окупантами, такі національно-визвольні рухи, як египетський чи індійський, а особливо боротьба турків та хінців за справжню господарсько-політичну незалежність, можуть бути лише добрим прикладом до наслідування.

Економіст.

Меморіял „Української Громади“ до Союзу Народів

Відома акція п. Шульгина в Союзі Народів послужила групі А. Лівіцького «вдячним» претекстом для поведення проти Проводу Українських Націоналістів «шаленої» кампанії. У своєму запальнихі стримлінні за всяку ціну «знищити» українських націоналістів названа група вживала методів явної брехні та інсінуацій.

Так спочатку п. Шульгин з «легким серцем» твердив, що він бачив у Комісаріяті Союзу Народів протестуючий меморіял від Проводу і що цього меморіялу він не може подати до загального відома згляду на те, що останній переховується в «таємних справах» Союзу Народів. Коли ж Провід прилюдно довів безпідставність і злобну провокативність твердження п. Шульгина то цей останній з питомою собі «винахідливістю» виступив із твердженням в другій редакції, а саме, що Провід не безпосередньо висилав меморіял (а дехоті «таємний документ», що «переховується» в Союзі Народів!..) але через «Українську Громаду» в ЧСР і в «союзі» з п. Галаґаном. Щоб доказати безпідставність і того твердження п. Шульгина, нище подаємо лист «Української Громади», разом з докладним наведенням тексту тої заяви, яку остання надіслала до Союзу Народів, передаючи відпис її до розпорядимости редакції «Розбудови Нації» в цілях вияснення цілої справи перед українським громадянством.

Категорично й в останнє заявляючи,

що у справі цієї заяви «Української Громади» Провід Українських Націоналістів не займає жадного становища та що подана була вона без усякої його участі, все ж мусимо обективно ствердити, що заява ця не лише не в «антинационально», але в дійсності і правдиво відбиткою еміграційного положення та річовою постановкою справи оборони прав української національності перед Союзом Народів.

Залишаємо в компетенції самого громадянства оцінити, наскільки заява ця є «шкідливо» для нашої справи, а з другого боку прийти до висновку, хто власне в цій цілій історії виказався «кайнівими» методами, спрямованими до свідомого, спекулятивного провокування та розбиття неінформованого еміграційного загалу.

**

Вельмишановий Пане Редакторе!

Не відмовте примістити у Вашому шановному органі наступне:

Офіціоз групи А. Лівіцького «Тризуб» у своїх чергових числах старається тенденційно й неправдиво представити справу передачі «Українською Громадою» в ЧСР заяви до Комісаря при Союзі Народів у справах еміграції.

Зокрема п. Шульгин у своїй статті в ч. 36 (192) «Тризубу» фальшиво освітлює цілу що справу, стараючись довести, ніби ця заява була протестом п. Галаѓа-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

на», а не заявю «Української Громади», головою управи якої є п. Галаган.

Щоб запобігти надалі ріжним перекручуванням та фальшуванням згаданої справи, зокрема тому, ніби заявя мала антинаціональний та негідний української громадської організації характер, Управа «Укр. Громади» в ЧСР подає до відома громадянства дослівний зміст (у перекладі) свого відношення до Комісара при Союзі Народів. Є він наступний:

До Пана

Високого Комісаря для справ емігрантів
Союз Народів — Женева.

Пане Високий Комісаре!

Маємо честь ласкаво просити Вас подати до відома Дорадчій Комісії для емігрантів, а також членам Союзу Народів ту нашу заяву.

Цілий світ був свідком тої завзятості і кривавої боротьби за національне визволення, яку український народ провадив протягом 1917—1920. р. р. Ця оружня боротьба провадилась головною *проти росіян і поляків*, які грубо потоптали право українського народу на самовизначення, напали на українську республіку й мілітарцю окупували її територію. Внаслідок перемоги російської та польської армії над чисельно меншою, боями й хоробами виснаженою українською армією та внаслідок окупації цілої території Української Соборної Республіки, поза межами своєї батьківщини опинилися десятки тисяч українських емігрантів із різних її частин, головним чином із українських земель, що входили у склад колишньої російської імперії та з Галичини. Становище позбавлених можливості повороту до рідного краю дає моральне право українських емігрантам рахувати на те, що міжнародна допомогова акція буде поширена також і на них.

Спочатку Союз Народів визнавав лише дві категорії емігрантів, представники яких були допущені до участі в роботі комісії дотично справ еміграції. Це були представники росіян і вірмен. Недавно членом цієї комісії став також українець п. Ол. Шульгин. Цей останній у своєму проханні з дня 30. серпня 1928. р., поданим панові Президентові Ради Союзу Народів, наводив аргументацію морального й формально-правного характеру, чому українські емігранти не тільки вважають себе

в праві, але й чують себе зобовязаними домагатись перед Союзом Народів свого права бути визнаними за окрему категорію еміграції, відмінну від росіян.

Приєдноючись в основних рисах до висловлення п. Ол. Шульгіном міркувань щодо приняття українських емігрантів під опіку Союзу Народів як окрему категорію, ми змушені однак ствердити, що в згаданім проханні п. Ол. Шульгіна нічого не говориться про українців-емігрантів із тих українських земель, які входять тепер у склад польської республіки, хоч становище цих емігрантів сутово нічим не відрізняється від становища українців-емігрантів із територій, що входять тепер у склад ССРС.

Пан Ол. Шульгин у своїм вище-згаданім проханні цілком справедливо не заявляє себе представником всієї української еміграції, бо він у дійсності з виразником бажань і стремлінь лише одного угруповання серед українських емігрантів, яке гуртуєтьсяколо осередку, що перебуває у Варшаві. Однаке більшість української еміграції не поділяє політичної концепції цього угруповання, а тим самим вона й не могла уповноважити представника цього угруповання заступати її перед Союзом Народів.

На підставі всього сказаного дозволяємо собі звернутись до Вас, Пане Високий Комісаре, з проханням підтримати таке наше побажання:

1) Призначати за окрему категорію емігрантів всю українську еміграцію незалежно від того, з яких частин національної української території вона походить.

2) Призначати право українських емігрантів на їх національне ім'я «українець», яке малобути означене у біженецьких пасах замісце означення їх «росіянин», «поляк» чи ін.

3) Попідтримати міжнародну допомогову акцію на українську еміграцію з усіх українських земель.

4) Допустити до участі в роботі комісії дотично справ еміграції заступника тієї частини української еміграції, інтереси якої не є тепер в комісії заступлені.

Сподіваючись прихильного відношення до нашого прохання, просимо Вас, Пане Високий Комісаре, приняти вислів нашої до Вас пошани.

За Українську Громаду в Чс. Р.

М. Галаган (в. р.)   Інж. Ол. Гайдай (в. р.)
голова.   секретар.

Скандал...

Іншої назви годі дати тій історії, яка трапилася з групою А. Лівіцького й соціал-демократичною фракцією п. Мазепи...

Історія ця дуже характеристична для цілої «державної діяльності» й морального обличча «уряду». У ч. 177 «Тризу́ба» військовий міністр «уряду», ген. Сальський, у статті п. з. «Шляхи боротьби», перераховуючи ті політичні групи, що визнають «уряд», вказав на соціал-демократів як на тих «які ставляться до Уряду лояльно і з ними цей уряд радиться у всіх важливіших державних справах»... Та несподівано ця справа дісталася фінал, якого годі було передбачати навіть найбільшим скептикам «тризубівської правди»...

Українські соціал-демократи, у відповідь на згадану статтю ген. Сальського, виступили перед суспільністю з «синьою книжечкою», що носить назву «Соціал-Демократичного Органу УСДРП» ч. I. Число це видано спеціально для того, щоб зробити відповідні спростовання у справі тверджень ген. Сальського, бо дві-три статейки, що там уміщені, не заслуговують того, щоб для них видавати окремий сшиток. В окремій декларації п. н.: «Від закордонної делегації УСДРП» соціал-демократи закидають ген. Сальському брехню і твердять, що жадного «уряду» вони не визнають, його не підpirаютъ, не радяться з ним «у важливіших державних справах» і т. д. Що більше, вони закидають «урядові» запроданство полякам і «ганебне ставлення себе в залежність від окупантів».

Стався, отже, нечуваний «ляпсус» із твердженнями «офіційного представника уряду»... Кожному, хто прочитав цю декларацію, перш усього насувалося питання: хто бреше? Державний центр чи соціал-демократи? Важко сказати, що саме привело соціал-демократів до думки видати цю декларацію.

Може соціал-демократам не подобалась та непотрібна щирість, з якою підійшов ген. Сальський до «державної таємниці»?.. Може декларація звінилася вислідом «сидження на двох стільпях» між «урядом» і ...П. Інтернаціоналом? Бо нібі як погодити цю декларацію з тим фактом, що соціал-демократи, п. п. Чикаленко, Ковальський та інші ретельно працюють в канселяріях «уряду»? А як-

що вони вже не є в партії, то чому ж власне партія використовує для відповідних нарад побачення зі згаданими особами? Взагалі — неясна справа... Однак, що у взаєминах «уряду» й соціал-демократів запали якісь зміни, і то негативні для «уряду», це вже справа ясна...

Про цю небажану для групи А. Лівіцького зміну відношення соціал-демократів не міг не знати ген. Сальський, як офіційний представник «уряду». А якщо так, то, справді, дивно стає та самопевність і... необережність, з якою ген. Сальський висував твердження про «співпрацю» з соціал-демократами, які ніби «визнають уряд»... Не може бути, щоби ген. Сальський... помилився! І в наслідках... конфуз, який може бути вибачений газетному репортерові, але в жаднім разі... міністрові уряду.

Справді, мусимо визнати якусь фатальну «злібність» універсівських міністрів постійно «помилатися». Не так давно, як знаємо, другий міністр, п. Шульгин, також виступав з «перевіреними» твердженнями проти українських націоналістів. Навіть «читав» меморіали до Союзу Народів, підписані Проводом У. Н. Також знаємо, що з того вийшло... Спостереження цих «помилок» приводить до одного висновку: група А. Лівіцького намагається підтримати своє існування при допомозі... «числа», яким, відповідно опинюючи, має на цілі ілюструвати, там де це треба, свою «вагу, вплив і авторитет»... Це число має бути заразом доказом «визнання уряду». Тут можуть бути люди, паперові партії й організації, неіснуючі після спеціального замовлення «інституції» і просто ...фікція. Ріжні «державницькі комбінації» полягають в тім, що при допомозі цих «розпухлих» чисел встановлюється «відсотки», які і слугують безпосереднім доказом «сили й визнання уряду» з боку еміграції, не кажучи, безперечно, «про ті міліони, що пereбувають на Україні».

Оце польовання за числом є сучасним «ударним завданням» універсівської політики. Своїм «стрілом» ген. Сальський хотів рівно ж придбати для «урядової колекції» зайвого по числу зайця...

Щож, побажаємо успіху «діячам» в іх дальших «колекціонерських» розшуках!..

П. Вигнанський.

Лист кубанця.

У ч. 6—7 «Розбудови Нації» в замітці Націоналіста «Лист з Болгарії» зазначено, що в Болгарії перебуває значна кількість кубанських козаків, серед яких поволі починає зароджуватись освідомлюючо-національний рух та розуміння української справи. Автор замітки вважає, що необхідно розпочати плянову працю серед кубанців, спрямовану до їх національного освідомлення.

Б. Цибульський, відповідаючи на цю замітку в ч. 36 (192) «Тризуба», зазначив, що задурно турбується автор «листа» долею кубанських козаків, бо за них потурбується їхній кубанський уряд та що, коли серед цих козаків пробуджується національний рух, то цей рух треба завдячити знову ж таки тому ж самому урядові. Нарешті Б. Цибульський по менторськи закінчує, що коли автор листа гадає приклади тут, себто в Болгарії, праці націоналістів, то серед кубанських козаків знайде дуже слизький ґрунт для праці «Проводу».

Міжтим треба знати, що зараз на еміграції є два кубанських уряди. Один з осідком у Білгороді в Югославії, це уряд генерала Науменка, якого вибрали військовим отаманом на острові Лемносі в Греції, р. 1921. невеличка частина членів «Кубанської Краєвої Ради» та представники військових частин. Вправді цей уряд виявляє активність і веде свою працю, але він стоїть цілком на російській політичній платформі й тому не провадить серед кубанських козаків ніякої української національної праці. Другий — це уряд п. В. М. Іваніса, якого вибрано на посаду голови кубанського уряду ще на Кубані. Однак конференція кубанських громадських і політичних діячів із бувших членів Кубанської Краєвої Ради, яка відбулась у Празі 1921. р. винесла постанову, в якій, між іншими, признає дальше перебування п. Іваніса на посаді в. о. військового отамана й голови уряду *шкідливим для інтересів Кубані*. Із концепту замітки Б. Цибульського видно, що він має на увазі «уряд» п. Іваніса. Цей останній «уряд» цілком бездіяльний та мовчазний, принаймні широким колам кубанської еміграції нічого не відомо про його яку-небудь працю.

Зате на еміграції в Чехословаччині є дві кубанські громадські організації, які ведуть серед кубанців українську національну працю. Це — «Громада Кубанців» та «Товариство Кубанців імені отамана

Якова Кухаренка при Українській Господарській Академії в Подебрадах».

«Громада Кубанців» — краєва територіальна громадська організація, у склад якої входять кубанці-українці, росіянини та горци; вона веде ріжнородну працю для задоволення правових, матеріальних і культурних потреб своїх членів. У сфері національно-українській «Громада Кубанців» спільними силами своїх членів, свідомих українців, передусім розмістила декілька десятків кубанців у ріжніх українських школах (українські матуральні курси, «Український Вищий Педагогичний Інститут» у Празі, «Українська Господарська Академія» в Подебрадах); частина цих кубанців уже закінчила ці школи й дісталася дипломи. Далі «Громада Кубанців» створила дуже добру бібліотеку з великим та добре підібраним відділом українських книжок, розіслала богато українських книжок кубанським козакам у Болгарії, Югославії і Франції, влаштувала богато публічних лекцій у Празі та в Подебрадах на ріжні теми з українського життя, видає «Інформацію про Кубань», де міститься також український літературний матеріял, видала великий інформаційний збірник «Кубань», підтримувала грошима ріжні українські організації та гуртки в Чехословаччині й поза межами її, врешті, при її матеріальній допомозі видано два числа політичного українського журналу «Наш Край». Українські впливи «Громади Кубанців» слідні скрізь серед кубанських козаків на еміграції, зокрема в Болгарії Громада зробила богато для пробудження серед кубанців української національної свідомості. Нажаль зараз ізза браку грошевих засобів та інших причин «Громада Кубанців» дуже зезуїла свою діяльність, у тім разі і в сфері української національної праці.

«Т-во кубанців ім. Кухаренка» в Подебрадах складається з частини кубанців, студентів «Української Господарської Академії» та молодих інженерів, які закінчили цю високу українську школу. Т-во твердо стоїть на українській соборницькій позиції. Мета цього Т-ва ясна і проста — виховувати своїх членів для майбутньої національно-культурної й політично-громадської праці на Кубані серед українського народу. Поруч цього Т-во провадить українську національну роботу серед кубанців, що живуть в Болгарії, Югославії, Франції і т. ін. Метою

цієї останньої праці є пробудити в кубанцях українську національну свідомість та поглибити й закріпити її, допомогти їм вилучитись з національної темряви, в якій вони блукають, познайомити їх з рідною культурою і взагалі допомогти їм зрозуміти та забагнути велику вагу української національної справи в цілості. З цією метою Т-во розсилало bogato листів, в яких подавало ріжні пояснення, інформації про український національний рух, як в західній так і східній Україні й Кубані, давало ріжні поради, відповіди на запитання й ін. Визначаємо тут, що за другу половину 1926 р. та за неповний 1927. р. Т-во лише в одну Болгарію надіслало кубанцям українських книжок — 123 і листів — 65. Ця праця Т-ва дала добре наслідки, про що свідчать листи козаків до Т-ва, в тім числі і листи з Болгарії. Нажаль і Т-во *Кухаренка* примушено сильно звузити свою діяльність з одного боку ізза браку матеріальних засобів, а з другого через те, що члени його закінчують Академію і залишають Подвібрadi — місце осідку Т-ва.

Отже ми стоимо перед фактом, що і «Громада Кубанців» і «Т-во Кухаренківців» із ріжніх причин зараз обмежили

українську національну працю серед кубанців на еміграції. Життя і практика показали, що добрий ґрунт для такої праці взагалі є. Якоже ставитися до цієї справи нам, кубанцям-соборникам, що стоимо за соборну Україну, у склад якої входила на певних політичних засадах Кубань і взагалі Північно-кавказькі землі, заселені українцями? Дуже просто. *Ми кубанці, мусимо й повинні витати всіх тих українців, які стануть вести між кубанцями українську національну акцію, спрямовану до їх національного усвідомлення незалежно від того, яка організація чи окремі особи це робитимуть.*

Б. Цибульському очевидно не подобається, що серед кубанських козаків разом із культурно-національною працею може вестися й національно-політична акція, небажаного йому напрямку. Та не треба забувати, що спершу йде національне освідомлення, а потім вже національно-політична організація. Щож до останньої, то саме діло та життя покажуть з ким підути національно свідомі кубанці-українці! Тому думку, наведену на початку цієї статті, треба вважати слушною і доцільною.

M. Задорожний.

Як „гетьман“ Остряниця компромітує українську справу перед чужинцями.

Ріжні видніші чужинці одержують від певного часу листи від опереткового «гетьмана» Остряніці, які є зайвою ілюстрацією надзвичайно шкідливої для української справи діяльності паяців тих тинів, що заробляють на хліб насущний досить оригінальними, як на українців, та не менш комічними способами, беручи «на кавал» легковірних чужинців. Тими способами є напр. наділовання наївних жертвовавців «ордерами» української «держави», роздавання «посад» генералів й інших військових достойників неіснуючої української «армії», уділовання українських «щляхоцьких», «князівських»

та інших титулів, заключування «державних» договорів із першим ліпшим легковірним чужинцем на експлоатацію замізниць тощо в майбутній українській «державі». До менш оригінальних способів належить висилання до видних осіб чужинного світу жебрацьких листів, що заразом є доказом злочинного тохштаплерства їх авторів.

Два такі листи в українським перекладі подаємо до загального відома, утримуючись від якихнебудь коментарів, просто тому, що вони зайві.

Блянкети листів мають таку фірму:

J. POLTAWEC-OSTRANICA

HETMANUS TOTIUS UKRAINAE FLUMINIS
DNIPR A DEXTRIS ET A SINISTRIS ET
KOZAKORUM DUX

що значить: «І. Полтавець-Остряниця. Гетьман цілої України по правим і лівим боці ріки Дніпро та вожд козаків». Листи підписані будь самим Остряницею, будь А. Вагнером, будь мають більше підписів. Зворотна адреса на ковертах подана слідуючо: A. Wagner, Paris-Clamart, 13, rue Louis Guespin. У листах наведено, щоб пожертви слати на таку адресу: D. de Goulay, Paris VII., 37, av. de la Motte-Picquet.

Зміст одного з листів у перекладі такий:

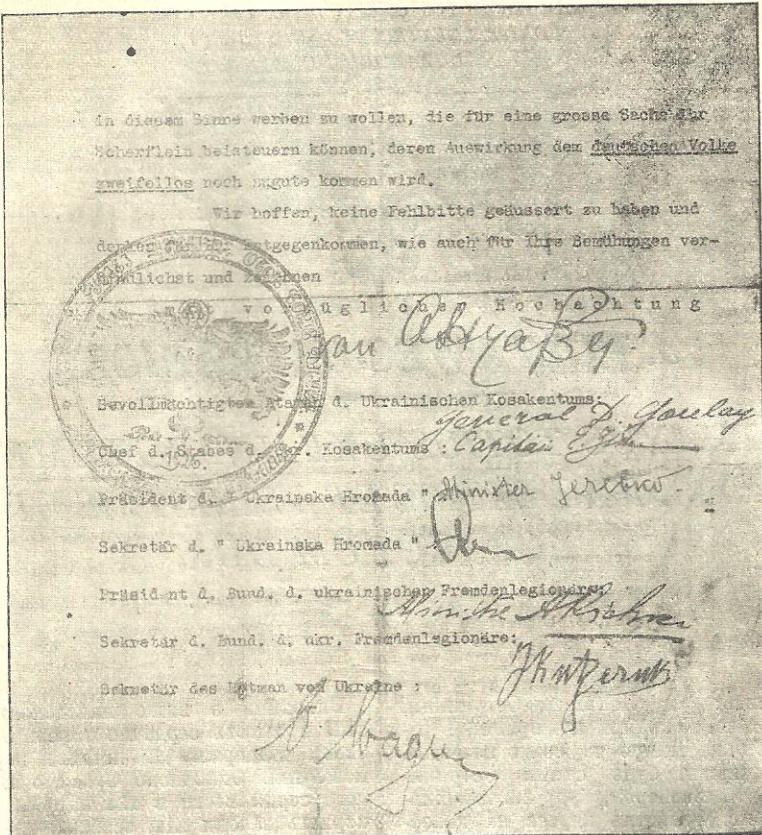
«Президія Українського Громадського Комітету у Франції (Українська Громада), Президія українців — членів Чужинецької Легії, як рівнож Найвища Команда Українського Козацтва поставили собі за завдання здійснити програму *наближення України до Німеччини*. На засіданні, відбутим дня 23. б. м. в Парижі, під головством Гетьмана І. фон Остряниці з України, постановили вище наведені союзи звернутися до визначіших німецьких осіб і національних організацій з проханням матеріально підтримати культурну працю українського визвольного руху з тою ціллю і метою, щоб таким робом можна було забезпечити *самостійність*.

Виходячи з више наведеного, підписані прохоять сердечно також Вас о *ласкаву* піддержку й зичливе переслання пожертви. Одночасно просимо Вас з цілого серця вести в тім напрямі в нашу користь заходи між особами та групами, що моглиби на цю високу справу зложити гріш, що в наслідку принесе *німецькому народові безсумніву* ще користі.

Маємо надію, що наше прохання не лишиться без наслідків і дякуємо за Ваше прихильне відношення, та, зобовязані за Ваші зусилля, останмо з високим поважанням — (печатка) фон Остряница. Уповноважений Отаман Українського Козацтва — генерал Д. Гулай. Шеф Штабу Укр. Козацтва — сотник Е. Цімм... (нечітко). Президент «Української Громади» — Міністр Жеребко. Секретар «Української Громади» — (нечітко) Президент Союзу українців із чужинецької легії — Міністр Акішко. Секретар Союзу українців з чужинецької Легії — І. Кучерук. Секретар Гетьмана України — А. Вагнер».

Пониже даємо фотографічну знимку з другої сторінки листа, на якій находяться підписи. Можливо, що хтось з «підписаних» буде чутися пошкодованим...

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

До іншого листа, якого з браку місця не наводимо, в отриманий слідуючий протокол, що його цитуємо в перекладі візьмости:

«Протокол

засідання правителства Української Козацької Республіки, відбутого дnia 14. липня 1929. р. в Парижі.

1) На початку засідання Гетьман України відчитав строго довірочний звіт і приказ з 6. липня 1929. р. Присутні міністри приняли до відома приказ для до кладного його виконання.

2) Як друга точка порядку дня, відчитав уповноважений Атаман Українського Козацтва наспівши відповіди на письма, вислані до 34 німецьких визначніших осіб та підписані президентами трьох українських організацій з проханням пожертв. З причини неясного становища осіб, в яких прошено малих пожертв, стверджено пасивне відношення Німеччини до ук-

раїнського питання. Німецькі кола не могли вийти назустріч проханню українських організацій, виправдуючись потребою спадності з огляду на неприємні репараційні сплати. Робила дивне враження обставина, що німецька сторона збуває подібними заявами поважний рух на Сході. Правителство Української Народної Козацької Республіки (У. Н. К. Р.) приняло ці листи до відома й висловило погляд, що становище німецьких визначних осіб до українського питання принесе некористні наслідки й то для самої Німеччини!

Крім тих листів, відчитано при цій нагоді також лист п. фон Курселя (Мюнхен). Правителство постановило широ подякувати п. фон Курсель-ові за його довголітню працю та напружені заходи в користь українського національного руху. Одночасно треба завважити, що українські емігранти в кожнім випадку ней-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

мовірно працюють для свого руху. Однак, щоб передусім дотримувати кроки з подіями на самій Україні, є необхідно збільшити темпо цілого апарату українського національного руху. Для вмоожливлення цього є на початок потрібні малі засоби, які лежать у спроможності німців.

Тому в даній хвилі необхідно порушити всі пружини, щоби можна було як власніше тепер наступає.

Правительство У. Н. К. Р. тому постановило просити окремо п. фон Курселя в тім напрямі отворити очі німецьким інтересентам, заки ще не буде запізно.

Тому, що і для У. Н. К. Р. «час це гроші», постановлено далі негайно звязатися також з іншими чужинними інтересентами.

3) Як третю точку порядку дня відчтено проект відозви правительства У. Н. К. Р. до українського народу. Цей проект приняло правительство одноголосно з тим, що мається її подати до загального відома при помочі викладів, преси й листовно до всіх українських організацій світу.

Одночасно кабінет просив міністра міліції, після висилки тої відозви виголосити реферат в «Український Громаді» в Франції на тему «Україна, вузол світової політики». Цей реферат має відбутися нараді 27. липня 1929. р.

Уповноважений Атаман У. К. має на прохання правительства поширити відозву на Україні, використовуючи до того свої звязки.

Першому секретареві міліції доручено зараз видрукувати 100. прим. цей відозви в українській мові й вислати їх до всіх українських організацій, як рівною до українських пресових бюр.

4) Далі відчитано заяву, яку правительство У. Н. К. Р. має вислати до всіх правителств світу. Ця заява була прийнята міністрами а президентові міністрів доручено передати через свою канцелярію цю заяву враз із залученiem маніфестом Гетьмана на французькій мові, найдали до 1. серпня 1929. р. до всіх тутешніх посольств.

5) Правительство поставило проект та обговорювало справу передання офіційного листа правительства У. Н. К. Р. до міністра Бріана, до президента «France-Orient», до Президії «L'Amitié Française» із залученням вичерпуючої програми правительства У. Н. К. Р. Далі піднесено проект, чи не можна поставити цілий український визвольний рух під протекторат Франції, без польського або російського втручання. Також і цей проект

приняло правительство та постановлено до цього офіційного листа долучити до кладне представлення форм цього протекторату. Цілий проект має бути виправцюваний до найближчого засідання 21. липня 1929 р. та предложеній на нім. Передача цього листа має наступити найдалі 1. VIII. при помочі окремої делегації під кермою президента міністрів.

6) У далішім перебігу засідання присутні міністри прийшли: до слідувочого засідання 21.VII. 29. має бути виправоване протестне письмо правительства до Лівицького проти його польської політики та предложене до підпису й апробати також іншим організаціям. У подібний спосіб мається вислати протест до Скоропадського проти його російської орієнтації, як рівною противоріжного ставлення його групи до «Унакото» й інших українських організацій, а передусім проти його неправних претенсій. Ці протести, згідно з одноголосним рішенням Кабінету, мається подати до публічного відома в як найширшій формі (преса).

7) Окрема, щойно зложена, комісія має до 21. липня 29. виправцовати та предложить правительству У. Н. К. Р. проекти організації українського культурного об'єднання, об'єднання українських юристів й об'єднання українських адміністраційних урядників у Франції.

8) До найближчого засідання 21. 7. 29. має Міністр Преси і Пропаганди предложить правительству проект викладів і масових зібрань. До 3. серпня 1929. мають начатися ці виклади та зібрання з ціллю спопуляризування цілої праці «Унакото». У той спосіб мається доказати передусім, що «Унакото» не в ніяким об'єднанням тільки кількох людей, а з другого боку мається надію тим способом раніше увійти у звязок з більшою кількістю політичних, як і економічних кол. Вкінці рахується на охоплення всіх національно думаючих українських емігрантів у Франції, яких є в цій країні 50.000.

Виклади й зібрання подібного змісту будуть також мати місце на французькій мові в різких легальних французьких політичних й економічних колах, так на приклад. предбачується такі виклади і зібрання в католицькій партії, республіканській партії та ін.

10) Випадки між Китаєм і Росією взяло правительство У. Н. К. Р. на окрему увагу, що передано уповноваженому Атаманові Українського Козацтва як важкий чинник для виправцювання українського національного визвольного руху. Він має всі ставки У. К. повідомити згідно з довірочною парадою на цім засіданні.

11) Відчитано строго довірочний звіт з України до уповноваженого Атамана У. К., і після наради Гетьмана України дав тідповідні директиви.

Оригінальний протокол підписів — сотник Кучерук.

За згідність — А. Вагнер, секретар Гетьмана України.

Париж, дня 18. липня 1929.

Не від речі буде пригадати, що в «Ділі» (Львів, ч. 183, 1926.) була така заява:

«Високоповажаний Пане Редактор!

Просямо у Вашій часописи оголосити слідує:

З листа п. Шемета, знаного провідника партії хліборобів, який тепер живе в Берліні, ми довідалися, що Іван Полтавець-Остряниця, який недавно проголосив себе «гетьманом всеї України», по-кликуються там, де йому здається це по-трибним, м. ін. на послів С. Підгірського, С. Хруцького, Б. Козубського, як рівнож на сенаторів М. Черкавського на О. Левчанівську, як на особи, що підширають

його акцію на українських землях під польською займанчиною. Щоби далі не ширилася брехня і крутійство, подаємо до загального відома, що ми, підписані, не маємо нічого спільного з комічною особою «Пана Гетьмана» Полтавця-Остряниці та його гетьманською акцією. Уважаємо цю нову фальшиву гру Полтавця-Остряниці шкідливою для української справи взагалі, а зокрема на наших західно-українських землях. Стверджуємо, що поширювані на наших землях польською дефензивою «універсал» про його назначения гетьманом, викликає лише загальний сміх.

Сенатор М. Черкавський, посол Б. Коубельський, посол С. Хруцький, сенаторка О. Левчанівська».

Наїпіорадніше у звязку з тою цілою історією, це інсінуація Миколи Шаповала з Парижу, буцімто з тими комедіянтами й гохтаплерами вів «декілька довірочних нарад» пікто інший, а... Провід Українських Націоналістів.

—ав—

Надіслані книжки та журнали.

Eugen Onatsky: INTORNO ALLA MORTE (credenze, usi e costumi del popolo Meraino). Dalla Nuova Antologice, 16 Marzo 1929. Roma, стор. 20.

III. НАРОДНИЙ ЗІЗД Українського Национально-Демократичного Об'єднання, Львів, 1919, стор. 154.

ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ТА ЗАВДАННЯ КПЗУ (тези ухвалені II-им пленумом ЦК КПЗУ в січні 1929. р.) 64 стор.

K. Віндрський! ТРЕТЬІЙ ЗІЗД КПЗУ про НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ. Держвиддат України, 1929, стор. 120.

M. Скрипник: НЕПРИМИРИМІМ ШЛЯХОМ, Держвиддат України, 1929.

E. Гірчак та K. Данилович: III. ЗІЗД КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНІ, 1929.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК. Місячник літератури, науки й су-

спільнога життя. Львів, 1929, кн. V, VI—VII, VIII, IX, X, 1929.

ПОСТУП, вісник літератури й життя. Львів, ч. 6—7, 1929.

БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. Політично-економічний журнал ЦК КП(б)У, Харків, чч. 7—8, 19. 1929.

ЖИТТЯ І ЗНАННЯ. Ілюстрований науково-популярний журнал Т-ва Пресеїта у Львові, ч. 9—12, 1929.

ВІЛЬНЕКОЗАЦТВО Двотижневий журнал літератури й політики, Прага. 1929. чч. 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41.

РІДНИЙ КРАЙ. Виходить що неділі в Чернівцях, чч. 20—36. 1929.

УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС, політично-економічний орган, виходить кожного тижня в Перемишлі. Чч. 20—47, 1929.

ТРИЗУБ. Періодичний журнал виходить кожної неділі в Парижі. Чч. 19—40, 1929.

ЖІНОЧА ДОЛЯ. Двотижневик для українського жіноцтва. Коломия, 1929, чч. 12—20.

Накладом «Групи Української Національної Молоді» в Празі вийшла велика поема

Ол. Бабія:

ГУЦУЛЬСЬКИЙ КУРІНЬ.

Твір цей охоплює своїм змістом цілу історію боротьби українських військ за волю в 1918—1920 роках. Героєм поеми є Гуцульський Курінь, як символ Української Галицької Армії в дніх її радощів, смутків, тріумфів і невдач.

Книжка має 154 ст. друку на добром папері в гарній обгортці.

Ціна одного примірника: в Чс. Р беспосередно у видавництва 12 кч., з пошт. перевисилкою 14 кч.; у Польщі з коштами пересилки 4zl. р.; в Америці з пересилкою 45 центів; в інших державах рівновартість 15 кч. — Книгарням і кольпортерам знижка.

Іншим особам (не кольпортерам) висилається книжку за попереднім надісланням грошей за книжки і на поштову пересилку.

Замовлення слати на адресу «Розбудови Нації»: PRAHA-SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Накладом Проводу Українських Націоналістів
вийшли спомини був. команданта «Корпусу Січових Стрільців»
полковника Евгена Коновалця

Причинки до історії української революції

Стор. 40, вел. 8°

Ціна Кч 5—.

Замовляти в адміністрації Розбудови Нації.

THE UKRAINIAN QUESTION
GENEVA 1928   A Peace Problem   ЦІНА КЧ 5—

Видання Проводу Українських Націоналістів.

Замовляти в адміністрації Розбудови Нації.

Die Ukraine unter Fremdherrschaft

Herausgegeben von der Pressestelle ukrainischer Nationalisten

1928

Der Junge Osten

Schriftenreihe des „Nahen Ostens“

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

виходить кожного місяця

— містить ідеольгічні, фільософічні, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та ін. статті, спомини учасників української визвольної боротьби, огляди міжнародної політики, світового господарства, життя на всіх українських землях і життя українців на чужані та звідомлення з діяльності Організації Українських Націоналістів.

*

— У 1928. році приймали участь: інж. Дмитро Андрієвський, Ол. Бабій, В. Богуш, Ю. Вассиан, Р. Винницький, Вальтер Гагеман (передрук), др. Володимир Галан, Есед Бей, М. Загривний, Карліс Кальніш, І. Кедрин, Петро Кожевников, полк. Евген Коновалець, інж. Л. Костарів, др. Зенон Кузеля (передрук), Степан Ленкавський, П. Липовець, інж. М. Литвицький, Віктор Май, Володимир Мартинець, Микола Ницкевич, ген. М. Омелянович-Павленко старший, Евген Онацький, Р. А. Peer, Зенон Пеленський, інж. Юрко Руденко, др. Е. Сабіт, Степан Самушинський, І. Стобар, Микола Сіборський, Джіачінто Тревізонно, Ж. Флергат, Андрій Фовицький, С. Чуман.

*

Піврічна передплата виносить: — 30 кч. в Чс. Р., — 9 зл. п. в Галичині, на Волині і в Польщі, — 4 мар. в Німеччині, — 6 шіл. в Австрії, — 24 фр. фран. в краях Латинської Унії, — 1.50 дол. amer. в Америці, Канаді та інших краях.

Поштова адреса Редакції й Адміністрації: PRAHA — SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOVA NACII», Praha Čs. R. В краю і в Польщі: ЦЕНТРОБАНК «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» ЛЬВІВ. В Австрії: BANKHAUS SWOBODA & COMP.. Wien I, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacii». В Німеччині: DARMSTÄDTER UND NATIONALBANK, Berlin, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacii». У Франції: BANQUE COMMERCIALE DE PRAGUE, Paris II, Legiobanka, Praha — «Rozbudova Nacii». В Америці й Канаді: UKRAINIAN LEGION, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. «ROZBUDOVA NACII».

Vydavatel: Ing. Mykola Sciborsky, Praha-XII., Nerudova 4. Čís. telef. 52325
Odpovědný redaktor: Václav Harych. Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice

Sámová ul. č. 665.

Novinová sazba povolena řed. p. a t. čís. 20225-VII-1928.